

**Zvyšovanie účinnosti súdnictva prostredníctvom ochrany/posilnenia postavenia obetí
a zraniteľných strán**

Kód projektu: GGCPP002

„Zvyšovanie poznatkov o výhodách prevencie opakovanej viktimizácie“

Autorský kolektív:

PhDr. Miroslav Schlesinger

pplk. doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.

PhDr. Martin LULEI, PhD.

JUDr. Tomáš Horeháj, PhD.

Mgr. Barbora Kvašňovská

Autorský kolektív:

PhDr. Miroslav Schlesinger

pplk. doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.

PhDr. Martin LULEI, PhD.

JUDr. Tomáš Horeháj, PhD.

Mgr. Barbora Kvašňovská

OBSAH

Obsah	1
Projekt	2
Úvod.....	3
1. Charakteristika základných pojmov z kriminologickej a právnej perspektívy	4
2. Zákon o obetiach trestných činov	9
2.1 Stručné objasnenie zákona a dôvody jeho zavedenia do praxe	10
2.2 Práva obetí trestných činov.....	11
2.3 Aplikácia zákona do praxe a jeho nedostatky	16
3. Výsluch maloletej osoby.....	19
3.1 Vymedzenia z pohľadu trestného zákona a trestného poriadku	19
3.2 Špeciálne výsluchové miestnosti	22
4. Obete trestných činov	23
4.1 Prejavy obetí trestných činov.....	23
4.2 Posttraumatická stresová porucha	30
4.3 Únikové obranné mechanizmy	34
4.4 Formy komunikácie a ich identifikácia	38
4.5 Neverbálna komunikácia a jej identifikácia.....	45
5. Následky reviktimizácie a vybrané ukazovatele	48
6. Výhody prevencie opakovanej viktimizácie.....	52
7. Inovatívne intervenčné postupy vo vzťahu k obetiam	54
7.1 Práca s obeťami v oblasti prevencie	58
7.2 Využitie terapeutického psa v praxi	60
Záver	64
Použitá literatúra.....	65

ROJEKT

Vo vzťahu k zahraničným partnerom a poskytovateľom grantu, vďaka ktorým vznikol aj tento odborný materiál, považujeme za prvoradé uviesť informácie viažuce sa k realizácii celého projektu. Odborný materiál pod názvom „Zvyšovanie poznatkov o výhodách prevencie opakovanej viktimizácie“ vznikol ako súčasť rozsiahleho národného projektu „Zvyšovanie účinnosti súdnictva prostredníctvom ochrany/posilnenia postavenia obetí a zraniteľných strán“ (ďalej len „projekt“), ktorý bol financovaný z EEA a Nórskeho fondu v rámci programu Dobrá správa vecí verejných, zodpovedné inštitúcie, transparentnosť/Cezhraničná spolupráca. Plánovaný bol na tri roky s päťročnou udržateľnosťou.

Jeho cieľom bolo zriadiť špecializované miestnosti na vybraných súdoch a vypracovať jednotlivé metodiky pre výsluch a vypočutie tak, aby deti, ako obzvlášť zraniteľné obeť, neboli sekundárne viktimizované, a aby sa im, ako obzvlášť zraniteľným obeť, vytvorili vhodné podmienky počas súdneho konania. Projekt má preto ambíciu zabezpečiť, aby zisťovanie názoru dieťaťa, resp. výsluch dieťaťa, nebol pre nich traumatizujúci.

Právny základ na realizáciu činností v rámci projektu je tvorený Zákonom č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorým sa vykonáva úplná transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a tiež úplná transpozícia smernice Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o náhradách obeť trestnej činnosti (Ú. v. EÚ L 261, 6. 8. 2004). Pre úplnosť uvádzame, že na účely riadnej transpozície smernice 2012/29/EÚ sa rozširujú základné zásady trestného konania, pojmový aparát používaný trestným poriadkom, nanovo sa upravujú informačné povinnosti voči poškodenému a svedkovi, posilňuje sa postavenie poškodeného (obete) v trestnom konaní, a to najmä vo vzťahu k deťom, rozširujú sa možnosti poskytovania hlavne právnej pomoci poškodenému, upravujú sa podmienky vykonávania výsluchu s ohľadom na potreby obetí, (...) modifikujú sa pravidlá uzatvárania dohody o vine a treste medzi obvineným a prokurátorom s cieľom posilniť postavenie poškodeného.¹

Projekt bol realizovaný v piatich samostatných aktivitách, pričom jedna z nich, ktorá je priamo prepojená s obsahom tohto aktuálneho odborného materiálu, má za cieľ sprístupniť edukačný program pre sudcov, mediátorov a ostatné profesie. Prakticky má napomôcť skvalitneniu prístupu k deťom a zvýšiť citlivosť k potrebám maloletých detí v profesiách, ktoré z hľadiska prípravy na výkon činnosti nevyžadujú vzdelanie v sociálnej práci alebo psychológii, čo je charakteristické najmä pre sudcov a čiastočne pre mediátorov.

¹ Všeobecná časť dôvodovej správy k zákonu č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej aj „zákon o obetiach“).

ÚVOD

Odborný materiál pod názvom „Zvyšovanie poznatkov o výhodách prevencie opakovanej viktimizácie“ má za úlohu komplexnejšie objasniť problematiku viktimizácie a výhody prevencie v tejto oblasti. Zameraný je osobitne pre sudcov a vyšších súdnych úradníkov.

V úvodnej časti sa zameriava na základné pojmy z kriminologickej a právnej perspektívy, pričom adekvátnu pozornosť venuje zákonu o obetiach trestných činov. Neopomenul pritom ani jeho úskalia a odporúčenia pre aplikačnú prax. Ďalej sa venuje teoretickým náležitostiam výsluchu maloletej osoby a obsahovo poukazuje na zrealizované časti projektu, ktorými sú špeciálne výsluchové miestnosti.

Piata kapitola, ktorá sa osobitne venuje obetiam trestných činov, obsahuje množstvo hodnotných poznatkov z oblasti psychológie. Zameriava sa na niektoré menej známe prejavy obetí trestných činov, objasnenie posttraumatickej stresovej poruchy, ako aj na únikové obranné mechanizmy. Pre účely praxe sú v nej podrobne spracované témy rôznych foriem komunikácie s obeťami trestných činov, pričom je objasnená ich analýza pre účely správnej identifikácie. Problematika je pritom podložená vhodnou kazuistikou, ktorá prehľadne dokumentuje publikované fakty.

Významnou časťou tejto odbornej publikácie je tiež ďalšia kapitola, ktorá obsahuje následky reviktimizácie, pričom dokladuje vybrané ukazovatele. V záverečných častiach sú sumarizované výhody prevencie opakovanej viktimizácie a inovatívne intervenčné postupy v práci s obeťami trestných činov. Niektoré z nich boli už ocenené ako inovatívny prínos v oblasti prevencie kriminality na medzinárodnej súťaži Európskej únie.

Záver odbornej publikácie sumarizuje komplexné zhodnotenie tohto projektového diela kolektívu autorov, ktorého niektoré časti, už pred jeho oficiálnym publikovaním, pozitívne hodnotila cieľová skupina.

1. CHARAKTERISTIKA ZÁKLADNÝCH POJMOV Z KRIMINOLOGICKEJ A PRÁVNEJ PERSPEKTÍVY

Východiskom súčasného štúdia viktimológie boli predovšetkým kľúčové práce nemeckého kriminológa Hansa von Hentiga a izraelského advokáta Benjamina Mendelsohna, v ktorých autori zostavili typológiu obetí a zároveň sa zaoberali rôznymi aspektmi vzťahu obeť – páchatel'. Austrálsky kriminológ Brent (2001) vo svojej prelomovej a rozsiahlej publikácii, týkajúcej sa kriminálneho profilovania páchatel'a, charakterizoval viktimológiu ako vedu o obeti, pričom uvádza, že viktimológia je všeobecný termín, ktorý zahŕňa obeť z rôznych aspektov vrátane trestných činov, nehôd a prírodných katastrof. Termín obeť (viktima) využíva predovšetkým na označenie obeť trestného činu. Zároveň uvádza, že viktimológia má kľúčové postavenie aj v rámci získania kriminologického profilu potencionálneho páchatel'a trestného činu, ktorého východiskom sú informácie o obeti (Brent, 2001 In Lulei, 2007).

Ako každá vedná disciplína, aj viktimológia sa vyvíjala od náuky postupne smerom k naplneniu atribútov (základných znakov) vedy a v súčasnosti je etablovaná a rešpektovaná ako interdisciplinárna veda so špecifickým predmetom, metódami, výskumom a pod. Napr. Svetová viktimologická spoločnosť (angl. World Society of Victimology) bola založená v Nemecku už v roku 1979.²

Všeobecne a stručne na účel témy tejto publikácie uvádzame nasledovnú základnú charakteristiku - viktima je objekt trestného činu, viktimita predispozícia stať sa obeťou činu a viktimácia proces, v ktorom sa človek stáva obeťou. (Heretik 2019) Samozrejme existuje širšie spektrum typológií a klasifikácií obetí.

Vo vzťahu k viktimizácii, z pohľadu vývinových období od narodenia až po dospelosť (resp. v akom veku obeť k viktimizácii dochádza), tak výskumné štúdie indikujú (napr. Buffarini et al., 2024), že je potrebné zamerať sa na viaceré rizikové faktory už v ranom detstve s cieľom narušiť alebo prelomiť začarovaný kruh. Ak totiž k zmene nedôjde, dochádza k transgeneračnému prenosu týchto nepriaznivých zážitkov z obdobia detstva, a to vrátane násillia. Majú potenciál prierezovo sa reflektovať v ďalšom živote jednotlivca v rôznej intenzite. Inými slovami, viktimizácia napr. už z ranného detstva, môže mať vplyv na celý nasledujúci život človeka. Jedna skúsenosť s viktimizáciou môže zvýšiť riziko následnej viktimizácie tzv. re-viktimizácie (Jaffe et al., 2019). Tu je ešte potrebné zdôrazniť terminologický rozdiel medzi reviktimizáciou ako vedeckým odborným termínom a opakovanou viktimizáciou ako právne klasifikovaným pojmom – reviktimizácia nie je spojená s tým istým páchatel'om (čiže napr.

² Ďalšími organizáciami sú napr. Medzinárodný Viktimologický Inštitút v Tokiwe v Japonsku (angl. Tokiwa International Victimology Institute) či Centrum interdisciplinárneho viktimologického výskumu v Taliansku založené v 90-tych rokoch na Univerzite v Bologni (tal. Centro Interdipartimentale di Ricerca sulla Vittimologia e sulla Sicurezza) a mnohé iné. Uvedené poukazuje na fakt, že viktimologickému výskumu je vo svete vedy venovaná mimoriadna pozornosť.

obeť násilia v partnerskom vzťahu sa opakovane nedostane do partnerského vzťahu s osobou/páchateľom, ktorej bude obeťou), ale opakovaná viktimizácia áno (tzv. pokračujúce konanie páchatela).

Postavenie a práva obetí trestných činov upravuje Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý je úplnou transpozíciou smernice Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o náhradách obetiam trestnej činnosti do slovenského právneho poriadku. Predmetný zákon ustanovuje mimoprocesné práva obetí trestných činov, teda najmä právo na odbornú pomoc, právo na finančné odškodnenie obetí násilných trestných činov, a podobne.

Naopak, procesné postavenie a procesné práva poškodených trestným činom, sú garantované ustanoveniami Trestného poriadku, ktoré zároveň určujú, kto má byť subjektom trestného konania.

Ďalšie prostriedky potrebné na ochranu základných práv a slobôd obetí sa nachádzajú aj v ďalších právnych predpisoch, ako je napr. Civilný sporový poriadok, ktorý upravuje možnosť podať návrh na vydanie neodkladného opatrenia, alebo zákon o Policajnom zbore, ktorý obsahuje oprávnenie policajta na vykázanie zo spoločného obydlija, oprávnenie na zaistenie osoby, atď.

Z dôvodu uvedenej dichotomickej úpravy práv obetí vyplýva taktiež potreba rozlíšiť pojem „poškodený“ podľa Trestného poriadku a pojem „obeť“ podľa zákona o obetiach.

Poškodený

Pozitívne vymedzenie pojmu poškodený trestným činom sa v našom právnom poriadku nachádza v ustanovení § 46 ods. 1 Trestného poriadku, podľa ktorého poškodeným je: „osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda, alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody“³.

Jedným z kritérií na posúdenie postavenia poškodeného v trestnom konaní je teda, okrem iného, samotný pojem „škoda“, ktorý je definovaný v § 124 Trestného zákona nasledovne: „Škodou sa na účely tohto zákona rozumie ujma na majetku alebo reálny úbytok na majetku alebo na právach poškodeného alebo jeho iná ujma, ktorá je v príčinnej súvislosti s trestným činom, bez ohľadu na to, či ide o škodu na veci alebo na právach. Škodou sa na účely tohto zákona rozumie aj získanie prospechu v príčinnej súvislosti s trestným činom. Škodou sa rozumie v zmysle odseku 1 aj ujma na zisku, na ktorý by poškodený inak vzhľadom na okolnosti a svoje pomery mal nárok alebo ktorý by mohol odôvodnene dosiahnuť“⁴.

³ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, § 46 ods. 1

⁴ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, § 124

Z uvedeného vyplýva, že na to, aby obeť trestného činu mala postavenie poškodeného v trestnom konaní, je potrebné súčasné splnenie nasledujúcich okolností:

- 1.) musí vzniknúť škoda (či už majetková, morálna alebo iná) alebo musí dôjsť k ublíženiu na zdraví,
- 2.) vzniknutá ujma musí byť spôsobená zavinením páchatel'a (páchatel' musí naplniť skutkovú podstatu trestného činu),
- 3.) existencia príčinnej súvislosti medzi vznikom škody a trestným činom (kauzálny nexus).

V prípade súčasného splnenia uvedených podmienok trestný poriadok vymenúva celý rad procesných práv poškodeného v trestnom konaní, ktoré je možné ďalej rozdeliť podľa toho, či ide všeobecne o poškodeného podľa § 46 ods. 1 Trestného poriadku, alebo o poškodeného podľa § 46 ods. 3 Trestného poriadku, ktorý má, podľa zákona proti obvinenému, nárok na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom.

Obeť

Obeť trestného činu je pojmom odlišným od pojmu poškodený trestným činom a je definovaný v zákone o obetiach trestných činov nasledovne:

1. fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená nemajetková škoda, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody,
2. príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu a ak odsek 2 neustanovuje inak; ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich.⁵

Zákon o obetiach obsahuje aj negatívne vymedzenie pojmu obeť, ktorým sa zo statusu obeť vylučujú blízke a závislé osoby podľa § 2 ods. 1 písm. b) bod 2 zákona, ak sú to osoby, ktoré spôsobili smrť obeť, a rovnako sú z postavenia obeť vylúčení pozostalí po obeť násilného trestného činu podľa § 2 ods. 2 písm. d) bod 1. zákona, ak jej spôsobili smrť.

Z uvedených definícií je zrejmé, že pojem obeť je výrazne širší než pojem poškodený a zahŕňa aj ďalšie osoby okrem tých, ktorým bola spôsobená priama ujma. Rozdielnosť uvedených pojmov vyplýva aj z §3 ods. 6 zákona o obetiach, z ktorého vyplýva, že obeť môže mať v trestnom konaní okrem postavenia poškodeného aj postavenie oznamovateľa trestného činu alebo postavenie svedka. Zároveň samotná definícia výslovne určuje, že musí ísť o fyzickú osobu, a teda na rozdiel od pojmu poškodený podľa Trestného poriadku vylučuje z postavenia obeť právnické osoby.

⁵ Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 2 ods. 1 písm. b)

Obzvlášť zraniteľná obeť

Zákon o obetiach v § 2 ods. 2 písm. c) taxatívne vypočítava, kto je obzvlášť zraniteľnou obeťou:

1. dieťa; dieťaťom sa rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, a ak nie je vek osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa nepreukáže opak,

2. osoba staršia ako 75 rokov,

3. osoba so zdravotným postihnutím,

4. obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi, trestného činu nedobrovoľného zmiznutia, trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo trestného činu domáceho násillia,

5. obeť trestného činu spáchaného násillím alebo hrozbou násillia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery,

6. obeť iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie alebo druhotnej viktimizácie zistenému na základe individuálneho posúdenia obeť a jej osobných vlastností, vzťahu k páchatelovi alebo závislosti od páchatel'a, druhu alebo povahy a okolností spáchania trestného činu.“⁶

Obeť násillného trestného činu

Ustanovenie § 2 ods. 2 písm. d) zákona o obetiach definuje, že obeťou násillného trestného činu je „fyzická osoba, ktorej bola

1. úmyselným násillným trestným činom spôsobená ujma na zdraví; ak táto osoba v dôsledku tohto činu zomrela (ďalej len „zomretý“), obeťou násillného trestného činu je aj pozostalý manžel po zomretom a pozostalé dieťa po zomretom, a ak ich niet, pozostalý rodič po zomretom a osoba, ktorá žila so zomretým najmenej po dobu jedného roka pred smrťou v spoločnej domácnosti a ktorá sa so zomretým starala o spoločnú domácnosť, alebo osoba, ktorá bola odkázaná výživou na zomretého, ak odsek 3 neustanovuje inak,

2. spôsobená nemajetková ujma trestným činom obchodovania s ľuďmi, znásillnenia, sexuálneho násillia, sexuálneho zneužívania, týrania blízkej osoby a zverenej osoby alebo nedobrovoľného zmiznutia.“⁷

Druhotná viktimizácia

Na účely ochrany obeť trestných činov pred sekundárnou viktimizáciou zákon o obetiach v ustanovení § 2 ods. 2 písm. f) definuje druhotnú viktimizáciu ako ujmu, „ktorá obeť vznikla

⁶ Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 2 ods. 2 písm. c)

⁷ Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 2 ods. 2 písm. d)

v dôsledku konania alebo nekonania orgánu verejnej moci, subjektu poskytujúceho pomoc obetiam, poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, znalca, tlmočníka, obhajcu alebo oznamovacích prostriedkov“⁸.

Opakovaná viktimizácia

Opakovanou viktimizáciou podľa zákona o obetiach v zmysle § 2 ods. 2 písm. g) je „ujma, ktorá obeti vznikla v dôsledku pokračujúceho konania páchatel’a, ktoré spočíva v pôsobení na obeť vyhrážaním, zastrášaním, nátlakom, zneužívaním moci nad obeťou, pomsténím sa alebo inou formou s cieľom pôsobiť na fyzickú integritu obeť alebo psychickú integritu obeť“⁹.

⁸ Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 2 ods. 1 písm.

f)

⁹ Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 2 ods. 1 písm.

g)

2. ZÁKON O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV

Od 1. januára 2018 nadobudol účinnosť Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o obetiach“). Týmto zákonom sa do slovenského právneho poriadku preniesli európske štandardy vo vzťahu k právam a ochrane obetí trestných činov a predstavuje aj transpozíciu Smernice Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (ďalej len „Smernica o obetiach“). Zákon o obetiach definuje pojmy ako „obeť trestného činu“, „obzvlášť zraniteľná obeť“ či „druhotná viktimizácia“ a „opakovaná viktimizácia“, ktoré v ňom v minulosti absentovali. Vznikol katalóg práv obeť trestného činu a „Zákon o obetiach“ vymedzuje aj rozsah služieb odbornej pomoci. Ďalej upravuje práva obetí nezávisle od začatia trestného konania, t. j. najmä právo na odbornú pomoc, vrátane právnej pomoci. Taktiež sa zákon o obetiach zameriava na úpravu odškodňovania obetí násilných trestných činov ako aj vytvorenie systému pre poskytovanie odbornej pomoci subjektmi poskytujúcimi obetiam ochranu a ich podporu.

Tento zákon je rozdelený do piatich častí, z ktorých každá má svoju logickú nadväznosť. Prvá časť zákona upravuje definíciu základných pojmov a rozlišovanie medzi nimi, ako napríklad kto je obeťou trestného činu (iba fyzická osoba), obzvlášť zraniteľnou obeťou (napr. dieťa, zdravotne postihnutá osoba alebo obeť domáceho násillia) alebo obeťou násilného trestného činu (na účely poskytnutia finančného odškodnenia). Taktiež vymedzuje základné zásady ochrany a podpory obetí, akými je poskytnutie informácií obetiam zrozumiteľným a ľudským spôsobom alebo zamedzenie rizika vzniku druhotnej či opakovanej viktimizácie. Taktiež je v tejto časti vymedzený predmet úpravy zákona, ktorými sú okrem fundamentálnych práv i vzťahy medzi štátom a obeťou a právo obetí násilných trestných činov na odškodnenie.

Druhá časť zákona definuje konkrétne práva obetí, a to najmä právo na informácie (§ 4) a ich poskytovanie jednoduchým, laickým jazykom. Zákon neopomína ani ďalšie medzinárodne uznané práva, a to právo na poskytnutie odbornej pomoci a podmienky jej poskytnutia (§ 5 a § 6), právo na právnu pomoc (§ 7), právo na ochranu pred druhotnou a opakovanou viktimizáciou (§ 8) a právo na odškodnenie (§ 9).

Zákon upravuje práva, ako i podmienky získania finančného odškodnenia od štátu v tretej časti. V nej preberá predchádzajúcu právnu úpravu v tejto oblasti, ktorou bol zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení neskorších predpisov, čím došlo súčasne k jeho zrušeniu. Okrem uvedeného, zavádza pojem obeť násilného trestného činu a upravuje i správne konanie o poskytnutí odškodnenia a rozsah, v akom môže byť obeť odškodnenie priznané.

Štvrtá časť zákona sa venuje vytvoreniu systému pre poskytovanie odbornej pomoci poskytovanej subjektmi poskytujúcimi pomoc obetiam trestných činov a ich podporu zo strany štátu. Záverečná časť zákona sa týka spoločných, prechodných a záverečných ustanovení. Vyplyvajúc z tejto časti, konania vo veciach odškodňovania obetí násilných trestných činov začaté pred 1. januárom 2018, sa dokončia podľa predpisov účinných do 31. decembra 2017. Zároveň je nevyhnutné upriamiť pozornosť na fakt, že týmto zákonom sa preberajú právne záväzné akty Európskej únie, a to: Smernica Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o náhradách obetiam trestnej činnosti a Smernica o obetiach.

2.1 STRUČNÉ OBJASNENIE ZÁKONA A DÔVODY JEHO ZAVEDENIA DO PRAXE

Slovenská trestnoprávna teória a ani legislatíva do roku 2017 pojem „obeť“, či „obeť kriminality“ nepoužívali. Slovenský právny poriadok preferoval pojem „poškodený“. Pojem obeť má veľa spoločných znakov s trestnoprávnym pojmom „poškodený“, no nie je s ním identický. Rozdielnosť používaných pojmov ako znak dvojkoľajnosti sa prejavovala najmä pri rozlišovaní pojmu „obeť“, ktorý bol v podmienkach až do toho obdobia pojmom rýdzo kriminologickým (viktimologickým), nie právnym. Pojem „obeť“ má veľa spoločných znakov s trestno-procesným pojmom „poškodený“, no nie je s ním identický. Znaky obeť a poškodeného sa výrazne prekrývajú, avšak tieto pojmy nie sú totožné, je potrebné odlišovať pojem „poškodený“, ktorý zahŕňa i právnické osoby, od pojmu „obeť trestného činu“, ako subjektu osobitnej starostlivosti a výlučne fyzickej osoby (Záhora, J. 2018).

Poškodeným môže byť fyzická osoba, právnická osoba, ale aj štát. Na druhej strane, obeťou trestného činu v zmysle legálnej definície je iba fyzická osoba, ktorá je svojimi zmyslami schopná chápať ujmu a útrapy spôsobené jej trestným činom. Obeť trestného činu môže byť vystavená aj sekundárnej alebo opakovanej viktimizácii (Záhora, J. 2018). Orgány činné v trestnom konaní musia obeť vnímať aj ako osobu, ktorej bola trestným činom spôsobená ujma alebo táto ujma môže nastať v budúcnosti – post-traumatický stresový syndróm. Naproti tomu, pri právnickej osobe nemožno hovoriť v tomto zmysle o možnosti vzniku druhotnej či opakovanej viktimizácii. Zatiaľ čo sa pri poškodenom nahrádza predovšetkým primárna ujma, pri obeti sa poskytnutím pomoci a ochrany predchádza druhotnej, resp. opakovanej viktimizácii.

Do prijatia zákona o obetiach (t. j. do nadobudnutia jeho účinnosti dňom 01. 01. 2018) v podmienkach Slovenskej republiky absentovala ucelená, komplexná právna úprava týkajúca sa ochrany, poskytovania pomoci, podpory a odškodňovania obetí trestných činov. Zákon o obetiach je považovaný za míľnik v oblasti ochrany a práv obetí kriminality v podmienkach Slovenskej republiky. Požiadavky na zabezpečenie osobitnej starostlivosti o obeť trestných činov, ktoré presahujú úpravu trestného konania, boli čiastkovo riešené v zákone č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“), ale najmä

v iných osobitných zákonoch v gescii viacerých rezortov.¹⁰ V prípade trestného konania vystupuje takáto obeť nielen ako fyzická, ale i právnická osoba, v procesnom postavení svedka, poškodeného alebo oznamovateľa a jej práva sú osobitne upravené v jednotlivých ustanoveniach Trestného poriadku.¹¹

Súčasne je zákon jediným vykonávacím predpisom, ktorým došlo k transpozícii smernice EÚ o obetiach, pričom jeho implementáciou sa posilnili tak práva, ako i podpora obetí trestných činov na Slovensku. Avšak je potrebné zdôrazniť, že transpozíciou uvedenej smernice nedošlo k zavedeniu nových právnych pojmov, keďže termín „obeť“ či „obzvlášť zraniteľná obeť“ nie sú novými kategóriami trestného konania v zmysle procesných strán trestného konania, ale majú len povahu selektívno-statusovú.

Úlohou tohto zákona je zabezpečiť, aby bola pomoc a služby obetiam poskytovaná „pod jednou strechou“, t. j. aby subjekty poskytujúce pomoc a ochranu obetiam mali zabezpečené a garantované psychologické, právne a sociálne poradenstvo pre akýkoľvek prípad, vždy a všade. Ide pritom o špecializované subjekty (najmä neziskové, mimovládne organizácie), ktoré sú financované štátom na základe ním udelenej akreditácie.

Zákon o obetiach bol vytvorený na území Slovenskej republiky ako ucelená, komplexná právna úprava pre obeť. Máme za to, že ide o vysoko aktuálnu a pertraktovanú problematiku, ktorej dosah sa odzrkadľuje v mnohých oblastiach života v spoločnosti, a tiež v samotnej viktimologickej aplikačnej praxi a je potrebné mu venovať náležitú pozornosť aj do budúcnosti. Osobitne so zameraním na jeho efektívnosť a sledovať tiež možné problémy jeho implementácie v aplikačnej praxi.

2.2 PRÁVA OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV

V našom právnom poriadku platí nedostatočná definícia pojmu obeť pre účely viktimológie a istá dvojkolajnosť tohto pojmu s pojmom poškodeného/poškodenej strany pre účely trestného konania. Bez ohľadu na začatie trestného konania a podanie trestného oznámenia má každá obeť najmä tieto práva:

- ✓ právo na informácie,
- ✓ právo na odbornú pomoc,
- ✓ právo na právnu pomoc,
- ✓ právo na ochranu pred druhotnou a opakovanou viktimizáciou,
- ✓ právo na náhradu škody/právo na odškodnenie.

¹⁰ Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodenými násilnými trestnými činmi.

¹¹ §§46 až 54 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

Právo na informácie

V prípade, ak sa niekto stane obeťou trestného činu, má právo na poskytnutie informácií v zrozumiteľnej forme, ktoré mu majú byť poskytnuté už pri prvom kontakte zo strany orgánov činných v trestnom konaní (policajt/prokurátor), lekára či subjektu poskytujúceho pomoc obetiam.¹²

Policajt/prokurátor sú povinní obetiam kriminality pri prvom kontakte poskytnúť najmä informácie o:

- ✓ postupoch týkajúcich sa podania trestného oznámenia a o právach a povinnostiach obete/poškodeného v trestnom konaní (napr. právo na sprievod dôverníka, ustanovenie splnomocnenca, možnosť doručovania písomností a nahliadnutia do spisu),
- ✓ subjektoch poskytujúcich pomoc obetiam (kontaktné údaje, forma pomoci, ktorú poskytujú),
- ✓ možnostiach poskytnutia nevyhnutnej zdravotnej starostlivosti,
- ✓ prístupe k právnej pomoci,
- ✓ podmienkach poskytnutia ochrany v prípade hrozby nebezpečenstva ohrozenia života alebo zdravia alebo značnej škody na majetku (napr. možnosti vykázania páchateľa z obydlija, práva navrhnúť zaistenie nároku na náhradu škody do pravdepodobnej výšky škody na majetku obvineného),
- ✓ práve na tlmočenie a preklad,
- ✓ opatreniach na ochranu ich záujmov, o ktoré môžete požiadať, ak máte bydlisko v inom členskom štáte,
- ✓ postupoch domáhania sa nápravy v prípade porušenia práv zo strany polície a prokuratúry,
- ✓ postupoch súvisiacich s uplatnením nároku na náhradu škody,
- ✓ postupoch mediácie v trestnom konaní,
- ✓ možnosti a podmienkach uzavretia zmieru,
- ✓ možnosti a podmienkach náhrady trov trestného konania.

V prípade, ak obeť v súvislosti so spáchaním trestného činu, vyhľadá zdravotnícku pomoc, tak zamestnanci zdravotníckeho zariadenia sú povinní jej poskytnúť kontakt na jednotlivé subjekty poskytujúce pomoc obetiam.

Subjekty poskytujúce pomoc obetiam sú im povinné poskytnúť informácie o:

- ✓ forme a rozsahu odbornej pomoci a o tom, v akom rozsahu ju poskytujú bezplatne,
- ✓ tom, že ak odbornú pomoc, ktorú obeť potrebuje, neposkytujú, odkážu ju na iný subjekt, ktorý jej môže pomôcť,

¹² § 4 ods. 1 zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov.

- ✓ právach obete, vrátane práva na odškodnenie,
- ✓ právach, ktoré má obeť v prípade, ak vystupuje ako poškodený alebo svedok v trestnom konaní,
- ✓ finančných a praktických záležitostiach.

Právo na odbornú pomoc

Každá obeť má právo na poskytnutie odbornej pomoci. Túto odbornú pomoc poskytujú najmä subjekty akreditované podľa zákona o obetiach¹³, ako aj iné subjekty poskytujúce pomoc obetiam.¹⁴ **Akreditované subjekty spĺňajú podmienky najmä odbornosti, t. j. pracujú v nich odborníci**, ktorí získali vysokoškolské vzdelanie a prax v tomto odbore. Jednotlivé subjekty sa **zvyčajne špecializujú na poskytovanie odbornej pomoci určitej skupine obetí**, aby sa mohli konkrétnejšie zamerať na potreby obetí a poskytovať kvalitnejšiu odbornú pomoc. Akreditované subjekty pritom môžu poskytovať všeobecnú odbornú pomoc alebo špecializovanú odbornú pomoc, ktorá je určená špecifickej kategórii – tzv. obzvlášť zraniteľným obetiam.

Do **všeobecnej odbornej pomoci** obeti patrí:

- ✓ poskytnutie a náležité vysvetlenie informácií (týkajúcich sa najmä trestného konania, jeho postupov a práv, odbornej pomoci),
- ✓ právna pomoc na uplatnenie práv obete,
- ✓ právna pomoc na uplatnenie práv obete, ktorá má postavenie poškodeného alebo svedka v trestnom konaní,
- ✓ psychologická pomoc,
- ✓ poradenstvo týkajúce sa rizika a predchádzania opakovanej viktimizácii.

Akreditovaný subjekt, ktorý poskytuje všeobecnú odbornú pomoc, je povinný poskytnúť prvú konzultáciu vždy zadarmo.

Do **špecializovanej odbornej pomoci** obzvlášť zraniteľnej obeti, patrí:

- ✓ poskytovanie všeobecnej odbornej pomoci,
- ✓ poskytnutie krízovej psychologickej intervencie,
- ✓ vyhodnotenie hrozby nebezpečenstva ohrozenia života alebo zdravia,
- ✓ sprostredkovanie poskytovania sociálnych služieb v zariadení núdzového bývania a špecializovaného sociálneho poradenstva, ak život alebo zdravie obzvlášť zraniteľnej obete je bezprostredne ohrozené.

¹³ § 2 ods. 1 písm. h) zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov.

¹⁴ § 2 ods. 1 písm. k) zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov.

Obzvlášť zraniteľné obeť majú nárok na poskytnutie špecializovanej odbornej pomoci vždy bezplatne. Táto pomoc je poskytovaná po dobu 90 dní a ak je to potrebné a obeť o to požiada (aj neformálne, napr. dohodnutím ďalšieho stretnutia), a to bez zbytočného odkladu.¹⁵

Právo na právnu pomoc

Právo na právnu pomoc je zakotvené v § 7 zákona o obetiach. Podľa tohto ustanovenia zákona sa právnou pomocou rozumie poskytovanie právnych informácií, ako aj právneho zastúpenia obeť v trestnom, ako aj civilnom konaní. Poskytovanie právnych informácií je predovšetkým poskytovaním informácií pre plnohodnotné uplatnenie práv obeť na účely zákona o obetiach, ako aj na účely trestného konania v postavení poškodeného/svedka.¹⁶ Zastupovanie v civilnom procese je ale obmedzené na prípady, v ktorých si obeť v trestnom konaní uplatnila nárok na náhradu škody, avšak súd túto s uplatneným nárokom odkázal na konanie civilné, čo je na Slovensku veľmi bežnou praxou. Právna pomoc môže byť obeť poskytovaná na troch úrovniach: (1) zo strany Centra právnej pomoci (2) zo strany subjektov poskytujúcich pomoc obeť a advokátov (3) zo strany splnomocnenca.

Centrum pre právnu pomoc (ďalej len „Centrum“) je štátnou organizáciou napojenou na finančný rozpočet Ministerstva spravodlivosti SR.¹⁷ Jeho kompetenciou je poskytovať bezplatnú právnu pomoc a zastupovanie obeť vo finančnej núdzi v rôznych typoch civilných a administratívnych konaní. Avšak, Centrum nie je oprávnené zastupovať obeť ako poškodeného v trestnom konaní, a teda obeť môžu získať právne zastupovanie zo strany Centra len v rámci uplatňovania jej nároku na náhradu škody v civilnom procese.

Subjekt poskytujúci pomoc obeť môže poskytovať právnu pomoc obeť prostredníctvom advokáta, s ktorým uzavrel zmluvu o poskytovaní právnych služieb. Advokát poskytuje právnu pomoc, resp. právne služby.¹⁸ Advokát môže poskytovať právnu pomoc obeť aj „*pro bono*“. Nie je však vylúčené, že advokát môže poskytnúť obeť svoje právne služby bezplatne prostredníctvom Centra. Právo na bezplatnú právnu pomoc advokáta má len obeť, ktorá uplatnila nárok na náhradu škody v trestnom konaní a preukázala, že nemá dostatok finančných prostriedkov na ich úhradu¹⁹ (taktiež i obzvlášť zraniteľná obeť či detská obeť trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby má obdobné právo na bezplatnú a bezodkladnú právnu pomoc).²⁰

¹⁵ § 6 ods. 1 zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov.

¹⁶ § 5 ods. 3 písm. b) až c) zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov.

¹⁷ zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon).

¹⁸ zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii.

¹⁹ § 47 ods. 6 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

²⁰ § 48 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

Jedným z významných inštitútov, ktorý má prispieť k zlepšeniu postavenia poškodeného v rámci trestného konania, predovšetkým k zvýšeniu ochrany jeho práv, je i právo poškodeného ako obeť trestného činu na **sprievod dôverníka**²¹. Pre účely väčšiny procesných úkonov (napr. výsluch svedka, nahliadnutie do spisu, podávanie rôznych návrhov) sa obeť môže nechať zastupovať splnomocnencom (právnym zástupcom)²², ktorý tento bude robiť namiesto nej. **Splnomocnencom je** v zmysle Trestného poriadku osoba, ktorá zastupuje poškodeného v trestnom konaní. Splnomocnenec sa preukazuje plnomocenstvom a v konaní vystupuje v mene poškodeného. Trestný poriadok neustanovuje na postavenie splnomocnenca žiadne špeciálne vzdelanie. V zmysle uvedeného ustanovenia môže byť splnomocnencom len osoba, ktorej spôsobilosť na právne úkony nie je obmedzená. Splnomocnencom nemusí byť advokát alebo osoba s právnickým vzdelaním, no najčastejšie ním býva práve advokát. Na rozdiel od dôverníka, ktorý je skôr morálnou podporou obeť, je splnomocnenec okrem iného oprávnený za poškodeného realizovať návrhy (napr. na priznanie nároku na náhradu škody apod.), podávať za neho žiadosti a opravné prostriedky.

Právo na ochranu pred druhotnou viktimizáciou a opakovanou viktimizáciou

Významným právom, ktorý bol prevzatý najmä podľa vzoru európskeho práva a medzinárodne uznávanej viktimologickej praxe, je právo na ochranu pred druhotnou alebo opakovanou viktimizáciou.²³ **Sekundárnou (druhotnou) viktimizáciou** sa najvšeobecnejšie rozumie ujma obeť, ktorá nebola spôsobená ako priamy následok trestného činu, ale vznikla po dlhšom časovom odstupe od jeho spáchania; v dôsledku konania/nekonania jednotlivcov alebo inštitúcií, s ktorými prišla obeť do kontaktu po spáchaní činu. V odbornej literatúre sú vymedzené **štyri hlavné potreby obetí**, ktorých narušenie tvorí základ sekundárnej viktimizácie: potreba informácií, potreba bezpečnosti, potreba dôvery a potreba rešpektu. (Čírtková, Vituoušová a kol. 2007)

Druhotná viktimizácia v zmysle legálnej definície je ujma, ktorá obeť vznikla v dôsledku konania alebo nekonania orgánu verejnej moci, subjektu poskytujúceho pomoc obetiam, poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, znalca, tlmočníka, obhajcu alebo oznamovacích prostriedkov. Pôvodcom druhotnej ujmy môžu byť taxatívne vymenované subjekty.²⁴

Opakovanou viktimizáciou sa na druhej strane rozumie taká ujma, ktorú obeť opakovane spôsobí ten istý páchatel²⁵; a to v dôsledku pokračujúceho konania páchatela, ktoré spočíva v pôsobení na obeť rôznymi formami vyhrážania sa, zastrášaním, nátlakom, zneužívaním moci nad obeťou, mstením sa alebo inou formou s cieľom pôsobiť na fyzickú/psychickú integritu obeť.²⁶

²¹ § 48a zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

²² § 53 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

²³ § 8 zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov

²⁴ § 2 ods. 1 písm. f) zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov.

²⁵ Odporúčanie č. (2006) 8 zo 14. júna 2006 o pomoci obetiam trestných činov.

²⁶ § 2 ods. 1 písm. g) zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov.

Právo na náhradu škody a právo na odškodnenie

Napokon, obeť v postavení poškodenej strany v trestnom konaní, má aj právo uplatniť nárok na náhradu škody od páchatela, ktorá jej v dôsledku spáchania trestného činu vznikla.²⁷ Poškodený je oprávnený navrhnúť súdu, aby v konečnom rozhodnutí (odsudzujúcom rozsudku) uložil obvinenému povinnosť nahradiť trestným činom spôsobenú ujmu. Z návrhu pritom musí byť zrejmé z akých dôvodov a v akej výške si poškodený škodu uplatňuje, pričom dôvod a výšku uplatnenia je povinný objektívne doložiť, o čom sú orgány činné v trestnom konaní ho informovať. Ustanovenie § 46 ods. 4 Trestného poriadku upravuje aj nemožnosť uplatnenia tohto nároku v prípade, ak už o ňom bolo rozhodnuté v civilnom procese alebo inom príslušnom konaní. Vzhľadom k tomu, že dĺžka trestného konania je podmienená rôznymi trestnými činmi, ktoré majú rôznu mieru závažnosti, je aj lehota na uplatnenie tohto nároku rozdielna. Nárok na náhradu škody je možné uplatniť najneskôr do skončenia (skráteneho) vyšetrovania, inak naň súd nemusí prihliadnuť. Nad rámec uvedeného, obeť násilných trestných činov majú právo po začatí trestného stíhania uplatniť na Ministerstve spravodlivosti Slovenskej republiky nárok na finančné odškodnenie, a to za podmienok a v rozsahu ustanovenom zákonom o obetiach.²⁸

Finančné odškodnenie je jedným z nástrojov terciárnej preventívnej politiky štátu, ktorým tento uznáva zraniteľné postavenie obeť a poskytuje jej efektívny prístup k spravodlivosti. *Smernica o obetiach* má byť garanciou toho, že obeť, ktorej bola spôsobená ujma na zdraví v inom členskom štáte, bude mať prístup k odškodneniu za rovnakých podmienok, ako v domovskom štáte. Teoreticky, **kompenzácia zo strany štátu by mala pokryť** všetky obeťou vynaložené finančné výdavky, ktoré jej v súvislosti s trestným činom vznikli – od majetkovej škody, ušlého zisku po rehabilitáciu, terapiu až po nemajetkovú/psychickú ujmu spôsobenú jej trestným činom. Avšak, pre obeť by nemalo ísť len o číro finančnú pomoc, ale malo by v nej evokovať pocit uznania a sociálnej podpory. Keďže potreby obetí a právne systémy sú v rôznych krajinách odlišné, mali by aj vnútroštátne modely odškodnenia byť prispôbené individuálnym potrebám obetí a zohľadňovať komplexnosť ich finančnej situácie.

2.3 APLIKÁCIA ZÁKONA DO PRAXE A JEHO NEDOSTATKY

Súčasná právna úprava, upravujúca práva a potreby obetí trestných činov, vrátane ich práva na odškodnenie (zákon o obetiach), hoci si prešla mnohými pozitívnymi zmenami prínosnými pre aplikačnú prax (zákon č. 217/2021 Z. z. - novela zákona o obetiach) a došlo taktiež k odstráneniu priveľmi prísnych podmienok starej zákonnej úpravy (Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi), ešte stále obsahuje

²⁷ § 46 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

²⁸ §§ 10 až 22 zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov.

nedostatky implementácie do praxe, ktoré sú v neprospech samotných obetí. Aj z tohto dôvodu sa pokúsime načrtnúť nielen nezáväznú odporúčania pre aplikačnú prax, ale i zmeny *de lege ferenda* vo vzťahu k zákonu o obetiach, ktoré by mohli prispieť k zlepšeniu právneho postavenia a potrieb obetí v čo možno najväčšej miere. Na dosiahnutie týchto cieľov navrhujeme, aby boli na Slovensku prijaté nasledovné navrhované odporúčania legislatívneho, aj nelegislatívneho charakteru:

- ✓ vytvoriť viac integrovaný a holistický prístup, týkajúci sa práv obetí a prijať národnú stratégiu práv obetí, ktorý by v sebe zahŕňal všetkých relevantných profesionálov z oblasti viktimológie za účelom zefektívnenia pomoci a odškodňovania obetí trestných činov. Táto stratégia by v prvom rade mala viesť k zmene koncepcie filozofie odškodňovania len ako jednorazovej finančnej sumy k širšiemu konceptu, ktorý by v sebe zahŕňal nielen kompenzáciu v podobe peňažnej sumy, ale i potrebu uznania zo strany štátu, reštitúcie, podpory a solidarity smerom k obetiam;
- ✓ SR by mohla ustanoviť vlastného národného koordinátora pre práva obetí, úlohou ktorého by bola koordinácia medzi rôznymi autoritami a medzi štátnymi aktérmi a službami na pomoc a podporu obetí. Tento návrh by šiel v súlade so zriadením trvalej národnej koordinačnej štruktúry, ktorá by bola pod supervíziou koordinátora. Ten by zabezpečoval výmenu informácií medzi jednotlivými národnými autoritami a profesionálmi (kontaktnými bodmi pre odškodňovanie, organizáciami pre pomoc a podporu obetí, prokurátormi, sudcami, policajtmí či zdravotníkmi). Predmetná štruktúra by mohla byť decentralizovaná a mohla by sa stať samostatným kontaktným bodom pre obeť, kde by tieto mohli nájsť všetky informácie v rámci jednej inštitúcie;
- ✓ všetky osoby, ktoré prichádzajú do kontaktu s obeťami, ako sú policajti, prokurátori, sudcovia, sociálni a zdravotní pracovníci, ako aj organizácie poskytujúce pomoc a podporu obetiam a organizácie poskytujúce služby restoratívnej justície, by mali podstúpiť adekvátny tréning. Tento tréning by mal tiež obsahovať praktické príručky, ako by mali jednotlivé štátne, ale i neštátne authority komunikovať s obeťami v ústnej a písomnej forme. Mal by teda cieľovej skupine objasniť čo môže byť pre obeť zraňujúce a vyvolať u nich riziko druhej viktimizácie a čo môže byť pre ne zasa správnou komunikáciou pozitívne a stabilizujúce. Aby bolo účinným, školenie by v sebe malo zahŕňať jednak potrebu pre citlivý prístup k obetiam, najmä vo vzťahu k obzvlášť zraniteľným obetiam, ako aj špecializované odborné vedomosti s dôrazom na takéto špecifické kategórie obetí (obeť domáceho násillia, sexuálneho násillia, maloleté obeť apod.);
- ✓ v neposlednom rade, našim návrhom vo vzťahu k zmenám *de lege ferenda* zákona o obetiach, je zakotvenie práva obeť byť informovanou o možnosti zúčastniť sa restoratívneho programu (napr. mediácie v trestnom konaní) v ktoromkoľvek štádiu trestného konania (tzn. aj po odsúdení v období už uloženej sankcie) pre akýkoľvek trestný čin (prečin, zločin, obzvlášť závažný zločin). V tejto súvislosti podotýkame, že závažnosť trestného činu by nemala byť prekážkou výkonu mediácie v trestnom konaní, ako jedného z programov restoratívnej justície. Mediácia pri závažnej trestnej

činnosti môže obeti priniesť mimoriadny prospech, avšak proces mediácie si vyžaduje záruky, aby sa predišlo sekundárnej a opakovanej viktimizácii, zastrášovaniu či pomste.

Predstavili sme teda viaceré odporúčania, v zmysle ktorých by Slovenská republika, mohla predstaviť spravodlivejší a viac ucelený systém odškodňovania založený na princípe reparácie osobnostnej ujmy a kvality služieb vychádzajúcich z individuálnych potrieb obetí. Výsledky získané teoretickým zosumarizovaním poznatkov a empirickou analýzou aplikačnej praxe v oblasti zákona o obetiach, môžu priviesť mnohých odborníkov k podnetným diskusiám za okrúhlym stolom. Nové námety a poznatky môžu následne napomôcť odstrániť zistené nedostatky v uvedenom zákone a zlepšiť tak jeho fungovanie a efektívnosť. Výsledkom by boli žiaduce pozitíva nielen vo viktimologickej, ale aj v aplikačnej praxi.

3. VÝSLUCH MALOLETEJ OSOBY

Výsluch maloletej osoby prináša so sebou rôzne náročné situácie, ktoré vyžadujú nielen odborné znalosti a praktické skúsenosti, ale aj schopnosť veľkej dávky empatie osôb, ktoré výsluch realizujú. Tento úkon by mali preto uskutočňovať len adekvátne pripravení odborníci, aby nedošlo k ďalším závažným traumám vo vzťahu k obetiam.

Z uvedeného dôvodu sme v tomto odbornom materiáli venovali dostatok priestoru na to, aby sme problematiku nielen podrobnejšie objasnili, ale priniesli do nej nové, praxou overené hodnotné poznatky.

3.1 VYMEDZENIA Z POHĽADU TRESTNÉHO ZÁKONA A TRESTNÉHO PORIADKU

Prijatie zákona o obetiach, ktorého obsah a význam bol popísaný v predchádzajúcich kapitolách, prinieslo do právneho poriadku Slovenskej republiky, okrem iného, aj novelizácie týkajúce sa špecifického prístupu pri výsluchu maloletých.

Pojmovými rámcami týchto osôb sú ustanovenie § 127 Trestného zákona, podľa ktorého „dieťaťom sa rozumie osoba mladšia ako 18 rokov“, ďalej ustanovenie § 94 Trestného zákona, ktoré v prípade páchatela trestného činu oddeľuje od dieťaťa kategóriu mladistvej osoby, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku, a nakoniec pojem dieťa podľa ustanovenia § 2 ods. 1 písm. c) zákona o obetiach, ktoré v rámci výpočtu prípadov obzvlášť zraniteľnej obeť definuje dieťa ako „osobu mladšiu ako 18 rokov, a ak nie je vek osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa nepreukáže opak“.

Nakoľko predmetom tejto kapitoly je vymedzenie výsluchu maloletej osoby tak, aby bola dodržaná zákonnosť postupu stanovená Trestným poriadkom, nebudeme sa na tomto mieste zaoberať taktickými zásadami výsluchu z pohľadu kriminalistiky, ani psychologickými aspektmi detských výpovedí.

Dôležitosť zachovania zákonného postupu pri výsluchu maloletých možno vnímať najmä z pohľadu ochrany práv obetí trestných činov, a to prioritne ako ich ochranu pred sekundárnou viktimizáciou, Avšak dodržanie zásad stanovených trestným poriadkom presahuje do samotného významu výsluchu ako jedného z dôkazných prostriedkov v trestnom konaní. Osobitne v prípadoch, ak pôjde o jediný usvedčujúci dôkaz proti obvinenému, kedy výsluchom dieťaťa môžu byť získané nenahraditeľné informácie potrebné k objasneniu skutku, a kde zároveň môže dôjsť k stretu práv maloletej osoby a práva obvineného na riadne dokazovanie. Neopomenuteľným faktom tiež ostáva, že okrem nevyhnutnosti chrániť maloletú obeť pred možnými negatívnymi dopadmi nesprávne vedeného výsluchu, je možnosť vypočutia dieťaťa taktiež jeho právom a výsadou vyplývajúcou z článku 12 Dohovoru o právach dieťaťa. Ten stanovuje zmluvným štátom povinnosť zabezpečiť dieťaťu možnosť vyjadriť svoj názor vo

všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú. A to najmä v každom súdnom konaní, ktoré sa ho dotýka.

Slovenský právny poriadok upravuje špecifiká výsluchu maloletej osoby v ustanovení § 135 Trestného poriadku, pričom vypočúvané dieťa z hľadiska procesného postavenia môže byť v pozícii svedka, poškodeného alebo obvineného. Predmetné ustanovenie však zároveň konkretizuje, v akých prípadoch sa tento špeciálny prístup použije. To znamená, že sa nevzťahuje na všetky výsluchy maloletých osôb, ale musí ísť o veci, „ktorých oživovanie v pamäti by vzhľadom na jeho osobné vlastnosti, vzťah k obvinenému alebo podozrivému, závislosť od obvineného alebo podozrivého alebo povahu a okolnosti spáchania trestného činu mohlo nepriaznivo ovplyvniť duševnú integritu alebo vystaviť ho riziku druhotnej viktimizácie“. Odsek 3 predmetného ustanovenia ďalej rozširuje uplatnenie týchto princípov za súčasného splnenia rovnakých podmienok aj na výsluch svedka, ktorý je „obzvlášť zraniteľnou obeťou, jeho rodinného príslušníka, a svedka, ktorého vek nie je známy a u ktorého existuje dôvod domnievať sa, že je osobou mladšou ako 18 rokov, až kým sa nepreukáže opak.“

Jedným z prejavov tohto špeciálneho prístupu je požiadavka vykonať po obsahovej stránke výsluch takým spôsobom, aby ho nebolo potrebné v ďalšom konaní opakovať, pričom jeho opakovanie je v prípravnom konaní možné len so súhlasom prokurátora. Uvedené formálne obmedzenie vyšetrovateľa v jeho postupe, a teda obmedzenie jeho možnosti opakovať výsluch maloletého bez súhlasu prokurátora, je prejavom zákonodarcu chrániť maloletého pred oživovaním takých spomienok, ktoré by mohli mať nepriaznivý vplyv na jeho duševný vývoj, resp. vystaviť ho riziku sekundárnej viktimizácie. Súčasťou opatrení na zabezpečenie dôkazu jediným výsluchom je zaznamenanie výsluchu kamerovým záznamom. A to najmä z dôvodu, aby nebolo potrebné ho v budúcnosti opakovať. Uvedenému účelu slúži taktiež ustanovenie Trestného poriadku prelamujúce, resp. čiastočne obmedzujúce zásadu kontradiktórnosti súdneho konania, ktoré spočíva vo výnimke z podmienok, ktoré musia byť v zmysle § 263 ods. 1 Trestného poriadku splnené na to, aby namiesto výsluchu svedka na hlavnom pojednávaní mohla byť prečítaná zápisnica o jeho výsluchu.

Ďalšou požiadavkou na vedenie výsluchu dieťaťa je požiadavka viesť ho obzvlášť ohľaduplne. Trestný poriadok bližšie nerozvádza psychologické aspekty slovného spojenia „obzvlášť ohľaduplne, pokusom o garantovanie takéhoto postupu je však obligatórna prítomnosť psychológa, ktorý má prispieť k jeho správne vedeniu. Psychológ má byť teda odborníkom, ktorý je schopný posúdiť psychickú a duševnú úroveň vypočúvaného dieťaťa. Okrem rozumovej a duševnej vyspelosti svedka má pomôcť prispôsobiť postup pri výsluchu aj samotnému predmetu výsluchu, a v prípade nutnosti počas výsluchu zasiahnuť. Napríklad ako uvádza Trestný poriadok, v prípade nepriaznivého vplyvu výsluchu na psychický stav dieťaťa, navrhnúť jeho prerušenie alebo odklad. Výlučný úmysel zákonodarcu určením obligatórnej prítomnosti psychológa ochrániť maloletú obeť pred sekundárnou viktimizáciou, potvrdzuje uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 20.02.2019, sp. zn. 5Tdo 9/2019, v

ktorom súd konštatuje, že: „účelom § 135 ods. 1 Trestného poriadku (účinného do 31. decembra 2017) je chrániť maloletých/mladistvých pred tzv. sekundárnou viktimizáciou. Zákon stanovil určité pravidlá, ktoré mali zabrániť nevhodnému vedeniu výsluchov (resp. ich opakovania), ktoré by na tieto osoby mohli nepriaznivo dopadať. Ak teda obvinení namietajú nedodržanie tohto ustanovenia (pozn. ktoré sa svojím charakterom ich práv nedotýka), potom v ich námietke absentuje akýkoľvek materiálny rozmer.“

Okrem prítomnosti psychológa pri výsluchu Trestný poriadok uvádza ďalšie osoby, ktorých prítomnosť pri výsluchu je v záujme ochrany práv maloletej osoby obligatórna. Povinná je teda ďalej prítomnosť opatrovníka, a ak nie je prítomný opatrovník, tak prítomnosť zástupcu orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Prítomnosť zákonného zástupcu alebo pedagóga pri výsluchu je fakultatívna a tieto osoby majú byť prizvané výlučne vtedy, ak by to prispelo správne vedeniu výsluchu.

Mimo normy stanovenej trestným poriadkom, že výsluch musí viesť, a taktiež otázky môžu byť dieťaťu kladené len prostredníctvom orgánu činnému v trestnom konaní. Teda v zásade prostredníctvom vyšetrovateľa alebo povereného príslušníka Policajného zboru, resp. túto kompetenciu zákon priznáva i prokurátorovi, čo však v praxi nie je bežným postupom. Trestný poriadok ďalej nešpecifikuje ďalšie nároky na osobu vypočúvajúceho z hľadiska jeho vzťahu k deťom, psychologickým, sociologickým a komunikačným zručnostiam, resp. absolvovanému vzdelávaniu vo vzťahu k práci s maloletými, obzvlášť vo vzťahu k postupom zohľadňujúcim traumy (výslovne uvedeným špecifikom na osobu vyšetrovateľa je ustanovenie Trestného poriadku určujúce, že v prípadoch trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, obchodovania s ľuďmi, týrania blízkej osoby a zverenej osoby alebo trestného činu výroby detskej pornografie, výsluch vedie v prípade obzvlášť zraniteľnej obeť osoba rovnakého pohlavia).

Splnenie tejto náročnej úlohy ostáva teda, okrem iného, závislé od precíznej prípravy vyšetrovateľa ešte pred samotným výsluchom. Najmä z pohľadu dostatočnej konzultácie stratégie kladenia otázok so psychológom, vzhľadom k osobnosti vypočúvaného, ako aj k okolnostiam prípadu. Taktiež z pohľadu organizácie praktických okolností, akými sú zvolený čas výsluchu tak, aby napríklad školopovinné dieťa nebolo vytrhnuté z vyučovacieho procesu, zabezpečenie, aby sa obeť nestretla s páchatelom trestného činu, a to ani pri príchode, resp. odchode z výsluchu, príprava výsluchovej miestnosti tak, aby zvolené miesto okrem splnenia technických náležitostí prispelo k upokojujúcej atmosfére, príp. aj zvolenie samotného výzoru vypočúvajúceho. To prakticky znamená zväženie uprednostnenia civilného odevu pred uniformou a viditeľnou prítomnosťou zbrane. Uvedené fakty zdôrazňujú enormnú potrebu zabezpečiť, aby osoby realizujúce výsluchy maloletých osôb boli vzdelávané v uvedených oblastiach, a následne aj vhodne vybrané k jednotlivým prípadom.

3.2 ŠPECIÁLNE VÝSLUCHOVÉ MIESTNOSTI

Hlavným dôvodom vybudovania špeciálnych výsluchových miestností je ďalej nepoškodzovať dieťa a obzvlášť zraniteľnú obeť, prípadne svedka závažnej trestnej činnosti a zmierniť tak možnosť vzniku sekundárnej viktimizácie. Uvedené dôvody zodpovedajú tiež požiadavkám vyplývajúcim zo Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. Vedenie a samotné prevedenie výsluchu v takejto miestnosti pomôže nadviazať kontakt policajta s dieťaťom alebo s obzvlášť zraniteľnou obeťou na inej úrovni, čo bude mať pozitívny vplyv na kvalitu a množstvo získaných dôkazov, a tým aj na kvalitu dokazovania a trestného konania.

Špeciálna výsluchová miestnosť má chrániť dieťa a obzvlášť zraniteľné obeť pred nepríjemnými zážitkami spôsobenými štandardným prostredím policajných útvarov. Tento „nový“ prístup bude mať vplyv na kvalitu vyšetrovania, keďže je predpoklad, že výsluchy obetí budú „šetrnejšie“ a poskytnú kvalitnejší priestor pre získavanie dôkazov formou výsluchov.²⁹

Pre účely kvalitnejšej a citlivejšej komunikácie s obeťami trestných činov, bola pre aplikačnú prax úspešne do praxe uvedená aj metodika k uvedeným špeciálnym výsluchovým miestnostiam. Na základe spätnej väzby môžeme v súčasnosti potvrdiť, že je pozitívnym posunom vpred v problematike prístupu k obeťami trestných činov. Napomáha nielen k lepšiemu pochopeniu niektorých vnútorných psychických procesov obeťami trestných činov, ale aj k predchádzaniu ich viktimizácie. Máme za to, že s jej obsahom a odporúčaniami by sa mali oboznámiť aj osoby prvého kontaktu, ktoré najčastejšie prichádzajú do kontaktu s nimi. Mohlo by sa tak predísť zbytočným a nežiaducim pochybeniam vo vzťahu k obeťami.

²⁹ Vid' odkaz v použitej literatúre na „Špeciálne výsluchové miestnosti pre detské obeťami a ďalšie obzvlášť zraniteľné obeťami trestných činov.“

4. OBETE TRESTNÝCH ČINOV

4.1 PREJAVY OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV

Prejavy obetí trestných činov môžu byť rôzne, v kontexte tejto podkapitoly máme na mysli predovšetkým zmeny v správaní a prežívaní, vyskytujúce bez ohľadu na vekovú kategóriu obeť. Za takéto zmeny môžeme považovať napríklad kontrainitívne správanie, traumatické skúsenosti a iné.

Kontrainitívne správanie alebo reakcie obetí trestnej činnosti sú kľúčovou poznatkovou bázou resp. faktom, s ktorým by mal byť oboznámený každý odborník vstupujúci do procesu intervenčnej práce s obeťami. Do skupiny kontrainitívneho správania môžeme zaradiť akékoľvek reakcie, napr. cieľovej skupiny žien zažívajúcich násilie, ktoré sú v rozpore s očakávaniami „bežného“ človeka, resp. osoby bez histórie traumy z násilného vzťahu. Jednoduchým príkladom sú často opakované otázky zamerané na zisťovanie dôvodu, prečo žena v devastačnom vzťahu zotráva. Napríklad: „Prečo ste ešte neodišli?“ Prípadne pri spojení so vzbudzovaním pocitu viny ženy aj za prostredie, v ktorom sú deti (zo strany osoby kladúcej otázku smerom k žene). Napríklad: „Veď už dávno ste mali odísť, hovorili sme vám to, máte aj deti a tie...“ . Kontrainitívne správanie sa samozrejme vyskytuje aj v cieľovej skupine obetí v nižšom veku (maloletí, deti, mladiství).

Trestný čin je spravidla traumatickou skúsenosťou. **Medzi typické prejavy dieťaťa**, ktoré zažilo traumatickú skúsenosť môžeme zaradiť napríklad úzkostné stavy, problémy s koncentráciou/pozornosťou, zhoršenie školského výkonu, únavu, separačnú úzkosť, depresívnu poruchu, automutilačné/sebapoškodzujúce správanie, poruchy príjmu potravy, agresivitu, užívanie psychoaktívnych látok a mnohé iné. (VÚDPaP, 2022)

Prežívanie ujmy

Prežívanie ujmy má svoju dynamiku a rozlišujeme tu tri fázy:

1. Fáza šoku, nárazu. Táto fáza nastáva bezprostredne po trestnom čine. Je sprevádzaná zmäteným správaním alebo naopak ustrnutím (stuhnutie zo strachu, ktoré je nahradené opäť zmäteným správaním). Človek je zaskočený situáciou, dynamika prežívania zodpovedá stresovým reakciám. Fáza môže trvať niekoľko hodín až niekoľko dní, u násilných a mravnostných trestných činov môže ísť o hlbšiu traumu. Vo fáze šoku sa vyskytujú dva vzorce správania sa:

a) *expresívne správanie*: silné emócie, strach, hnev, zúfalstvo ventilované navonok, ktoré sú zrejme aj laikovi pri prvom pohľade na obeť,

b) *kontrolované správanie*: pri tomto správaní chýba vonkajší výraz, obeť pôsobí strnulo, strojene akoby chladno a nepoučený laik sa môže domnievať, že udalosť sa obeť nedotkla.

2. Fáza prvotnej adaptácie. V tejto fáze sa obeť postupne začína zmierovať s novou situáciou. U obeti môžeme pozorovať dve základné tendencie správania sa:

a) *obeť sa stále znovu vracia k prežitej udalosti*, hovorí o nej, konfrontuje svoje pocity v komunikácii s blíznymi, porovnáva svoje správanie s názormi iných ľudí,

b) *obeť odmieta o traume hovoriť*, snaží sa poprieť a skryť svoje prirodzené pocity, sťahuje sa do seba.

Náhle vzplanutia a následné utíšenia sú v tejto fáze dôkazom toho, že človek sa so situáciou postupne zmieruje, i keď sú tu ešte časté kratšie či dlhšie úseky dekompenzácie. Dĺžka trvania tejto fázy je závislá na hĺbke a rozsahu ujmy, v obzvlášť ťažkých prípadoch môže trvať aj rok.

3. Fáza konečnej adaptácie, nová orientácia. Podstatou tejto fázy je psychická reorganizácia osobnosti obeť (človek sa opäť „pozberá“). Pocity obeť už nie sú viazané na prežitú udalosť a spomienky strácajú emocionálny náboj. Postupne sa obeť vracia k normálnemu spôsobu života, i keď na prežitú traumy nikdy nezabudne. (Čírtková, Vitoušová a kol. 2007)

Obete trestných činov sa môžu prejavovať v závislosti od viacerých faktorov, preto nemožno žiadnu takúto osobu jednoznačne kategorizovať **len podľa jedného špecifického znaku**. Inak by mohlo dôjsť k závažným pochybeniam v procese komunikácie a osobitne vo vzťahu k poskytovaniu pomoci. Najmä vtedy, keď je cieľovou osobou v zmysle zákona chránená osoba. Z uvedených dôvodov je preto dôležité veľmi pozorne spracúvať obsah poskytnutých informácií aj od iných osôb, ktoré vypovedajú vo vzťahu k chráneným osobám.

Napriek tomu, že tento materiál sa osobitne venuje vzťahovým úkonom voči maloletým, považujeme za potrebné uviesť nasledujúci prípad seniora, ktorý navštívil bližšie nešpecifikované pracovisko krajskej Informačnej kancelárie pre obeť trestných činov. Na ňom, ako vzorovom príklade, objasníme úskalia komunikácie, ktorá sa vo výslednom efekte priamo dotýka obeť, aj keď v jej počiatkovej fáze to jednoznačne zrejme nebolo.

Príklad/kazuistika:

Na pracovisko krajskej Informačnej kancelárie pre obeť trestných činov sa dostavil senior (75 r.), ktorý uvádzal, že vyhľadal pomoc kvôli svojmu bratovi (78 r.). Pre brata chcel vybaviť presne nešpecifikovanú sociálnu pomoc, pričom uvádzal, že najvhodnejšie pre neho by bolo umiestnenie v nejakom dostupnom sociálnom zariadení.

V tejto veci boli klientovi citlivo kladené otázky, ktorých cieľom bolo zistiť prečo žiada o túto pomoc a prečo o ňu žiada práve v kancelárii, ktorá je zameraná špecificky na pomoc obeť trestných činov. Počas komunikácie totiž u zodpovedného pracovníka vzniklo podozrenie, že klient prišiel na toto pracovisko z iných, oveľa závažnejších dôvodov.

Po krátkom rozhovore, kedy bol uistený diskretnosťou a odbornou spôsobilosťou poskytovaných služieb na tomto pracovisku, klient uviedol pravý dôvod svojej návštevy. Tým bol fakt, že má dôvodné podozrenie, že jeho brat je týraný vlastným synom, o ktorom mal poznatok, že pretým bol už odsúdený kvôli drogovej trestnej činnosti. Svojho brata našiel už niekoľkokrát s rôznymi modrinami na tvári, ale aj na iných viditeľných častiach tela, avšak vždy poprel, že by mu niekto ubližoval. Ich vznik odôvodňoval rôznymi nešťastnými pádmi, zakopnutím alebo ako následok vlastnej nešikovnosti. Od susedov, (osôb taktiež prevažne v seniorskom veku), zistil, že z bytu počuli už niekoľkokrát krik a vulgarizmy, ktoré pripisovali synovi jeho brata.

Z uvedeného dôvodu zabezpečil ochranu brata tým, že mu v banke stanovil limit denného výberu iba na desať eur a nehnuteľnosť prepísali po vzájomnej dohode iba na neho (tzn. na klienta požadujúceho pomoc v uvedenej kancelárii pre pomoc obetiam). O stravu sa mu postaral tak, že v malej reštaurácii pod bytovým domom mal otvorený účet, kde sa chodil stravovať a účty uhrádzal priebežne on ako jeho neoficiálny opatrovník. Súčasne dodal, že jeho brat, o ktorého mal dôvodnú obavu, že je týraný, bol súčasne ambulantným pacientom psychiatrickej ambulancie.

V tejto veci bol následne poučený ako je nevyhnutné predmetnú vec riešiť prostredníctvom orgánov činných v trestnom konaní. Túto možnosť spočiatku spochybňoval a to najmä z dôvodu, že jeho súrodeneц popieral, že je obeťou trestného činu. Súčasne vyjadroval obavu, že susedia nebudú svedčiť zo strachu pred agresorom najmä z dôvodu obáv o vlastný život a zdravie, keďže išlo taktiež o seniorov.

V tejto veci pracovník informačnej kancelárie pre obeť trestných činov klienta poučil, že bude uvedené skutočnosti bezodkladne, z úradnej povinnosti, ako aj v záujme života a zdravia ohrozenej osoby, oznamovať polícii. Klient bol taktiež poučený, aby všetky skutočnosti oznámil aj on a nemal pri tom obavu, že by prípad nebol riešený. Výsledkom týchto oznámení bolo bezodkladné vzatie podozrivej osoby do väzby, pričom brat oznamovateľa musel byť hospitalizovaný. Lekár RZP zistil, že mal na tele viaceré zapálené a hnisajúce rany, ktoré vznikli následkom fyzického útoku a následného neliečenia i neposkytnutia lekárskej pomoci. Po ďalších nevyhnutných úkonoch bola obeť poskytnutá prednostná sociálna pomoc v sociálnom zariadení, kde bol jeho stav relatívne zakrátko stabilizovaný.

Klient vyššie uvedeného pracoviska sa následne, asi po štyroch mesiacoch, prišiel osobne poďakovať za pomoc, v ktorú už nedúfal. Uviedol tiež, že jeho brat sa po niekoľkých rokoch konečne začal aj usmievať.

Uvedený prípad dokumentuje ako je dôležité pozorne a citlivo komunikovať s klientom a aký význam má včasná intervencia. Z praxe môžeme potvrdiť, že je skôr výnimkou, aby klient povedal najdôležitejšie informácie hneď v úvode rozhovoru. K dôležitým informáciám sa zvyčajne dostáva až v jeho druhej polovici. Prax tiež potvrdzuje viaceré prípady, keď je to až na záver komunikácie. Zvyčajne až počas spisovania úradného záznamu, kedy dochádza k rekapitulácii a verifikácii oznámených skutočností.

Rovnako treba počítať s reakciami, ktoré priamo súvisia s obrannými mechanizmami, ktorým sa podrobnejšie venujeme v nasledujúcich častiach tohto odborného materiálu. Z uvedených dôvodov preto odporúčame počas komunikácie s klientmi držať sa pravidla, alebo skôr vziať na zreteľ, že obeť na začiatku rozhovoru neuvedie vždy to najpodstatnejšie, resp. kľúčové v predmetnej veci. V tejto fáze sú totiž veľmi aktívne obranné mechanizmy. Obeť vtedy „sonduje“ nielen prostredie, ale aj osoby, ktoré ju vypočúvajú.

Súčasne sa snaží chrániť svoju osobu a najmä psychiku, nakoľko je vždy vo veľmi ťažkom rozpoležení. Už samotné veľmi osobné vypovedanie o závažných skutočnostiach sú náročné nielen pre obeť trestného činu, ale aj pre bežného človeka, ktorý má rozprávať o súkromí neznámej osobe. Obranné mechanizmy sú preto v úvode komunikácie v každej obeti aktivizované na najvyššiu možnú mieru a majú dominantné postavenie vo vzájomnej interakcii s osobami, ktoré ju vypočúvajú.

Z uvedených dôvodov môžeme preto prvotné informácie obete považovať za klamlivé alebo zavádzajúce. Preto je nevyhnutné práve v úvodnej fáze vytvoriť čo najbezpečnejšie prostredie pre obeť, aby nadobudla pocit istoty k osobe, ktorá ju vypočúva.

Dôvody vyššie uvedených klamlivých alebo zavádzajúcich informácií sú v praxi identifikované iba dva:

- 1) oznamovaná vec je oveľa závažnejšia ako ju opisuje,
- 2) oznamovaná vec je skreslená z osobných zisťujúcich pohnútok.

V prvom prípade, ak je oznamovaná vec oveľa závažnejšia ako ju opisuje, obeť v podstate chráni samu seba z pochopiteľných dôvodov. Tými sú:

- ✓ pocit hanby za útočníka, ktorý je rodinný príbuzný alebo niekto blízky,
- ✓ vlastný pocit hanby za to, že sa udialo niečo traumatické práve jej,
- ✓ strach z toho, že sa o podrobnostiach dozvedia aj iní ľudia,
- ✓ strach, až tieseň/úzkosť obete z toho, že počas rozprávania bude pociťovať to, čo zažívala počas traumatickej udalosti,
- ✓ pranie obete, aby sa predmetná vec mohla vyriešiť bez uvádzania všetkých podrobností,
- ✓ pranie obete, aby na všetko zabudla a aby sa jej to doslova vymazalo z pamäte,
- ✓ strach alebo hanba z toho, že sa rozplače pred osobou, za ktorou prišla (napr. sociálny pracovník, psychológ, príslušník policajného zboru a pod.),
- ✓ objektívna obava, že sa počas rozprávania všetkých podrobností psychicky zrúti.

V druhom prípade, ak je oznamovaná vec skreslená z osobných zisťujúcich pohnútok, ide zvyčajne o snahu upriamiť pozornosť iba na podozrivú osobu, voči ktorej prechováva subjektívne alebo objektívne negatívne emócie. O subjektívnych hovoríme za tých okolností, keď si klient (klientka) nedostatočne uvedomuje alebo nechce uvedomiť, že situáciu nejakým spôsobom spôsobil svojim konaním alebo nekonaním. Jedným z príkladov môže byť nasledovný prípad z praxe.

Príklad/kazuistika:

Na jednej zo základných škôl prišli za sociálnou pedagogičkou tri žiačky 6. ročníka, ktoré tvrdili, že ich spolužiačka je doma týraná. Mala im o tom povedať počas prestávky, pričom im ukázala dve modriny. Keď dievča následne za prítomnosti sociálnej pedagogičky a školskej psychologičky rozprávalo o tom, čo sa u nich doma deje, popísala vec tak, že matka ju bije najčastejšie najmä preto, že neupratuje. Súčasne uviedla, že matka má dve zamestnania a jedno z nich je pomocná sila v kuchyni. O otcovi hovorila málo a vyhýbavo sa vyjadrovala o jeho pôsobení v rodine. Rovnako málo informácií uvádzala o mladšom bratovi, ktorý chodil do materskej školy. Striktne odmietala riešiť vec cez políciu a ďalej sa už nevyjadrovala o nikom z rodiny negatívne.

Pôvodne sa vec javila ako domáce násilie, ale ďalším šetrením bolo zistené, že žiačka trpí tým, že viac pozornosti rodičia venujú mladšiemu bratovi. Taktiež ďalší fakt, že matka pociťuje osobnú frustráciu, lebo otec sa nevenoval rodine a ona preberala takmer všetku zodpovednosť. Od finančného zabezpečenia až po starostlivosť o chod domácnosti, vrátane výchovy detí. Potvrdila sa tiež partnerská kríza.

U dievčaťa bola zistená snaha potrestať matku i otca za odlišný prístup k nej a k bratovi. Problém bol aj výchovného charakteru, kedy u dievčaťa absentoval systém v prístupe k osobným povinnostiam. Identifikované boli súčasne tendencie k manipulácii okolia ako následok emocionálnej krízy a strach o postavenie v rodine, ale aj medzi rovesníkami.

Odborný intervenčný tím postrehol už v úvode rozhovoru žiačky podozrivé nezrovnalosti a nelogické konanie. Vstupom k odhaleniu pravdy bolo zdôraznenie, že matka ju bije najmä za to, že neupratuje. Taktiež k otázke ako často je bitá sa vyjadrovala vyhýbavo a hneď striktne odmietala vec riešiť prostredníctvom polície. Dopytovala sa tiež, či by ju potom zobrali do detského domova. Po krízovej intervencii sa rodiny ujala kurátorka v spolupráci s intervenčným tímom školy a situácia v rodine sa postupne upravila. Nebolo teda potrebné podávať trestné oznámenie, nakoľko išlo najmä o skratové konanie matky a výchovné chyby.

Iný prípad, ktorý bol zdokumentovaný prostredníctvom informačnej kancelárie pre obeť trestných činov, sa týkal žiačky deviateho ročníka (15 r.). Ide o špecifický prípad, kde osobitnú rolu zohrali drogové závislosti a pôsobenie mladého dílera. Opäť tak poukazujeme na nutnosť obozretnosti a profesionálneho nadhľadu počas komunikácie s klientom, ktorý oznamuje závažné okolnosti.

Príklad/kazuistika:

Matka žiačky 9. ročníka základnej školy počas kontroly jej online komunikácie zistila, že jej dcéra si píše so sedemnásťročným chlapcom, ktorý distribuuje drogy mladistvým. Okrem toho má s ním vzťah, pričom komunikácia obsahovala informácie, že aj priamo do ich partie nosí, resp. im predáva ľahké drogy.

Komunikácia medzi jej dcérou a chlapcom tiež naznačovala, že ju nabáda na sex. Z uvedeného dôvodu následne dcére striktne zakázala stretať sa s ním a oznámila tieto

skutočnosti v škole, aby podnikli preventívne kroky aj voči ostatným žiakom. Následne dcéra obmedzila vychádzky, aby predišla ďalším rizikám.

Po ostrej výmene názorov sa dcéra zavrela doma na toaletu, kde niekoľko minút robila výrazný hluk a niečím tam udierala. Matka však považovala túto reakciu iba za kompenzáciu hnevu. Dcéra si tam však cielene spôsobila niekoľko modrín na rôznych častiach tela. Nasledujúceho dňa oznámila triednej učiteľke, že matka ju doma týra a ukázala jej na tele niekoľko modrín. Učiteľka vec oznámila na sociálnoprávnu ochranu detí a taktiež na políciu ako podozrenie z páchania domáceho násillia na dieťaťi.

Následne bola dcéra matke zákonným spôsobom odňatá. Počas vyšetrovania sa ale vďaka správnej forme výsluchu a znaleckému psychologickému posudku preukázalo, že dievča si celú vec vymyslelo, k čomu sa následne doznela. Uvedomila si dodatočne aj možné následky, ktoré by takýmto konaním matke i sebe spôsobila. Zaujímavým faktom v tejto veci bolo, že k tomuto konaniu ju podnietil mladý díler, aby mal dievča (obeť) pod väčšou kontrolou. V predmetnej veci bolo nariadené, aby rodina podstúpila rodinnú terapiu a vzťah dcéry s matkou sa začal postupne zlepšovať.

Oba prípady sme uviedli iba v skrátenej podobe, nakoľko obsahovali ešte veľa ďalších osobitostí. Máme však za to, že pre účely objasnenia tejto problematiky sú postačujúce. Ďalej je potrebné uviesť, že v prípadoch, kedy je oznamovaná vec úmyselne skreslená z osobných zisťných pohnútok, je ešte potrebné poukázať aj na ďalšie okolnosti a pohnútky takýchto oznamovateľov.

V praxi sa čoraz častejšie stretávame s prípadmi, kedy partneri v priebehu rozvodového konania, alebo ešte pred ním, začnú voči sebe výrazne útočiť, úmyselne zavádzať a podávať krivé výpovede. Ich súčasťou sú často tvrdenia, že jeden z partnerov spoločné deti alebo dieťa sexuálne zneužíval. Dohľadané boli aj sociálne siete ako napríklad „Modrý koník“, kde boli nájdené online skupiny, ktoré sa vzájomne pobádali k tomu ako partnera spoločensky zničiť alebo dostať do väzby. V tejto oblasti už preto podnikli represívne kroky orgány činné v trestnom konaní.

Z uvedeného dôvodu je preto nutné držať profesionálny odstup práve v prípadoch, kedy ide o rozvodové konanie. Súčasne dbať tiež na komunikáciu s klientom, keď vznikajú prvotné pochybnosti o tom, či skutočne hovorí pravdu. Osobitne považujeme za dôležité poukázať na riziká komunikácie s dieťaťom, ktoré je už preukázateľným spôsobom manipulované jedným alebo oboma rodičmi. Takéto deti majú tendenciu oznámiť striedavo jednému z rodičov vždy „upravenú verziu“ rozhovoru s kýmkoľvek, keď sa dostanú pod väčší emocionálny tlak. Poskytujú následne sociálne žiaduce odpovede, ktoré nemajú takmer nič spoločné s reálnou situáciou alebo prežívaním či názorom dieťaťa. Takýmto konaním môže dieťa následne nevedome spôsobiť vážne problémy (hoc aj sudcom) bez toho, že by si uvedomovalo dosah svojho konania.

Pre dieťa, ktoré je pod dlhoročným tlakom rodičov je úplne prirodzené komunikovať tak, aby si z každej komunikácie vybralo výhody pre seba (obzvlášť napr. v období pubescencie

a adolescencie), avšak len zo svojho subjektívneho pohľadu. Dosah takto upravených zreprodukovaných rozhovorov si nielenže neuvedomuje, ale vzhľadom k svojmu veku a znalostiam, si ho ani nemôže byť vedomé.

Preto považujeme komunikáciu s deťmi a mladistvými za mimoriadne náročnú, nakoľko obsahuje v sebe viaceré úskalia najmä kvôli jeho rozumovej a emocionálnej vybavenosti.

Vyššie uvedené prípady týkajúce sa rozvodových konaní a sporov pri zverení dieťaťa do výchovy, obsahujúce zavádzania a krivé výpovede rodičov vo vzťahu k sexuálnemu zneužívaniu detí, kladú vysoké nároky na odborníkov z pomáhajúcich profesií vykonávajúcich odborné intervencie. Faktom však je, že v praxi sa náročnosť podobných prípadov často reflektuje napríklad aj na skupinových alebo individuálnych supervíziách odborných pracovníkov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Ich výstupy by sa preto mali prejavovať v aplikačnej praxi tak, že aj odborníci z iných profesií budú na takéto situácie vedieť včas profesionálne zareagovať.

V súvislosti s konaním osoby, ktorá oznamovanú vec skresľuje z osobných záujmov, teba mať na zreteli nasledovné konania. Cieľom takýchto osôb môže byť:

- ✓ snaha privodiť inej osobe alebo iným osobám vážne spoločenské alebo rodinné problémy,
- ✓ snaha privodiť inej osobe alebo iným osobám trestné stíhanie,
- ✓ snaha zmocniť sa následkom takéhoto konania nejakých osobných výhod (majetok, spoločenské či pracovné postavenie a pod.),
- ✓ snaha privodiť niekomu len menšie problémy ako akt pomsty; avšak takou formou krivej výpovede, o ktorej dôsledkoch nevie, že môže znamenať právny postih alebo až väzobné stíhanie (a to aj samotnému oznamovateľovi ako následok za naplnenie skutkovej podstaty trestného činu § 345 krivé obvinenie),
- ✓ snaha diskreditovať nejakú zodpovednú osobu tým, že ju podnieti nejakým podvodným spôsobom konať v rozpore so zákonom alebo s internými pracovnými predpismi,
- ✓ prípadne nejde o žiadnu osobnú snahu privodiť niekomu problémy, ale ide iba o následok bludu, ktorý je výsledkom osobnostnej poruchy klienta (napr. ak ide o psychiatrického pacienta trpiaceho rôznymi predstavami a víziami), ktoré môžu byť v prvej fáze komunikácie nesprávne vyhodnotené.

Z praxe ďalej uvádzame prípad, ktorý poukazuje na rôzne reakcie obetí, ktoré majú veľmi dôležitý význam nielen pre vyšetrovateľov a samotnú obeť, ale aj pre dôkladné objasnenie trestného činu.

Príklad/kazuistika:

Na polícii podal trestné oznámenie otec maloletej vo veci podozrenia z ohrozovania jeho dcéry (12 r.), ktorá počas prvotného rozhovoru uviedla, že ju už dlhšie prenasleduje neznámy

muž. K prvotnému kontaktu medzi nimi malo dôjsť v parku, kde muž kondične behal a nečakane sa pristavil pri dvoch dievčatách, oboch vo veku 12 rokov. Tým sa ponúkol, že ich spolu odfotí, keďže sa práve spolu fotografovali na mobilný telefón. A to mu umožnili.

Následne, s odstupom niekoľkých dní, sa im znova prihovril, keď boli vonku s ďalšou kamarátkou a sedeli na lavičke. Vtedy si k nim prisadol a začal diskutovať. Po chvíli ju nečakane objal okolo ramien, čo jej bolo nepríjemné, avšak nevedela sa mu brániť. Súčasne sa mal pýtať či má rodičov a keď uviedla, že áno, mal jej povedať, že je to škoda, lebo on by bol rád jej otcom.

Ďalej maloletá uviedla, že ho následne opäť stretla v meste a odvtedy sa začala báť chodiť von. Jej psychický stav sa natoľko zhoršil, že potrebovala terapeutickú pomoc. Vzhľadom k tomu, že polícia nevyhodnotila skutok tak, že by naplnil skutkovú podstatu niektorého zo súvisiacich trestných činov, vec plánovala uzavrieť ako neopodstatnenú. Avšak počas terapie sa podarilo psychologičke nadviazať s maloletou dobrý vzťah a tá sa jej priznala, že prvotná výpoveď nebola úplná. Chýbali v nej zásadné, veľmi dôležité informácie. A práve vďaka správne zvolenej terapii sa podarilo citlivo otvoriť traumu v obeti, ktorá sa rozhodla o všetkých skutočnostiach prvotného incidentu vypovedať podrobne.

Dôvodom jej prvotného neoznámenia všetkých skutočností do výpovede bola hanba a strach obeť z toho, čo sa reálne stalo, lebo bola silne veriaca a mala pocit tzv. nečistoty. (Pozn. Rodinná náboženská výchova bola veľmi striktná, až obmedzujúca.) Maloletá následne uviedla, že páchatel ju už pri prvom stretnutí vynútené pobožkal na ústa, pričom jej do úst vsunul jazyk a v tomto vynútenom akte chvíľu zotrval. Stalo sa to tak, keď počas fotenia povedal, aby sa obe pobožkali, čo odmietli. On následne pristúpil k jednej z nich – k obeť, a povedal im, aby sa nebáli. Následne im ukázal ako to majú urobiť. Toto jeho konanie bolo následne spúšťačom traumy a všetkých jej sprievodných znakov a dopadov aj v súčasnom živote. Takže na základe nových závažných zistení bol prípad následne preklasifikovaný.

Uvedený prípad poukazuje na viaceré faktory, ktoré majú vplyv na objasnenie pohnútok klienta, ako aj na objasnenie celého prípadu. Medzi najvýznamnejšie patria vek, výchovné vplyvy, náboženská orientácia a najmä nadviazanie pozitívneho vzťahu s klientom.

Ako sme uviedli na základe prípadov z praxe, prejavy obeť môžu byť rôzne a kladú vysoké nároky na profesionálnu kompetenciu odborníkov pôsobiacich v poradenstve pre túto cieľovú skupinu. Je preto nutné priebežne získavať aktualizované poznatky z viacerých vedných odborov a sumarizovať ich v záujme práv obeť a prevencie ich opakovanej viktimizácie.

4.2 POSTTRAUMATICKÁ STRESOVÁ PORUCHA

Trestný čin (aj nenásilný) je traumatizujúci resp. traumatickou skúsenosťou a každá obeť reaguje individuálne. Podľa vedeckých štúdií však obeť násilných trestných činov v komparácii s obeťami iných trestných činov zažívajú negatívne dopady viktimizácie dlhšie časové obdobie (Jackson & Gouseti, 2016, In Geurts et al., 2021).

Posttraumatická stresová porucha je forenzne významná psychická porucha, ide o stresom podmienenú poruchu, ktorá je „oneskorenou a pretrvávajúcou reakciou na stresovú situáciu či udalosť, ktorá má výnimočne ohrozujúci alebo katastrofický charakter“ (Heretik, 2019). V anglickom jazyku sa označuje akronymom PTSD (angl. post-traumatic stress disorder, slov. skr. PTSP). V kontexte Slovenskej republiky autori Štandardných postupov pre PTSP pre špecializovaný odbor klinická psychológia (Šlepecký et al., 2021, s. 6) uvádzajú nasledovnú definíciu s charakteristikami: „Termín posttraumatická stresová porucha sa používa pre úzkostnú poruchu, ktorá sa typicky rozvíja po emočne ťažkej, stresujúcej udalosti, ktorá svojou závažnosťou presahuje zvyčajnú ľudskú skúsenosť a býva traumatickou pre väčšinu ľudí. Takouto traumatickou udalosťou je napr. výbuch bomby, vojenské udalosti, prírodné katastrofy (zemetrasenie, záplavy, výbuch sopky, víchrica), traumy spôsobené ľuďmi (prepadnutie, znásilnenie), ale i autohavárie, požiar apod. Typická je:

- ✓ dlhodobá reakcia na traumatickú udalosť,
- ✓ rozpomínanie sa na traumu vo forme myšlienok, imaginácií a snov,
- ✓ strata pozitívnych emócií a pocit emočného otupenia,
- ✓ vyhýbanie sa podnetom, situáciám a činnostiam pripomínajúcim traumu,
- ✓ zvýšenie vzrušivosti (arousal) vo fyziologických reakciách i psychike“.

Symptomatológia PTSP môže byť rôzna ako i prežívanie PTSP zo strany individuálneho klienta. Nevyhnutné je vyhľadať odbornú pomoc resp. distribuovať klienta špecialistovi (psychoterapeut, klinický psychológ, psychiater a pod.) pretože bez liečby môže dôjsť aj nezvratiteľným dopadom na osobnosť príp. k suicídiu. Pri symptómoch (podobne ako pri iných psychických poruchách alebo chorobách) sa u klientov môže vyskytnúť prirodzená reakcia resp. strach s kladením otázok „čo sa to so mnou deje?“, „...nie som v poriadku“, expresívne slovami jedného z klientov „...preskočilo mi...“, pričom ak sa táto reakcia s klientom v rámci odbornej intervencie ošetrí a realizuje sa zodpovedajúca liečba, tak v mnohých prípadoch sa klienti „upokoja“ a uvedomia si, že ide o reakciu na traumatickú skúsenosť. Prirodzene s traumou je nevyhnutné dlhodobo pracovať v rámci odborných intervencií, niektorí autori dokonca označujú PTSP ako „doživotný trest“ kvôli jeho spojeniu so zvýšeným rizikom chronických ochorení, zrýchleným starnutím a predčasnou úmrtnosťou (Koenen et al., 2017).

V rámci trestného konania (jeho procesu) a konkrétneho trestného činu sú to pre každého jednotlivca na strane obete/poškodeného rôzne dopady, pričom vždy je nevyhnutné vnímať aj fakt, že intenzita problému je pre každého klienta v každodennom živote iná. Stručne príkladom a exponovane povedané, v prípade dvoch klientov, ktorí boli fyzicky napadnutí, jeden z nich môže disponovať resilienčnými mechanizmami resp. odolnosťou tak, že na jeho správanie a prežívanie nebude mať takáto udalosť významný vplyv, druhý môže napr. z dôvodu PTSP spáchať dokonanú samovraždu a takýchto prípadov je viac nielen v zahraničí ale aj v slovenskej praxi. Samozrejme aj pri PTSP môžeme rozlišovať rôzne protektívne a rizikové faktory ako i rôznu symptomatiku z časového hľadiska. Hašto a Vojtová (2012) napríklad uvádzajú značný podiel spontánnej sebaúzdavy, avšak tiež pomerne vysoké riziko

chronifikácie neliečených PTSP, v niektorých vzorkách až u štvrtiny psychotraumatizovaných osôb.

Odborníci pôsobiaci v systéme trestnej justície by preto (nielen kvôli PTSP) mali klásť dôraz na profesionalitu odborných intervencií a pracovať aj s informáciami o podvedomých reakciách obetí (najmä po násilnej trestnej činnosti). Tieto obeť môžu totiž v určitých fázach potláčať svoje skutočné pocity alebo tie, ktoré prejavujú, naopak upriamujú pozornosť nesprávnym smerom. Teda v neprospech obeť. Takéto konanie môže byť potom následkom viktimizácie a nesprávneho pochopenia obeť trestného činu.

V súvislosti s uvedeným sa v praxi stretávame s negatívnymi poznatkami, že osoby prvého kontaktu (a nielen ony) majú **nedostatočné alebo až žiadne informácie** o takýchto prejavoch obeť. Následkom toho je zlé vyhodnotenie obeť už pri prvotnom stretnutí s osobou prvého kontaktu, najčastejšie na obvodných oddeleniach PZ SR. Z praxe môžeme uviesť viaceré prípady z Informačných kancelárií pre obeť trestných činov, ktoré sú zriadené Ministerstvom vnútra SR³⁰. Najčastejšie išlo o prípady, kedy obeť následkom obranných mechanizmov nepôsobili vizuálne ako jednoznačná obeť, príp. ich verbálny prejav nemal známky rozrušenia, aké by laik očakával. Faktom je, že obeť trestných činov, ktoré žili pod dlhodobým psychickým tlakom, prezentujú doslova až desivé skutočnosti o svojom utrpení bez známok evidentného rozrušenia. A práve táto skutočnosť býva následne prvotným dôvodom k tomu, prečo sú obeť často viktimizované.

Aby sa predchádzalo takýmto neprofesionálnym úkonom vo vzťahu k oznamovateľom (obeť), postačovalo by aspoň dodržiavanie zákona o obeť. Ak teda oznamovateľ uvedie, že je obeť, nemôže byť jeho status obeť spochybnený dovtedy, pokiaľ sa nepreukáže, že obeť nie je.

Nadväzne na problematiku uvádzame ďalej prípadu z praxe, ktorý poukazuje na krízovú situáciu, ktorá sa môže vyskytnúť úplne nečakane. Ide o prípad klientky, ktorá neočakávane oznámila, že sa stala obeť trestného činu.

Príklad/kazuistika:

Na pracovisko krajskej Informačnej kancelárie pre obeť trestných činov sa dostavila slobodná matka šestnástročnej študentky, ktorá uviedla, že by sa chcela poradiť o možnosti ako získať nejaký sociálny príspevok. Uviedla, že dcéra jej po prednáške v škole povedala, že na tomto pracovisku získa potrebné informácie. Faktom však bolo, že takéto informácie sa nemohla dozvedieť na uvedenej prednáške, lebo bola zameraná práve na osvetu pre obeť trestných činov. Dôkazom bolo, že uviedla aj meno pracovníka, ktorý tam bol, a tým bol zhodou okolností ten, ktorý ju na pracovisku prijal. Preto pozorne počúval, čo klientka vraví.

³⁰ Personálne ich zastrešuje Odbor prevencie kriminality kancelárie ministra vnútra SR a sú zriadené v každom kraji Slovenskej republiky.

Počas toho ako popisovala svoju rodinnú situáciu, uviedla, že so svojim druhom má už asi pol roka častejšie konflikty a premýšľa vzťah ukončiť. Matka počas rozhovoru javila známky rozrušenosti a jej neverbálna komunikácia nasvedčovala, že je už dlhšie pod väčším stresom. Často pozerala na zatvorené dvere, nepokojne sedela a nechty si počas komunikácie často vtlačala do brušiek prstov, pričom k týmto prejavom sa priebežne pridružili aj iné.

Keď pracovník, ktorý s ňou komunikoval, zameral otázky na okolnosti partnerských nezhôd, klientka najprv zľahčovala niektoré zo situácií. S úsmevom popisovala hádky, ktoré údajne iba niekedy prerastú do partnerovej fyzickej agresivity voči nej. Po ďalšej otázke, ktorá smerovala na to ako sa prejavuje jeho fyzická agresivita, klientka spontánne vyhrnula rukávy na svetri a ukázala krvavé zranenia a modriny. Povedala, že to sú iba drobné zranenia a nejaké má ešte aj na chrbte.

Následne bola klientka za prítomnosti kolegyne citlivo upovedomená o tom, že takéto zranenia istotne nie sú zanedbateľné. Obeť totiž spočiatku odmietala lekárske ošetrovanie. Súčasne bolo apelované na jej sebaúctu a potrebu zabezpečenia zdravého vývinu pre jej dcéru. Pri spomienke na dcéru a jej výchovu začala viac spolupracovať a preto jej bola zdôraznená aj nutnosť odborného lekárskeho vyšetrenia jej zranení. Kým túto tému objasňovala prítomná kolegyňa z pozície ženy - matky, jej kolega ihneď vyrozumel rýchlu zdravotnú pomoc a políciu. Do niekoľkých minút dostala obeť prvotnú lekársku pomoc priamo na pracovisku, nakoľko vznikla dôvodná obava, že by mohla nečakane skolabovať. Následne si obeť prevzala hliadka polície a zabezpečila všetky ďalšie potrebné úkony.

Napriek tomu, že verbálne prejavy zdanlivo nevykazovali známky toho, že ide o obeť násilného konania, neverbálna komunikácia to jasne dokladovala. K uvedenému prípadu ešte dodáme, že uvedená žena mala na tele viacero zranení a k útoku došlo ešte predchádzajúci večer. Pôvodne nechcela podávať na druhu trestné oznámenie, avšak jej dcéra na ňu apelovala, že trestné oznámenie podať treba. Prejavovala vážne obavy o život matky, aj o svoj.

Každá komunikácia obsahuje formálne alebo neformálne znaky, na základe ktorých vzniká interakcia. Na to, aby bola zmysluplná a obohacujúca, je potrebné, aby obe strany prejavili záujem o dialóg a aspoň jedna z nich bola schopná priviesť ho do obojstranne prijateľného cieľa. Komunikácia medzi odborníkom a klientom, v tomto prípade obeťou trestného činu, musí taktiež spĺňať uvedené pravidlá.

Keďže ide o náročnú situáciu, ktorá je zaťažujúca nielen psychicky, ale aj fyzicky, (a to pre oboch účastníkov rozhovoru) je preto žiaduce, aby bola pred takýmto stretnutím uskutočnená adekvátna príprava. Samotná **príprava má pozostávať:**

- ✓ z času vyčlenenom pred stretnutím s obeťou,
- ✓ z času určenom na komunikáciu s obeťou,
- ✓ a z času po uskutočnenej komunikácii s obeťou.

Čas, ktorý by mal odborník vyčleniť pred stretnutím s obeťou trestného činu, je dôležitý na naštudovanie materiálu o nej a súčasne kvôli psychohygiene a vnútornému naladeniu na

náročnú situáciu. Pred stretnutím je preto optimálne mať aspoň pol hodinovú prípravu po predchádzajúcom klientovi, ktorý nemusel byť nutne v pozícii obeť trestného činu.

Čas určený na komunikáciu s obeťou trestného činu by nemal presiahnuť dve hodiny bez prestávky, inak už problém klienta nie je riešený objektívne a nastáva veľká pravdepodobnosť, že jedna zo strán vnáša do komunikácie buď manipulatívne správanie alebo nastáva psychologický prenos. Výsledkom takto dlhej interakcie býva zvýšená psychická únava u oboch strán, čo je kontraproduktívne, keďže záverom komunikácie má byť stabilizácia klienta a pozitívne smerovanie jeho ďalšieho konania.

Čas určený po komunikácii s obeťou by mal byť venovaný psychohygiene, takže opäť je možné odporučiť minimálne pol hodinu na osobnú stabilizáciu, aby po určitej dobe nenastalo preťaženie alebo stav vyhorenia. V rámci tohto času je dôležité dbať na pitný režim (v rámci prevencie proti únave) a spracovať potrebnú administratívu k predmetnej veci.

Kvalitná príprava na komunikáciu s obeťou trestného činu je predpokladom k následnej úspešnej interakcii, taktiež k jej stabilizácii a zabezpečeniu adekvátnej pomoci, ktorú nevyhnutne potrebuje. Je preto žiaduce, aby odborník pracujúci s obeťami, venoval príprave dostatok času, ktorý okrem iného pozostáva aj z absolvovania odbornej prípravy na prácu s takouto osobou.

Prihliadnuc k uvedeným faktom je preto nevyhnutné, aby sa zamestnanci, ktorí pracujú s obeťami, pravidelne vzdelávali a doškoľovali v tejto problematike. Vzhľadom k tomu, že tento odborný materiál je spracúvaný aj pre rodinnoprávnu agendu a nezaoberá sa výhradne trestným právom, považujeme za nevyhnutné informovať tu aj o týchto faktoch. Z viacerých prípadov môžeme potvrdiť, že práve rodinnoprávna agenda obsahuje viaceré úskalia, ktoré sa často dotýkajú domáceho násillia v rôznych formách. Je preto žiaduce poskytovať aj pre túto oblasť súdnictva nové poznatky, ktoré môžu eliminovať viktimizovanie obetí a najmä detí.

4.3 ÚNIKOVÉ OBRANNÉ MECHANIZMY

Nielen u obetí trestných činov, ale u každého človeka možno pozorovať rôzne obranné mechanizmy, ktoré sú výsledkom nášho pudu sebazáchovy a ochrany nášho ega, resp. našej osobnosti. Prejavujú sa zvyčajne v závislosti od typu osobnosti a formy ohrozenia, ktorú človek prežíva. Ide o reakcie, ktoré sú odpoveďou na konkrétnu nečakanú situáciu vzbudzujúcu nepokoj alebo ohrozenie. Podľa prof. Tadeusza Kobierzyckeho sa hlavné obranné mechanizmy môžu deliť podľa funkcií, ktoré plnia. Sú nimi:

- a) ovládanie impulzov, reakcií, schém konania (potláčanie, tlmenie, nerozhodnosť, odrádzanie),
- b) premiestňovanie (sublimácia, prenesenie, konverzia, substitúcia, kompenzácia, fixácia, popieranie, zrušenie platnosti, asketizmus, tvorivosť),

- c) znehodnocovanie (racionalizácia, popieranie významu niečoho, selektívna nepozornosť, disociácia, fantazírovanie, idealizácia, projekcia, symbolizácia, devalvácia, intelektualizácia, odvracanie zmyslu, maskovanie)
- d) prijímanie cudzích schém za svoje (identifikácia, inkorporácia, introjekcia, konformizmus).

Uvádza tiež, že existuje veľa obranných mechanizmov a veľa z nich sa prejavuje len v jednej situácii, ale môže byť aj opačná situácia, keď jeden z nich sa prejavuje v mnohých situáciách alebo dokonca v každej situácii. Obranné mechanizmy s výnimkou stlmenia sú nevedomé. (Kobierzycki 2005)

Únikové obranné reakcie sú spôsob, ktorým sa obeť snaží eliminovať alebo vyhnúť ohrozujúcej situácii. Ide prakticky o takú situáciu, ktorú v danom momente nedokáže riešiť iným spôsobom. Môže to byť napríklad vyrovnanie sa s niečím vnútorne neprijateľným (traumou) a preto obeť od nej vnútorne uniká buď zaujatím zmeny postoja, hľadaním pomoci alebo rezignáciou.

Častou obrannou reakciou býva potlačenie, resp. vytesnenie traumatizujúcej skúsenosti alebo regresie na nižší vývojový stupeň. Niekedy môže dôjsť ku skratovej reakcii, napr. suicidálneho charakteru. (Vágnerová 1999)

V dôsledku sekundárnej viktimizácie môžu vznikať pocity ujmy (tzv. „sekundárne rany“):

1. **Pocit nespravodlivosti.** Pocit nespravodlivosti môže byť u obeti vyvolaný mnohými okolnosťami, či už je to predlžovanie vyšetrovania, zhovievavé tresty, podmienené odsúdenie, nedostatočná ochrana poškodeného. Tento pocit môže prameniť aj zo skutočnosti, že záujem o obeť trvá len do doby získavania informácií a potom je obeť/poškodený odkázaný len sám na seba.
2. **Pocit nedôstojnosti.** Obete môžu pociťovať stratu dôstojnosti a poníženia, či už v dôsledku nevhodne vedeného výsluchu, ako aj pri senzáciečnosti zo strany médií. Tento pocit tiež môže byť vyvolaný nevhodnou reakciou blízkeho prostredia. Viktimologické výskumy potvrdzujú, že väčšina ľudí má tendencie vyhýbať sa kontaktu s obeťami trestných činov. Toto vyhýbanie sa je často dôsledkom stereotypu mnohých ľudí, ktorého podstatou je presvedčenie, že obeť nesie vinu na tom, čo sa jej prihodilo (napr. žena nebola dostatočne opatrná, jej životný štýl bol príliš nápadný a pod.).
3. **Pocit izolácie.** Nadväzuje na mýtus okolia o zavinení a spolupodieľaní sa obete na jej viktimizácii. Pocit izolácie je dôsledkom zmien, ktoré sa prejavujú vo vzťahoch k rodine, na pracovisku a v blízkom sociálnom okolí. Tendencie ľudí vyhýbať sa obeťami vyvolávajú u poškodených osôb pocit, že ich táto udalosť bytostne zmenila, citlivo reagujú na vyššie uvedené zmeny a trpia pocitmi izolácie. (Čírtková 1998)

Pre účely tohto materiálu ďalej objasníme najčastejšie únikové obranné reakcie, s ktorými môže byť akýkoľvek odborník (v tomto prípade sudca) konfrontovaný počas komunikácie s obeťou trestného činu. Patria medzi ne:

- a) **popretie**: ide o konanie, v ktorom si obeť nepripúšťa fakt, ktorý je evidentný; napríklad reálne ohrozenie páchateľom a naďalej koná ako keby nebola vôbec ohrozovaná,
- b) **regresia**: ide o konanie, kedy sa obeť následkom intenzívneho traumatického zážitku či frustrácie začína prejavovať ako dieťa; vzdá sa akoby vlastného rozhodovania, emocionálne sa upne na nejakú osobu a začne byť na nej odovzdané závislá, bez snahy riešiť akékoľvek problémy; jedným z prejavov môže byť aj cmúľanie palca a pod.,
- c) **potlačenie alebo vytesnenie**: ide o stav obeť, kedy následkom traumatického zážitku potlačí tento zážitok natoľko do povedomia tak, že si na tú udalosť nevie spomenúť a najintenzívnejšie zážitky boli akoby vymazané,
- d) **utlmenie**: obeť sa vyhýba riešeniu rôznych záležitostí a odkladá ich na neskôr, aj keď pritom pociťuje vnútorné napätia a tieseň,
- e) **rezignácia**: je vystupňovaním útľmu, kedy obeť už pri potrebe nejakej menšej námahy alebo vzniknutej nečakanej situácie ihneď všetko vzdá, neguje seba i celý svoj život,
- f) **kompenzácia**: obeť napríklad môže kompenzovať, teda nahrádzať frustráciu v citovej oblasti tým, že sa začne prejedat',
- g) **racionalizácia**: neprimerané reakcie obeť zdanlivo logicky odôvodňuje len preto, aby sa nemusela opätovne konfrontovať s traumatizujúcou realitou,
- h) **projekcia**: obeť obrazne prenáša a pripisuje svoje nežiaduce emócie alebo reakcie iným, napríklad aj tým, ktorí mu pomáhajú; tzn. na iných vidí to, čo je v oveľa intenzívnejšej forme zreteľné u nej.

Osobitným prejavom obranných mechanizmov v záťažových situáciách je **útok**, ktorý môže byť výsledkom nevedomej (aj nechcenej) identifikácie s osobou, ktorá ju predtým ohrozovala. Obeť sa následkom intenzívneho, hnevliwego, až nenávisťného emocionálneho pocitu voči páchateľovi nečakane agresívne prejaví, paradoxne v prostredí, ktoré mu poskytuje bezpečie. Identifikuje sa s osobou páchateľa.

Na podnet takeého konania postačuje opätovná spomienka na formu komunikácie s páchateľom, pričom spúšťačom takejto reakcie je len podobná otázka akú počúvala napríklad týraná žena tesne pred tým ako ju partner zbil. Môže to byť napríklad otázka: „A čo urobíte teraz?“

Takýto útok vo forme nečakaného nekontrolovaného obranného mechanizmu sa môže odohrať napríklad aj na pracovisku sociálneho pracovníka v situácii, kedy bude obeť postavená pred rozhodnutie, ktoré je potrebné uskutočniť, ale ona bude práve v stave utlmenia či rezignácie. To znamená, nebude v stave rozhodne a primerane reagovať. Jej obranná reakcia sa paradoxne prejaví iba preto, že bude po dlhšej dobe **v prostredí, ktoré vyhodnocuje ako bezpečné**. A práve z uvedeného dôvodu dôjde k opätovnému prežitiu traumatickej situácie, v ktorej sa následkom identifikácie prejaví ako agresor. Ide však o nevedomú afektívnu reakciu

a obeť za ňu objektívne nemôže, preto nie je vhodné reagovať na takéto jej konanie represívne alebo inak útočne, ale výhradne s pochopením.

Podobne je to aj pri detských obetiach domáceho násillia, ktoré sa následkom citovej frustrácie a dlhodobého ohrozenia v rodine stávajú v školách agresormi a páchajú na slabších spolužiakoch **násillie formou šikanovania**. Aj v týchto prípadoch ide o identické reakcie, ktoré nie sú včas a správne identifikované, preto prerastajú do nekontrolovanej agresie. Pritom ide taktiež o obeť, ktoré potrebujú urgentne odbornú pomoc a nie represívne konanie, ktoré situáciu týraného dieťaťa zvyčajne zhoršuje.

V súvislosti s vyššie uvedenými obrannými mechanizmami považujeme za nutné poukázať taktiež na jav nazvaný v psychológii ako **potlačenie** alebo **vytesnenie**. Teda stav mysle, kedy obeť následkom prežitej veľmi intenzívnej traumatickej udalosti potlačila (či už vedome alebo nevedome) túto udalosť hlboko do svojho podvedomia.

Ide síce o únikový obranný mechanizmus, ktorým sa obeť bráni napríklad psychickému zrúteniu, ale reálne ide o nebezpečnú reakciu. A to najmä vtedy, ak sa prejaví vo vedomí nečakane vtedy, keď na ňu nie je pripravená ani osoba, ktorá s ňou vtedy komunikuje.

V tejto fáze odporúčame byť opatrný a vnímavý voči verbálnym i neverbálnym prejavom obeť, s ktorou prichádzame do kontaktu. Veľmi rizikové preto môžu byť „zvedavé“ otázky viažuce sa k obdobiu a situáciám, ktoré boli pre ňu traumatické a rovnako rizikové je aj spontánne dôverné rozprávanie obeť o tom, čo sa jej stalo.

Počas takýchto rozhovorov si obeť a často ani osoba, ktorá ju prvotne vypočúva, neuvedomuje, čo sa môže stať počas opätovnej spomienky na to, čo sa udialo. Spúšťačom úplného opätovného oživenia celej traumatickej situácie môže byť pritom vec, ktorú počas traumatickej udalosti videla, prípadne zvuk, ktorý vtedy počula.

Ak nie je osoba, ktorá s obeťou komunikuje, pripravená na takúto možnosť, môže nastať **veľmi vážna situácia** ohrozujúca zdravie obeť. Počas opätovného vnútorného prežitia celej traumatickej udalosti sa môže psychicky zrútiť a stratiť pritom vedomie. Preto je veľmi dôležité komunikovať s obeťou citlivo a všímať si všetky náhle odlišnosti v jej verbálnych i neverbálnych prejavoch. Hneď ako odpozorujeme, že komunikácia sa môže vymknúť kontrole, mali by sme takticky zmeniť tému a venovať sa inej oblasti, resp. cieľu pre ktorý obeť prišla na naše pracovisko.

V neposlednom rade chceme tiež upozorniť na riziko, ktoré sa týka osobitne terapeutov, psychológov a osôb pracujúcich v pomáhajúcich profesiách. Ide o tzv. **prenos**, ktorý podrobne rozpracoval už zakladateľ psychoanalýzy Sigmund Freud. Táto špecifická reakcia, ktorá sa zaraďuje medzi obranné mechanizmy, sa vyskytuje zvyčajne v rámci terapie alebo počas dlhšieho poskytovania odbornej pomoci klientovi. Identifikovať ju možno vo fáze, kedy nastáva u klienta/obeť uvoľnenie a stabilizácia, ktorá má zvyčajne rozhodujúci vplyv na jeho zmiernenie traumy a ďalšie zaradenie do bežného života.

V tom období, ak si osoba poskytujúca nejakú pomoc neudrží profesionálny odstup od klienta, resp. obeť, môže nastať prenos intenzívnejších citov obeť voči nemu, ktorý sa dá prirovnať k stavu zaľúbenosti. Ten je však výsledkom nevedomého konania obeť, ktorý vychádza zo sebadeštruktívneho pudu. Následné prejavy sebapoškodzovania sú z praxe známe u všetkých vekových kategórií. Je to dôkazom toho, že je v obeť je aktívna zvýšená sebakritika a z nej plynúci **poctit nutnosti potrestať sa za niečo**, čo sa viaže k jej prežitému traumatickému zážitku. Vzťahy, ktoré z takéhoto nepravého, fiktívneho citového vzplanutia vzniknú, nemajú nikdy trvalú intenzitu a zvyčajne končia vzájomným odcudzením. Preto je potrebný vždy profesionálny prístup, kedy je potrebné dodržiavať diskkrétne hranice.

Ak pomáhajúca osoba - odborník zaregistruje u klienta zvýšenú neprimeranú snahu o kontakt s ním, mal by začať byť obozretnejší. V prípadoch, kedy sú tieto reakcie u klienta alebo klientky evidentné, je vhodné buď opätovne stanoviť diskkrétne pracovnú zónu medzi ním, alebo takýchto klientov delegovať inému odborníkovi. A to nielen vo svojom záujme, ale aj v záujme klienta, v našom prípade obeť, kde je možné predpokladať intenzívnejšie reakcie.

Vo vzťahu k deťom je taktiež známy vyššie uvedený prenos, ktorý je však evidentný len zo strany dieťaťa, kedy hľadá a súčasne nachádza akúsi náhradu za svojho aktuálne neželaného alebo želaného rodiča. V počiatkovej fáze je samozrejme žiaduce nadviazať pozitívny, pre obe strany žiaduci vzťah, nesmie však prerásť do akéhosi začleneného do rodiny. Z praxe môžeme uviesť viacero prípadov, kedy osoba poskytujúca krízovú intervenciu takémuto dieťaťu (obeť), následne spôsobila problémy vlastnému dieťaťu.

Išlo o tzv. žiarlivostné prejavy zachráneneho dieťaťa, ktoré si chcelo vynútiť vyššie postavenie v rodine terapeuta. Prípadne sa vyskytli zo strany zachránenej obeť prejavy šikanovania voči dieťaťu terapeuta, ktorý mu poskytol nadštandardnú pomoc. V tejto oblasti preto odporúčame dodržiavať zásadné pravidlo, že **vlastná rodina**, vrátane rozhovorov či príkladov viažucich sa na nich, **je pre iné osoby tabu**. Najmä vo vzťahu k obeť. Nejde pritom len o nutnú psychohygienu, aby práca neobrala o časový a emocionálny priestor vlastnú rodinu. Ide aj o praktickú prevenciu a bezpečie pre rodinu.

4.4 FORMY KOMUNIKÁCIE A ICH IDENTIFIKÁCIA

Jednou z najdôležitejších činností, ktoré sú nevyhnutné pre jednotlivcov, ale aj pre celú spoločnosť, je odovzdávanie a výmena skúseností a rôznych poznatkov. Na základe tejto neustálej interakcie sa vyvíja ľudstvo od počiatku svojho vzniku. V závislosti od toho na akej kvalitatívnej a kvantitatívnej úrovni vzájomná interakcia prebieha, možno posúdiť aj jej aktuálny stav.

Základným predpokladom, aby táto interakcia prebiehala na pozitívnej úrovni a mala všeobecný prospech, je nutné udržiavať vzájomný rešpekt, pochopenie a akceptáciu, teda toleranciu vzájomných odlišností. Ideálne je mať pri tom cieľ, ktorý je akceptovateľný pre

všetky zainteresované strany. Vymenovaním uvedeného sme stanovili predpoklad ku kvalitnej komunikácii, ktorou sa budeme ďalej zaoberať.

Jednou z interakcií, ktoré patria do kategórie **písomnej komunikácie**, sú: listová, elektronická a online, ktorá prebieha zvyčajne formou „live chat“. Písomná komunikácia má svoje pozitíva, aj negatíva, ktoré treba vziať na vedomie ešte predtým, než sa rozhodneme pre konkrétnu interakciu. Ide o nasledovné prejavy:

- a) formálnosť vychádzajúca z citácií príslušných zákonov,
- b) stručnosť,
- c) časová ohraničenosť poskytovaného úkonu (napr. poskytnutie pomoci od – do),
- d) menšia účasť vyjadrených osobných prejavov účasti na prežívaní klienta/obete.

Za pozitívne v písomnej korešpondencii môžeme považovať iba fakt, že sa v nej odborník/sudca vyjadruje len formálne, stručne, časovo ohraničenie, pričom v texte môže ponúknuť aj osobný kontakt na pracovisku. V prípade záujmu obete/klienta je prvotný písomný kontakt možnosťou v predstihu sa pripraviť na osobné stretnutie, ktoré by bolo bez predchádzajúcej prípravy istotne psychicky a profesionálne náročnejšie ako pracovné úkony s iným typom klientov.

Vzhľadom na formálnosť komunikácie a možnosť menšej účasti prejavenej v písomnej forme, je ale potrebné oveľa viac zvažovať slová a slovné spojenia, ktoré do oficiálneho textu odborník uvedie. Keďže písomný prejav nie je schopný obsiahnuť to, čo zvyčajne vyjadrujeme neverbálnymi prejavmi, je nutné mať na zreteli riziko, čo môžu spôsobiť obranné mechanizmy vo vnímaní cieľovej osoby. Na niektoré z rizík sme upozornili už v predchádzajúcich kapitolách.

Prihliadnuc k uvedeným skutočnostiam, máme za to, že najideálnejšia je osobná komunikácia, nakoľko počas nej môžeme reagovať aj na ostatné neverbálne prejavy osoby, ktorá je s nami v interakcii. A tie predstavujú väčšiu časť informácií, než komunikácia verbálna. Z uvedených dôvodov je nutné pripraviť sa na rozhovor s obeťou trestného činu s osobitným zreteľom. Pre odborníka/sudcu to prakticky znamená, že by si mal zabezpečiť aspoň pol hodinu pred príchodom takejto osoby priestor na psychohygienu a prípravu na komunikáciu s ňou. **Predíde tak neželaným prejavom** akými sú:

- ✓ nesústredenosť,
- ✓ netrpezlivosť,
- ✓ nedostatok sebakontroly (napr. tón vlastného hlasu, rýchlosť reči, gestikulácie, dlhšie monológy a pod.)
- ✓ prejavy únavy,
- ✓ unáhlené reakcie na podnety obete,
- ✓ direktívnosť,
- ✓ opomenutie poskytnutia dôležitých informácií,
- ✓ formálnosť alebo tzv. škatuľkovanie problému obete počas komunikácie.

Osobitne pre sudcov je **psychohygiena dôležitá** po uskutočnení vyluču obeť trestného činu alebo po rozhovore s maloletým, ktorého rodičia sa aktuálne rozvádajú. Aj v tomto prípade je žiaduce, aby si pred prijatím ďalšieho klienta vytvorili opäť aspoň pol hodinu časový priestor na zregenerovanie. Najmä v prípadoch, keď bolo potrebné vynaložiť väčšie úsilie na stabilizáciu obeť počas komunikácie. Za regeneráciu môže byť považované aj zdieľanie problému s kolegom alebo iným odborníkom pracujúcim v niektorej z pomáhajúcich profesií.

Osobný kontakt s obeťou trestného činu **vyžaduje kvalitnú predprípravu**. Ako uvádza prof. Mistrík, súdny znalec v oblasti písomznanectva, vo svojej publikácii, „dorozumievací proces je oveľa zložitejší, než len kombinovanie slov a viet. Každé stretnutie človeka s človekom otvára dorozumievací proces už samotným vzájomným správaním (pozdrav, pristavenie sa, formálna alebo vecná otázka, dĺžka pohľadu, objatie, výkrik, úsmev alebo – odvrátenie očí, výraz hnevu, spôsob reagovania/nereagovania na oslovenie atď.). Komunikuje sa aj vtedy, keď sa zdánlivo nekomunikuje, stretnutie, styk ľudí, to je už súčasť komunikačného procesu. Týmto úvodom sa už celkom priamo a jednoznačne povedalo, že komunikačné prostriedky môžu byť jazykové i nejazykové. Miera ich používania, proporčné uplatnenie, vzájomné vzťahy (komplementárnosť) určuje potreba konkrétnej situácie. Patria však medzi základné vektory komunikácie.“ (MISTRÍK 1999)

V tejto časti budeme, prihladnuc k vyššie uvedenému, venovať pozornosť niektorým **slovám v bežnej hovorovej reči**, ktoré sú odrazom vnútorného rozpoloženia toho, kto ich často používa. Vychádzame pritom z osobných poznatkov a vlastného výskumu uskutočneného počas práce s obeťami trestných činov a klientmi, s ktorými sme pracovali od roku 2001. Zameriame sa najprv na často opakujúce sa slová alebo slovné spojenia, ktoré môžeme postrehnúť v interakcii s klientom. Porozumenie ich hlbšiemu významu môže následne rýchlejšie a lepšie zorientovať sa v klientovom aktuálnom rozpoložení. Máme za to, že strom poznať podľa ovocia, vtáka podľa peria a človeka podľa reči i jeho skutkov.

Pozornosť zameriame najprv na **vulgarizmy** vyskytujúce sa v komunikácii klienta a na dôvody ich používania. Najčastejší dôvod ich vzniku sú všeobecne známe. Sú nimi hnev, frustrácia, ale aj egocentrizmus či slabá slovná zásoba a hlavne strach. Použitie vulgarizmus v hneve je veľmi častým prejavom u väčšiny ľudí. Ide totiž o afekt a v takejto situácii sa dokáže len málokto ovládnuť. Nie je však potrebný, lebo reagovať je možné aj inými spôsobmi a v určitých situáciách je vulgarizmus doslova neprijateľným prejavom.

Ak ale niekto používa vulgarizmy veľmi často, poukazuje na skutočnosť, že vyrastal pod vplyvom skupiny, ktorá ho nesmerovala vždy k správnym hodnotám. Teraz zameriame pozornosť na detského klienta, teda na obeť z radov detí a mládeže.

Vulgarizmus je zvyčajne, najmä u mladistvých osôb, prejavom obrannej reakcie, kedy dotknutá osoba samu seba vyhodnocuje ako ohrozenú a používa preto verbálnu agresivitu formou vulgarizmov. Tieto používajú nielen fyzicky zdatnejšie typy, ale aj fyzicky slabšie. A to preto, že sa chcú prezentovať ako nebezpečnejšie a dať najavo „ohrozujúcej“ osobe, že sú

nebezpečnejšie, než reálne navonok pôsobia. Môžeme ich preto postrehnúť aj u takých typov, ktoré ich v bežne nepoužívajú. Dôvodom pre používanie vulgarizmov môže byť najmä:

- ✓ frustrácia,
- ✓ egocentrizmus (príp. patológia osobnosti)
- ✓ strach.

Ak je identifikovanou príčinou frustrácia, môžeme hovoriť o prechodnom štádiu, ktorá sa dá správnou komunikáciou a navodením pokojného dialógu zmierniť na maximum možnej miery. Takejto osobe môže odborník/sudca edukatívnym spôsobom následne formovať nielen ďalšie postoje, ale aj pripraviť ho na lepšie zvládanie životných situácií.

Egocentrizmus ako dôvod prejavov vulgárneho vyjadrovania je aktuálny u mladistej osoby vtedy, keď sa evidentne snaží vydobýť si pozornosť a mocenské postavenie. V tomto prípade je možné identifikovať v jeho správaní negatívne vplyvy z rodinného prostredia. Po hlbšej analýze jeho osobnosti je u týchto typov identifikovaná aj nejaká osobnostná porucha, ktorú je potrebné riešiť napríklad so psychológom, psychiatrom alebo pedopsychiatrom.

Posledným z uvedených dôvodov používania vulgarizmov v komunikácii je **strach**. Ten je často dôvodom mnohých chybných konaní a rozhodnutí aj u dospelých osôb. Ideálne je vhodné takéto konanie predstaviť si ako malého psíka, ktorý sa bojí čohokoľvek väčšieho a subjektívne silnejšieho, než sme my. Nejde teda o prejav sily či moci, ale slabosti.

Existujú ale aj tzv. chorobné strachy. Tie „sú prežívané tak intenzívne, že ich nie je možné zvládnuť normálnymi prostriedkami. Prekrývajú a pohlcujú každodenný život. Platí to pre tak isto pre dospelých ako pre deti a dospievajúcich. Ale chorobné strachy je niekedy ťažké presne rozoznať od tých normálnych. Hranice môžu byť pohyblivé a plynulé. Odlišujú sa stupňom vyjadrenia, nie bezpodmienečne svojimi prejavmi.“ (Rogge 1999). V každom prípade by si mal preto odborník uvedomiť svoju pozíciu a navodiť čo najrýchlejšie a čo najprirodzenejšie atmosféru pokoja a bezpečia.

Ak teda komunikujeme s maloletou alebo mladistvou osobou, ktorá sa prejavuje vulgárne, môžeme mať pred sebou niekoľko typov osobností:

- a) aktuálne frustrovanú osobnosť, ktorá sa chce verejne prezentovať ako silnejšia a dáva nám najavo, že chce, aby sme od nej dodržiavali odstup,
- b) osobnosť, ktorá nemá pevné, resp. stabilné postavenie medzi rovesníkmi a snaží sa kopírovaním niektorých vlastností napodobňovať niekoho silnejšieho a dominantnejšieho,
- c) egocentrickú osobnosť, ktorá je manipulatívna v prostredí rovesníkov a súčasne aj voči dospelým (tu treba poznamenať, že ide o osobnostnú črtu prejavovanú už dlhšiu dobu),
- d) osobnosť s nízkym intelektom a veľmi malou slovnou zásobou,
- e) osobnosť, ktorá prejavuje strach a len skúša ako zareaguje okolie na jej komunikáciu.

Spoločným menovateľom všetkých typov je vnútorný prejav strachu, ktorého dôsledkom je buď navonok prejavované falošné sebedovetie alebo strach z konkrétnej konfrontácie s autoritou. Vždy ide o určitú skúšku ako na túto formu komunikácie zareagujeme. Môže ísť aj o nevedomú reakciu, ktorá je zautomatizovaná.

Reakcie na vulgárnu komunikáciu dieťaťa nemajú byť preto nikdy útočné a autoritatívne, ale mali by mať nasledujúce základné východiská:

- a) nereagovať na ne ihneď útočne z pozície sily, veku, ani sociálneho postavenia,
- b) nebrať vulgarizmus osobne, nakoľko vždy ide iba o nekontrolovanú obrannú reakciu,
- c) zareagovať formou otázky, či by mohlo dieťa odpovedať bez použitia vulgarizmu,
- d) reagovať len takou formou, aby dieťaťu neublížila, neponížila ho a obsahovala prioritne uistenie, že mu chceme pomôcť.

Napriek tomu, že komunikácia s dieťaťom je veľmi náročná, keď sa v jeho prejave vyskytujú vulgarizmy, postačuje odosobniť sa a uvedomiť si prioritne fakt, ktorý sme uviedli v druhom bode. Vtedy predídeme zbytočným napätiam vo vzájomnej interakcii s obeťou.

Ďalej uvedieme informácie, ktoré sme už aplikovali do praxe počas predchádzajúcich školeniach zameraných pre sudcov a mediátorov. Ak sa komunikácia nepodarí a dieťa je naďalej útočné a odpovedá záporne, netreba ísť ihneď do útoku a prejaviť sa z pozície moci vyplývajúcej z pracovnej pozície. Veľmi dôležité je uvedomiť si, že ide o silný obranný mechanizmus, v ktorom sa obeť nachádza už dlhú dobu a urgentne potrebuje pomoc. Takže reálne potrebuje pomoc, ktorá je v tomto prípade bodom číslo jedna a nie dva. Svoju moc alebo vplyv preto vieme prejaviť aj sofistikovane. Po negatívnej odpovedi môžeme dieťa osloviť nasledovne:

My: Ľudia, ktorí to vraj nevedia, potrebujú intenzívne pomoc. Takže s čím ti môžem pomôcť? Lebo ak s ničím, to znamená, že pomôcť vôbec nechceš a môžem prikročiť k tomu, že tu nebudeš a na všetko sa spýtam iba tvojich rodičov. Ale osobne zastávam ten názor, že tvoje vyjadrenie k veci je veľmi dôležité a podľa neho sa bude ďalej odvíjať aj moje ďalšie konanie. A uistujem ťa, že mi na tebe naozaj záleží, inak by som sa s tebou nerozprával slušne, s úctou a pokojne. Ja teraz rozprávam s tebou ako keby si bola/a na rovnakej úrovni, to znamená, rozhoduješ spolu so mnou. Môže byť?... Takže ako sa dohodneme?

Uvedená komunikácia je len malý príklad k tomu ako môžeme viesť komunikáciu, ale tá vždy závisí od toho, v akej situácii a pozícii sa nachádzame. Urobiť presný a jednoznačný model komunikácie nie je reálne, nakoľko každý človek je jedinečný a jedinečne prežíva aj svoje radosti i bolesti. Sú ale určité techniky, ktoré môžu zmeniť naše zaužívané zlozvyky a modely nesprávnych reakcií.

Od takejto komunikácie prejdeme ešte raz k objasneniu problematiky strachu. Osobnosť, ktorá sa nachádza v tomto emocionálnom štádiu, lebo ide vždy iba o emóciu, je pritlačená k pomyselnej stene svojich vedomých možností a prejavuje bezmocnosť.

V bežnom živote sa môžeme stretnúť aj s takými osobami, ktoré používajú vulgarizmy ako spojku v súvetí. Ale o čom takáto komunikácia reálne vypovedá? Prakticky nám taká osoba prejavuje najmä svoje obmedzené komunikačné zručnosti, slabú slovnú zásobu i znížené životné hodnoty, ktoré následne smerujú jeho životné kroky. Uvedené konštatovanie nám preto nemá slúžiť ako podnet k odsudzovaniu takéhoto človeka. Faktom býva, že takéto typy osobností si udržujú svoj sociálny status v podobnej spoločnosti ľudí najmä vďaka takejto komunikácii. Preto je jednou z našich úloh vo vzťahu k nim, že ak im nedokáže pomôcť, mali by ich aspoň z nadhľadu pochopiť. A práve pochopenie je cestou k nájdeniu spoločnej pozitívnej interakcii, z ktorej môže vzišť reálna pomoc.

Ďalej by sme chceli poukázať na jednotlivé špecifické slová a slovné spojenia, ktorých význam považujeme za dôležitý pre účely práce s obeťou. Prvotné poznatky o nasledujúcej problematike boli publikované pred takmer dvadsiatimi rokmi, aktuálne ich predkladáme v aktualizovanej podobe. (Schlesinger 2006)

Zaujímavou skupinou klientov, sú osoby používajúce často slová „**hej**.“ Nie však formou výkriku, ale tiež formou spojovníka či bodky za vetou. V tomto prípade ide v podstate o výkrik, ale zvnútra. Obrazne môžeme povedať, že podvedomie danej osoby volá o pomoc bez toho, aby vedomie malo znalosť o záchranej akcii. Osoba často používajúca „hej“, v skutočnosti pociťuje nedostatok pochopenia od okolia. A nie je to pár týždňov, ale môžeme hovoriť o mesiacoch.

Podobný význam má aj uisťovanie sa formou „**vieš - viete**,“ (najmä na začiatku vety) a viacvýznamovým slovom „**áno**.“ O nich však môžeme povedať, že ich používatelia sú na tom o niečo lepšie ako predošlé typy. Uvedené „zvolania“ sú tzv. vlastníctvom nepochopených ľudí v citovom vzťahu. Ide teda o osobnosti, ktoré nemajú istotu v to, že ich niekto skutočne počúva a že im aj rozumie.

Často používané slovo „**tak**“ pri väčšej frekvencii v konverzácii poukazuje na typ, ktorý robí častejšie a zrejme aj rýchlejšie rozhodnutia ako iní. Počítať treba aj s väčšou ráznosťou osoby alebo tendenciou byť v popredí diania. V interakcii s obeťou môže byť takéto často používané uvedené slovné spojenie i dôkazom, že v aktuálnej dobe uskutočňuje viacero rozhodnutí.

Veľmi často používaná spojka „**že**“ v takmer každej vete poukazuje na vnútorné napätie osoby. Ide následok nedostatočne utriedených myšlienok a množstva informácií, ktoré v krátkom časovom úseku nevie správne vyjadriť. V takýchto prípadoch odporúčame obeť upokojiť a podnietiť ju k tomu, aby komunikovala sa snažila vyjadriť všetko v rámci časového sledu okolností, podľa toho ako sa udiali. Takáto osoba je pod veľkým tlakom emócií, pričom ich chce v krátkom časovom úseku vyrozprávať. Uvedené konanie môže tiež poukazovať na slabšiu slovnú zásobu. Prípadne intenzívnu snahu zostať stredobodom pozornosti počas komunikácie, aby ju nikto nemohol prerušiť. Najmä mladšie deti používajú spojku „že“ veľmi často vtedy, keď chcú naraz vypovedať množstvo emocionálnych zážitkov. Vtedy je potrebné dieťa upokojiť a pomôcť mu správne sa vyjadriť pomocnými otázkami. V takýchto prípadoch je vhodné obeti ponúknuť pohár vody.

Uvedené veľavýznamné špecifiká v komunikácii sú poukázaním na fakt ako je potrebné všímať si to, čo sa často opakuje. Nikdy totiž nejde o náhodu a správne pochopenie príčiny vypovedaného, môže objasniť oveľa závažnejšie skutočnosti zo života obete.

K uvedeným často vyskytujúcim sa slovám v komunikácii s klientom ešte pridáme jedno, ktoré sa vyskytuje čoraz frekventovanejšie. Ide o slovné spojenie, ktoré niektoré osoby používajú namiesto bodky na záver vety. Je ním „**alebo čo**“. O čom svedčí uvedený záver vypovedaných informácií? Je to obdoba neschopnosti vyjadriť niečo dôležité. Podobne ako pri použití typického slovenského „oné“, keď skoro všetko je pre niekoho oné. Avšak ukončiť vetu formou „alebo čo“ poukazuje na neistotu, ktorú konkrétna osoba prežíva vo svojom vnútornom svete. V podstate zneisťuje samu seba, takže v jeho charakterových črtách môžeme identifikovať nedostatok sebadôvery. Životná neistota, ktorá sa prenáša do slov klienta, je následne zdrojom informácií, ktoré slúžia k pochopeniu toho, čo vnútorne prežíva. Čím frekventovanejšie tieto slovné spojenia používa, tým viac má klient alebo obeť oslabenú sebadôveru. Podobne je to aj analyzovaním „**či?**“ na konci vety, ktorá môže vo vzájomnej komunikácii vyzeráť napríklad takto: „**Pôjdeme tam, či?**“

Aj keď dotyčná osoba vie odpoveď, predsa len sa na záver uistí, či to tak je. V podstate spochybňuje to, čo s istotou vie, ale napriek tomu ide do pochybnosti. Ak si na to zvykne, úroveň sebedomia zakrátko klesne tak, že bude oslabená aj psychická odolnosť voči stresovým situáciám.

Ku všetkým uvedeným informáciám odporúčame, najmä v komunikácii s dieťaťom, všímať si nielen jeho spôsob vyjadrovania a frekvenciu často opakujúcich slov, ale aj **komunikáciu jeho rodičov**. Teda kto ďalší z rodiny má podobné vyjadrovanie alebo kto iný často používa výrazové prostriedky, ktoré sme tu uviedli.

Vďaka týmto informáciám môžeme zistiť, na koho sa dieťa fixuje a koho napodobňuje. Je to hodnotná informácia, ktorá dokáže lepšie pochopiť nielen myslenie dieťaťa, ale aj fungovanie jeho rodiny.

Výrazovým prostriedkom v rodine, ktorá je v rozvodovom konaní, môže byť odpoveď dieťaťa: „nech už nám dá pokoj“ „my už chceme mať pokoj“ ... a pod. Ide o odpovede dieťaťa v množnom čísle, čo prakticky znamená, že dieťa sa následkom manipulatívnych a silných citových väzieb identifikovalo s jedným z rodičov a už nepremýšľa samo za seba, ale sa len identifikuje. Pre ďalší zdravý vývin dieťaťa je nutné tieto verbálne prejavy odstrániť z jeho komunikácie, aby si ono samo uvedomilo svoje očakávania a túžby. Nie vždy je totiž otec alebo matka až tak nežiaducou osobou, ako to spočiatku môže prezentovať. Tu je však úloha odbornej podpory skúseného psychológa, ktorý môže tieto rizikové úskalia komunikácie spolu s dieťaťom preklenúť a pomôcť mu objaviť svoje hlboko do povedomia potlačené túžby.

V tejto súvislosti chceme tiež poukázať na skutočnosť, že naša **verbálna komunikácia** je ako nástroj na **vnútorné programovanie**. Neustálym vyslovovaním niečoho negatívneho reálne programujeme naše myslenie bez toho, aby sme si to uvedomovali. Je však zarážajúce, že ľudia vo všeobecnosti voči sebe takto konajú často najmä v tej negatívnej forme. Najmä obeť. Takže samotné verbálne spochybňovanie je už iniciačný program, ktorý aktivuje. Ak ho

má osvojený dieťa, vypovedá nám to o jeho životnom štýle a formovaní v rodinnom a sociálnom prostredí. Preto je potrebné správne uchopiť komunikáciu obeť a taktiež svoju vlastnú. Vieme tak mať viacero dôležitých situácií pod väčšou kontrolou. Hlavne keď nám ide o pozitívne smerovanie či už nás samotných alebo ďalšie smerovanie obeť.

4.5 NEVERBÁLNA KOMUNIKÁCIA A JEJ IDENTIFIKÁCIA

Od počiatku šesťdesiatych rokov, kedy bola neverbálna komunikácia systematicky skúmaná, bolo zaznamenaných až milión neverbálnych signálov, ktoré človek v komunikácii vysiela. Uvádza sa, že až **65%** komunikovaných oznamov si ľudia sprostredkujú **neverbálnou komunikáciou**, kým **verbálna komunikácia** je nositeľom len **35%** oznamov. (Erneker, J. 2002)

Vzhľadom k uvedeným skutočnostiam je preto potrebné venovať pozornosť nielen verbálnej, ale aj neverbálnej komunikácii. Tieto prejavy môžu poskytnúť nám, teda ako odborníkovi pracujúcemu s obeťami trestných činov, veľmi dôležité informácie práve vtedy, keď je komunikácia obeť nejednoznačná alebo sa pozastavila.

K neverbálnym prejavom, ktorým treba venovať pozornosť počas komunikácie s obeťou trestného činu, patria:

- ✓ pohyby rúk,
- ✓ pohyby nôh (napríklad počas sedenia alebo státia),
- ✓ približovanie alebo oddialenie tela,
- ✓ výraz tváre,
- ✓ formy a smery pohľadov,
- ✓ nakláňanie hlavy,
- ✓ mimovoľné, bezprostredné dotyky,
- ✓ vonkajší vzhľad.

Z našich pozorovaní uvádzame niekoľko významov základných neverbálnych prejavov k praktickému využitiu pre prácu s klientmi v súdnictve a obeťami trestných činov. Ďalej budeme túto cieľovú skupinu uvádzať už len všeobecne ako klient. Ak pôjde o špecifická výhradne obeť, uvedené bude iba obeť.

Začneme pohybmi rúk, ktoré sú najčastejšou pomôckou pri vyjadrovaní a obohacovaní oznamovania informácie, na ktorú kladieme väčší emocionálny dôraz. **Klient, ktorý počas komunikácie často gestikuluje a pomáha si rukami**, je typom človeka, u ktorého môžeme predpokladať rýchlejšie reakcie na vonkajšie podnety. Tieto osoby reagujú často neprimerane a až s odstupom času si uvedomujú dosah svojich verbálnych prejavov. Komunikáciu s týmto typom klienta treba viesť s väčším dôrazom na upokojenie, reč odborníka, ktorý s ním pracuje, má byť zreteľná a nemala by intonačne dráždiť. Vhodné je udržiavať stále pokojný tón hlasu, ktorý obeť v čase rozrušenia dokáže upokojiť.

Pohyby klientových nôh počas komunikácie prezrádzajú napríklad jeho nervozitu, pozitívne naladenie k odborníkovi, ktorý s ním komunikuje, ale aj snahu odísť. Nervozita sa prejavuje chvením nôh alebo ich častým prekladaním, prípade zmenou ich smerovania. Pozitívne naladenie k odborníkovi, resp. k nám, je v kombinácii **s naklonenou hlavou** klienta sprievodným znakom, že sme si získali jeho pozornosť.

Približovanie a oddialenie tela vypovedá nielen o emocionálnom naladení klienta, ale aj o jeho snahe o dominanciu alebo o submisívnu pozíciu voči nám. Približovanie je znakom zdôrazňovania a oddiaľovanie zasa submisívnosti. Časté približovanie klienta smerom k nám, môže byť znakom, že klient nás chce ovládnuť minimálne informačne, preto je treba v takýchto situáciách viac prehodnocovať to, čo tvrdí.

Výraz tváre nie je nikdy smerodajnou informáciou, preto ho treba porovnávať s ostatnými sprievodnými znakmi. Sú nimi obsah poskytovaných informácií, držanie tela, intonácia hlasu. Ak sa sprievodné znaky nezhodujú s výrazom tváre, môže ísť s veľkou pravdepodobnosťou o predstieranie emócie.

Formy a smery pohľadov sú počas komunikácie s obeťou dôležité vyhodnocovať aj vzhľadom k tomu, čo sa obeti stalo a rovnako tiež s jeho psychickým stavom. Udržovať neustále očný kontakt s obeťou (najmä pri násilných trestných činoch) je v praxi kontraproduktívne a môže vzájomnej interakcii skôr uškodiť, než pomôcť. **Obeť totiž potrebuje väčší priestor bezpečia pre seba** a ten jej poskytneme, keď ju nebudeme neustále pozorovať. Ak jej ponecháme viac priestoru na jej vlastné vizuálne vyhodnocovanie našej osoby, dosiahneme rýchlejšie pozitívne preklopenie komunikačných bariér.

V tejto súvislosti chceme poukázať najmä na **odlišnosť reakcií osôb s diagnózou autizmu** a pod. U týchto osôb je odvracanie pohľadu skôr samozrejmosťou. **Odvracanie pohľadu** môže byť pri iných typoch osôb prejavom zvýšeného rešpektu pred nami alebo inou osobou, ktorá ju vypočúva. Súčasne môže byť aj prejavom hanby či nezáujmu. Ako sme však už uviedli, správna orientácia v neverbálnej komunikácii je založená na syntéze analyzovaných reakcií klienta, nie na analýze a automatickom vyhodnotení jednej z nich.

Nakláňanie hlavy u klienta je dôkazom, že sme získali jeho plnú pozornosť a v aktuálnom okamihu nie sú aktívne jeho obranné mechanizmy. V takomto okamihu môže odborník odvieť maximum poradenskej alebo inak komunikačnej aktivity s pozitívnym výsledkom. Nie je ale vhodné, aby sa počas zaregistrovaní tohto neverbálneho prejavu upriamil na následný pocit spokojnosti v sebe. Mohol by tak zbytočne narušiť spontánne plynutie pozitívnej interakcie medzi klientom.

Mimovoľné, bezprostredné dotyky môžu byť smerované klientom na seba, alebo na odborníka, ktorý ho práve vypočúva. Takýto stav môže nastať napríklad aj v špeciálnej výsluchovej miestnosti. **Ak ich smeruje na seba**, pôjde napr. o dotyk nejakého predmetu visiaceho na krku - na privesok retiazky, tak vtedy ide o reakciu, kedy sa obeť intenzívne v mysli zaoberá niečím osobným. Nejakou intenzívnejšou emocionálnou spomienkou. **Ak sú dotyky**

smerované voči nám alebo voči osobe, ktorá ju vypočúva, zvyčajne ide o reakciu tzv. dotykového typu osobnosti, ktorý má častejšiu potrebu dotýkať sa osôb, s ktorými komunikuje. Je to výsledok prejavu dôvery alebo zmien vo vzájomnej komunikácii. Sprievodným znakom zmeny v interakcii je tiež **zmena pozície tela**, ktorou je priblíženie alebo vzdialenie od nás.

Prejavom neverbálnej komunikácie je aj vzhľad klienta a **voľba typu oblečenia**, ktoré poskytuje najviac informácií najmä prostredníctvom farieb. Ak sa obeť trestného činu oblečie výhradne do čiernej farby a nie je to prejavom smútku za zomrelou osobou, ide o prejav preťaženia v nervovej sústave. Výrazné biele oblečenie osoby, ktorá ju vypočúva, môže byť v takomto prípade sčasti konfliktné a môže sa prejaviť rôznymi formami. Biele oblečenie alebo veľmi decentné a slušné oblečenie je zasa dôkazom, že obeť sa na stretnutie s nami veľmi dôkladne pripravila. Preto je potrebné počítať s viacerými formami obranných mechanizmov v úvode komunikácie. Najlepší spôsob komunikácie je preto taký, ktorý by takáto osoba na úvod vôbec nečakala.

Po sumarizovaní uvedených poznatkov musíme skonštatovať, že sú len malou časťou komplexu informácií, ktorým, ak by sme sa chceli venovať podrobne, obsiahli by samostatnú publikáciu.

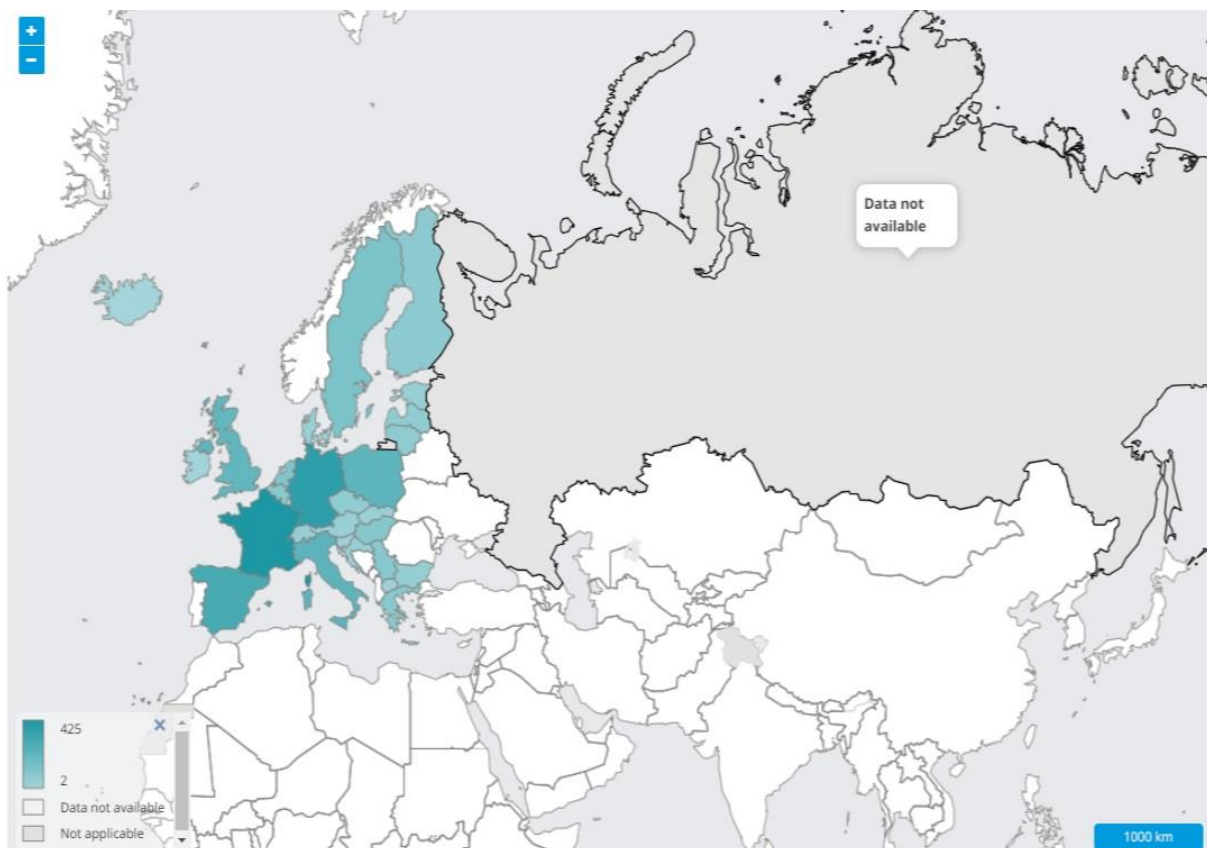
Naším cieľom je pre účely tohto odborného materiálu uviesť aspoň základnú orientáciu, ktorou chceme poukázať na jej hodnotný význam pre prax. Súčasne tieto informácie uvádzame ako praktický návod na predchádzanie akejkoľvek viktimizácie. Vychádzame pri tom z faktu, že podstatná jej časť je len následok nedostatočných poznatkov a nechceného, resp. nevedomého konania voči obetiam. Je preto „veľmi dôležitá včasná diagnostika, analyzovanie situácie a riešenie vzniknutých rizikových problémov.“ (Bočáková, Martoš 2020)

5. NÁSLEDKY REVIKTIMIZÁCIE A VYBRANÉ UKAZOVATELE

Ako sme už uviedli v podkapitole venujúcej sa posttraumatickej stresovej poruche, obeť násilných trestných činov v komparácii s obeťami iných trestných činov zažívajú negatívne dopady viktimizácie dlhšie časové obdobie. Výskumné štúdie v tejto oblasti indikujú, že reviktimizácia (napr. v oblasti sexuálneho násillia) vystavuje jednotlivca vyššiemu riziku zlých výsledkov v oblasti duševného zdravia, akými sú napr. zvýšená úzkosť, hostilita, depresia, symptómy PTSP a somatické ťažkosti (Scoglio et al., 2021). Na druhej strane, nemusí to byť len násilný trestný čin, ktorý bude mať pre obeť kritické negatívne dôsledky.

V medzinárodných štatistických dátach týkajúcich sa počtu úmrtí z dôvodu násillia, bola v roku 2020 v SR v najväčšom rozsahu (n=16) z pomedzi iných vekových skupín zastúpená veková kategória 35 – 54 ročných osôb, v roku 2021 zase dominovala v SR veková kategória 55 – 74 ročných osôb (n=9). Rozptyl celkového počtu (úmrtí z dôvodu násillia) bol v Európe v roku 2020 od 2 (Island) po 425 osôb vo Francúzsku (Obrázok 1) (WHO, 2024).

Obrázok 1: Počet úmrtí z dôvodu násillia v Európe za rok 2020

Zdroj: WHO, 2024

Podľa štatistických údajov MV SR za rok 2021 v SR, v rámci násilnej kriminality je s vysokou početnosťou zastúpená trestná činnosť úmyselného ublíženia na zdraví (n= 1 131) s objasnenosťou 69% (Tabuľka 1).

Tabuľka 1: Vybrané trestné činy evidované ako násilná kriminalita za rok 2021

Násilná kriminalita (vybrané trestné činy)	Počet evidovaných trestných činov	Počet objasnených trestných činov	Objasnenosť v %
vraždy	55	42	76
úmyselné ublíženie na zdraví	1 131	782	69
s rasovým motívom, extrémizmus	78	30	38
organizovaný zločin	35	23	66

Zdroj: MV SR, 2024 - Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2021

V našom systéme trestnej justície je z právneho hľadiska široké spektrum násilných trestných činov a násilie sa reflektuje v rôznych oblastiach, akými sú napríklad rodina, škola, partnerské vzťahy a mnoho iných. Výskum realizovaný v roku 2022 v SR so zameraním na partnerské násilie vo vzťahoch tínedžerov³¹ (angl. Teenage Intimate Partner Violence skr. TIPV) identifikoval, že takmer dve tretiny mladých ľudí niekedy v partnerskom vzťahu zažili aspoň jeden zo 16 násilných prejavov a potvrdil, že pravdepodobnosť viktimizácie je u dievčat štatisticky významne vyššia než u chlapcov. „Dievčatá majú nielen častejšie skúsenosti s konkrétnymi prejavmi vo všetkých štyroch formách násilia, ale v priemere čelia aj väčšiemu rozsahu násilných situácií než chlapci. Ak sa mladí ľudia rozhodnú o viktimizácii prehovoriť, najčastejšie sa s dôverou obracajú na svojich rovesníkov, zatiaľ čo najmenšiu dôveru vkladajú do dospelých osôb pôsobiacich v spoločensky významných profesiách, napr. do učiteľov a učiteľiek. O skúsenosti s TIPV sa nikomu nezdôverí 17 – 47% dievčat, a 36,5 – 45% chlapcov, pričom dievčatá najčastejšie mlčia o zážitkoch sexuálneho násilia a chlapci o zážitkoch fyzického násilia“ (Očenášová, Karkošková a Fico, 2023, s. 10).

Prípad/kazuistika:

Po niekoľkých konzultáciách obeť násilia páchaného na ženách (žena vo veku 49 r.) v poradenskom centre pre obeť požiadala klientka o sprevádzanie na súdne pojednávanie. V deň súdneho pojednávania ju sprevádzal odborný pracovník poradenského centra a spoločne čakali pred pojednávacou miestnosťou na príslušnom súde.

V určitom momente sa na dlhšej chodbe objavila eskorta justičnej stráže, ktorá eskortovala z výkonu väzby páchatel'a (manžel vo veku 54 r.) do pojednávacej miestnosti. Oba sa tak (obeť aj páchatel') ocitli pri príchode páchatel'a na krátky čas blízko vedľa seba.

³¹ Výskum realizovalo IVPR a zber dát obsahoval výskumný súbor 1181 mladých ľudí vo veku 15 – 17 rokov študujúcich na rôznych typoch stredných škôl zo všetkých ôsmich krajov SR (Očenášová, Karkošková, Fico, 2022).

Klientka bola obeťou dlhodobého fyzického, psychického a sexuálneho násilia zo strany manžela, ktoré trvalo viac ako 7 rokov. Reakcie klientky boli sprevádzané v uvedených sekundách, keď páchatela uvidela, a aj v čase po prechode páchatela vedľa nej, úzkostnými stavmi až prejavmi panického ataku, pričom somaticky klientka mala zvýšený tep, búšilo jej srdce, roztriasli sa jej ruky a pod.

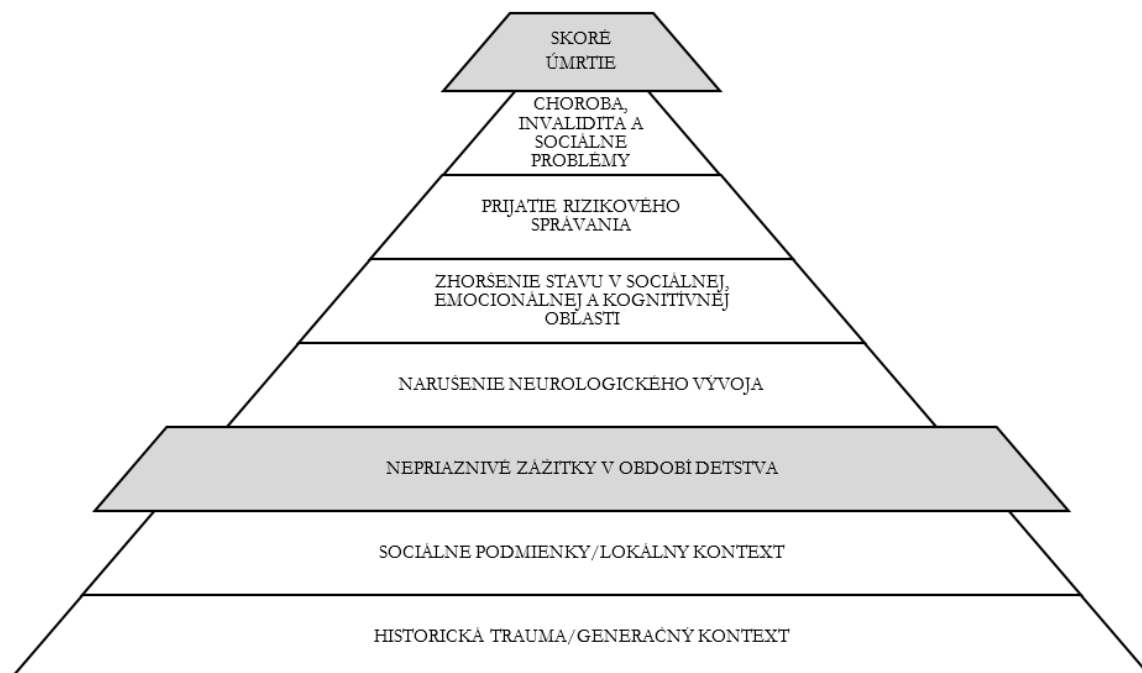
Pojednávanie, vrátane realizácie výpovedí klientky na súde, bolo pre klientku extrémne náročné. Po pojednávaní v ďalší deň opätovne navštívila poradenské centrum pre obeť, kde sa vyjadrila smerom k pracovníkovi poradne, ktorý ju sprevádzal, nasledovne: „Ďakujem, že ste tam boli, nič viac som nepotrebovala, aby ste mi hovorili. Len to, že ste tam boli so mnou mi veľmi pomohlo, bez vás by som to nezvládla“.

Uvedený praktický prípad je „ukážkou“ reakcií obetí násilia, ktoré môžu byť rôzne. Rovnako ako v iných podobných prípadoch, aj tu je kľúčová odborná výbava sprevádzajúceho a využívanie napr. techník krízovej intervencie. Profesionálna pomoc sa líši predovšetkým využívaním odborných postupov v danej krízovej situácii od pomoci neprofesionálnej, ktorá však má pre obeť trestnej činnosti dôležitý doplňujúci a protektívny charakter. Napríklad sprievod rodinným príslušníkom alebo akoukoľvek inou osobou, ktorá je pre ženu zažívajúcu násilie podpornou.

Keď popisujeme následky reviktimizácie, tak je nevyhnutné prakticky aj vedecky vnímať transgeneračný prenos násilia, ktorého cyklus súvisí nielen s nápadom trestnej činnosti, ale i vplyvom na početnosť väzenskej populácie. Prax a výskum v tejto oblasti indikujú často pertraktované tvrdenie vo vzťahu k trestaným osobám, že „nešťastní ľudia, ktorým bolo ublížené, ubližujú vo svojom živote ostatným“. Takže dôsledky reviktimizácie môžeme vnímať nielen optikou cieľovej skupiny obetí, ale i páchatelov. K tejto téme je v súčasnosti publikovaných množstvo vedeckých štúdií a praktických skúseností. Ako príklad môžeme uviesť koncept, ktorého východiskom je najmä psychotraumatológia - koncept nepriaznivých zážitkov v období detstva do veku 18 rokov (angl. skr. ACE – Adverse Childhood Experiences)³². Podľa rôznych štúdií vykazujú práve väznené osoby vysoké skóre v nástrojoch merajúcich ACE, čo prakticky znamená, že vo väzenských zariadeniach je vysoký podiel osôb, ktorým bolo rôznym spôsobom v danom vývinovom období „ublížené“ – uvedené podčiarkuje tvrdenie, ktoré sme uviedli na začiatku podkapitoly. Ďalším aspektom ACE sú rôzne dopady spôsobujúce skoršie úmrtie v porovnaní s majoritnou populáciou. Ako príklad uvádzame grafické vyobrazenie, ktoré popisuje v časovom cykle od narodenia po skoré úmrtie (zdola smerom nahor) mechanizmus, prostredníctvom ktorého bol zistený proces a vplyv ACE na zdravie.

³² Ku konceptu ACE ako i k výskumu v slovenských podmienkach bližšie pozri napr. Pavelová, Juhásová a Lulei (2021)

Obrázok 2: Mechanizmus vplyvu ACE na zdravie v životnom cykle

Zdroj: Pavelová, Juhásová a Lulei (2021)

Následky reviktimizácie by mali byť dôležitým aspektom nielen pri odbornej intervenčnej práci s obeťami a páchatelmi, ale mali by byť citlivo vnímané v rámci celého systému trestnej justície (kriticky najmä vo vzťahu k vekovej skupine maloletých a mladistvých osôb). Či už je to prevalencia a transgeneračný prenos násilia, negatívne dopady na duševné zdravie, koncept nepriaznivých zážitkov z detstva a mnohé iné fenomény, ich vplyv zo sociologického hľadiska určite nie je zanedbateľný (tu máme na mysli napr. ekonomické náklady zo strany štátu na systém zdravotníctva, či väzenský systém a mnohé iné).

Tabuľka 2: Vývoj počtu obetí násilných trestných činov za rok 2023

	Obete /spolu	Muži	Obete muži do 18 rokov	Obete ženy spolu	Obete ženy do 18 rokov
Celkový počet obetí násilnej kriminality	2166		246	187	146
vraždy	32		1	21	1
úmyselné ublíženie na zdraví	940		81	275	22

Zdroj: https://www.minv.sk/?statistika_kriminality_v_slovenskej_republike_za_rok_2023_xml Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2023

6. VÝHODY PREVENČIE OPAKOVANEJ VIKTIMIZÁCIE

Viktimizácia obetí je závažným fenoménom v našej spoločnosti, ktorý má za následok rôzne následky závažnej povahy pre obeť nielen pre jej prítomný život, ale môže spôsobiť ich trvanie až do konca života. A to nielen pre samotnú obeť, ale aj pre jej rodinu, blízke osoby alebo ďalšie potomstvo.

Aj keď sa môžu uvedené skutočnosti zdať ako vysoko nadsadené, pravdou je, že viktimizácia obeť a s ňou spojené prežívanie traumy sa vždy dotýka aj jej najbližších osôb. Dôvodom je ich spoločný život, stretanie sa a prežívanie všetkých interakcií, ktoré so sebou traumatizovaná osoba prináša do života. Najčastejšími reakciami sú:

- ✓ smútok,
- ✓ melanchólia,
- ✓ nechutenstvo,
- ✓ nespavosť,
- ✓ depresia,
- ✓ frustrácia,
- ✓ oslabená imunita a s ňou spojené častejšie ochorenia,
- ✓ častejší výskyt psychosomatických symptómov,
- ✓ nedostatok síl zaradiť sa do bežného spôsobu života, aký žili pred traumatickou udalosťou.

Všetky tieto reakcie na traumatickú udalosť sa vždy priamo či nepriamo prejavia aj vo vzťahu k najbližším osobám obeť a súčasne vo vzťahu k najbližšiemu okoliu alebo k spoločnosti ako takej. Ak dôjde k viktimizácii obeť, môžu sa následne zmeniť jej postoje voči osobám, od ktorých prirodzene očakáva pomoc, podporu, ale aj spravodlivosť. Ak nie sú jej očakávania splnené, dostavia sa výčitky, ktoré prerastú buď do **formy autoagresie** následkom frustračných stavov, ktoré môžu skončiť so suicidálnym koncom. A to najmä v prípadoch, keď obeť nie je poskytnutá včasná intervencia a následná terapeutická podpora.

Inou formou môže byť **agresia obrátená voči iným osobám**, kedy môže byť taktiež najhoršou reakciou smrť inej osoby alebo väčšieho množstva osôb. V takomto prípade by bol taktiež dôvod neposkytnutie včasnej intervencie a terapeutickej pomoci. Avšak akékoľvek nenávisťné a inak negatívne smerovanie agresivity voči iným osobám alebo samotnej obeť voči sebe, je nežiaduce.

V oboch prípadoch sme uviedli extrémne možnosti následkov, ale akékoľvek zlyhanie vo vzťahu k obeť je potrebné vnímať ako závažné pochybenie. A to nesie so sebou vždy množstvo negatívnych následkov, ktorým je možné predísť a práve z uvedeného dôvodu je nutné venovať adekvátny priestor prevencii.

Preveniou opakovanej viktimizácie obetí je aktívne a systematické vzdelávanie všetkých odborníkov a zamestnancov, ktorí sa stretávajú alebo môžu stretnúť, pri výkone svojho povolania s obeťami trestných činov. Prax poukazuje na to, že vzdelávania by mali zabezpečovať odborníci z praxe a pozitívne sa osvedčili aj interaktívne a zážitkové formy odovzdávania informácií. Súčasťou týchto aktivít má byť aj legislatívna podpora a aktualizácia metodík pre všetky dotknuté rezorty a organizácie, ktoré pracujú s obeťami trestných činov. Prevencia je vždy výhodnejšia, než následná represia alebo liečba následkov viktimizácie.

7. INOVATÍVNE INTERVENČNÉ POSTUPY VO VZŤAHU K OBETIAM

V súčasnosti sa v rôznych jurisdikciách aplikujú rôznorodé inovatívne (vedecky overené resp. založené na dôkazoch angl. evidence based) intervenčné postupy práce s obeťami (samozrejme aj s páchatelmi) trestnej činnosti. Zatiaľ čo inovácie v intervenčnej práci s páchatelmi sú doménou najmä probačných a väzenských služieb, pri cieľovej skupine obetí ide prevažne o iných kľúčových aktérov akými sú napr. mimovládne organizácie.

Príkladov inovatívnych intervenčných postupov s páchatelmi je široké spektrum. V európskom kontexte Medzinárodná konfederácia pre probáciu (skr. CEP) napr. v roku 2022 testovala virtuálnu trénerskú platformu dialógu s páchatelom³³ (Hulsbergen, Henriques, Hanrath, 2022) - simulácia poradenského rozhovoru medzi rôznymi druhmi páchatelov a pracovníkom probačnej služby (simulácia využíva virtuálneho avatara ako páchatela so štruktúrovaným scenárom). V roku 2023 vytvoril český Inštitút pro restoratívni justici v rámci projektu JUSTIN Erasmus+ Manuál pre restoratívne stretnutia v prípadoch závažnej trestnej činnosti (Korandová et al., 2023)³⁴. Na jeho tvorbe sa podieľali aj zástupcovia odboru probácie, mediácie a prevencie kriminality Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. V kontexte inovatívnych intervenčných postupov s obeťami a páchatelmi ide o jedinečné praktické „nóvum“ v téme restoratívnej justície, pričom už v súčasnosti vďaka spolupráci Zboru väzenskej a justičnej stráže a OPMaPK MS SR sa pripravuje pilotná realizácia restoratívnych stretnutí v slovenskej praxi.

Osobitné postavenie maloletých osôb v slovenskom trestnom právnom systéme, ktoré bolo bližšie špecifikované v predchádzajúcich kapitolách, odzrkadľuje fakt, že deti nepochybne patria k najzraniteľnejším skupinám obyvateľstva, a to obzvlášť vo vzťahu ku kriminalite. Ako vyplýva už zo samotného názvu tejto publikácie, jej cieľom je zvýšiť poznatky v oblasti, ktorá je jedným z najzávažnejších dôsledkov viktimizácie, a to je zvýšená predispozícia obetí stať sa opakovane obeťou, t.j. zvýšené riziko reviktimizácie.

Na druhej strane, osobitné postavenie a práva dieťaťa z pohľadu trestného práva procesného reagujú na sťažené postavenie maloletých obetí v samotnom súdnom, resp. predsúdnom konaní, a potrebu chrániť ich (nielen) procesné práva, či už z dôvodu ich nedostatočnej „výbavy“ potrebnej na to, aby ich mohli chrániť samé, či z dôvodu ich závislosti na ďalších osobách, často na samotnom páchatelovi, alebo na prostredí, v ktorom je páchatel chránený, čo im ešte viac sťažuje prístup k uplatneniu ich práv.

³³ Projekt sa implementoval prostredníctvom CEP a nasledovných štátov - Katalánsko, Estónsko, Fínsko, Rumunsko, aktuálne je využitie tejto testovacej platformy voľne dostupné na webovej lokalite <https://www.dialoguetrainer.com/en/>.

³⁴ Manuál je voľne dostupný na webovej lokalite Inštitútu pro restoratívni justici, tiež na portáli MS SR https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2024/01/IRJ_JUSTIN_MetodikaCZ.pdf

V predchádzajúcich kapitolách boli zhrnuté špecifiká chrániace obeť, ktoré sú obsiahnuté v našich hmotnoprávných i procesnoprávných normách. Tie sú zároveň mantinelmi, v ktorých sa musia pohybovať ako orgány činné v trestnom konaní, tak aj súdy, na to, aby boli zachované práva obetí z právneho hľadiska. Rovnako dôležitý je posun, ktorý v našom prostredí nastáva šírením projektov zameraných na osvetu v oblasti postupov štátnych orgánov, resp. orgánov verejnej správy, škôl a ďalších organizácií pri kontakte s obeťami trestných činov, príp. s traumou poznačenými obeťami.

Ostáva však veľkou výzvou do budúcnosti, aby sa v súčasnosti platný právny systém doplnil o ďalšie zložky. Respektíve aby boli rozvíjané správne nasmerované kroky, ktoré by okrem podpory a právnej pomoci, finančného odškodnenia, zachovania procesných práv, potrestania páchatelia a preventívnych opatrení na zamedzenie pokračovania v trestnej činnosti, ponúkli maloletej obeť možnosť priamo rozhodnúť a vyjadriť. V mnohých prípadoch doslova aj pomôcť pomenovať to, čo sú jej potreby, a čo je pre samotnú obeť nevyhnutné na to, aby dosiahla pocit spravodlivosti a porozumenia. Súčasne, aby mala vytvorené podmienky na možnosť pokračovať v bežnom živote.

Prostriedkom zohľadňujúcim (nielen) potreby obetí trestných činov, a zároveň akýmsi „ozdravným procesom“, je nepochybne restoratívna justícia, ktorá v poslednom období v podmienkach Slovenskej republiky prešla významným pokrokom. Jedným z prelomových rozhodnutí Ministerstva spravodlivosti SR (ďalej len MS SR) bolo pribratie odborníkov z praxe do sekcie restoratívnej justície, na čele s autoritou v oblasti slovenskej trestnej mediácie, PhDr. Vladimírom Cehlárom, PhD. Pod jeho vedením došlo k mnohým významným krokom prospešným pre oblasť restoratívnej justície na Slovensku. Okrem iného bol úspešne ukončený a vyhodnotený projekt „ADR“ (Alternative Dispute Resolution), kde sa okrem ďalších výstupov potvrdila požiadavka vyššej špecializácie a profesionalizácie mediátorov realizujúcich trestné mediácie. Na základe toho vzniklo v Žilinskom kraji niekoľko miest probačných a mediačných úradníkov, ktorí prešli komplexným vzdelávaním v tejto oblasti. Naďalej, aj po ukončení projektu, (ako jediní na Slovensku) vykonávajú činnosti v oblasti mediácie oddelene od probácií. Snaha tohto tímu (neskôr odboru probácie, mediácie a prevencie kriminality) dosiahnuť v spomínanej oblasti európsku úroveň, sa prejavila aj spoluprácou s českým Inštitutom pro restoratívni justici na projekte JUSTIN Erasmus + a súčasným preškolením niekoľkých probačných a mediačných úradníkov v oblasti restoratívnych stretnutí pri závažnej trestnej činnosti. Taktiež členstvom v medzinárodnej organizácii EFRJ (Európske fórum pre restoratívnu justíciu). Nemenej dôležitým bolo vytvorenie prvého komplexného manuálu vstupného vzdelávania v oblasti restoratívnej justície pre probačných a mediačných úradníkov, či spustenie pilotného projektu restoratívnych stretnutí pri závažnej trestnej činnosti, a mnohé ďalšie.

Práve členstvo v spomínanej európskej inštitúcii EFRJ prinieslo možnosť zástupcovi MS SR, podieľajúcim sa na tvorbe manuálu vstupného vzdelávania v oblasti restoratívnej justície a mediácie v trestných veciach, a ďalej zástupcovi z radov probačných a mediačných úradníkov z praxe, zúčastniť sa prakticky orientovaného tréningu belgických odborníkov

v oblasti restoratívneho procesu s mladistvými páchatelmi nazvaného „The Voice of Children in a Restorative Justice Process“ (Hlas detí v procese restoratívnej justície). Kurz po obsahovej stránke zodpovedal jeho názvu. Prakticky predstavil účastníkom z celej Európy metódy využívané belgickými facilitátormi ako prostredníctvom restoratívneho procesu „vrátiť hlas“ deťom, či už sú v pozícii obete alebo páchatel'a trestného činu.

Expertnú úroveň facilitátorov v Belgicku, špecializujúcich sa osobitne na prácu s deťmi, podporuje belgická legislatíva, konkrétne zákon prijatý v roku 2006 – Youth protection act. Okrem toho, že oddeľuje systém trestného súdnictva plnoletých a nepľnoletých páchatel'ov, nadväzuje na Dohovor o právach dieťaťa a zaväzuje štátne orgány pri akomkoľvek rozhodnutí klásť na prvé miesto zachovanie práv dieťaťa. Súčasne, čo považujeme za veľmi dôležité, presadzuje právo dieťaťa byť vypočuté. Prakticky sa uplatňovanie tohto zákona pri činnosti orgánov justície prejavuje aj tým, že štátne orgány sú povinné umožniť v každej vhodnej trestnej veci, kde je páchatel'om trestného činu dieťa, t.j. osoba mladšia ako 18 rokov, restoratívny proces.

Títo experti vo svojej práci zohľadňujú (skutočne do hĺbky) potreby účastníkov facilitácie vyplývajúce z ich veku, intelektuálnej vybavenosti, emočnej a psychickej vyspelosti, nezaťaženi procesnou stránkou trestného konania, lehotami, otázkou náhrady škody, ktorou mnohokrát v iných krajinách pomoc obeti trestného činu končí. Okrem využívania bežných mediačných komunikačných zručností pristupujú k nepľnoletým účastníkom restoratívneho procesu mimoriadne citlivo a nehodnotiaco. Možno uviesť, že s oveľa väčším akcentom na opatrnosť voči podsúvaniu vlastných predstáv a predsudkov.

Dôležitým je bezpečné prostredie, ktoré je garantované úplnou mlčanlivosťou, ktorej nie je možné byť pozbavený a neviaže len samotného mediátora, ale k mlčanlivosti sa písomne zaväzujú všetci účastníci.

Jednou z inovatívnych metód špecifickej a citlivej formy komunikácie s deťmi (využívaná úspešne v niektorých prípadoch aj pri dospelých účastníkoch), ktorej cieľom je vrátiť detským obetiam, ale i detským páchatel'om hlas, prezentovanou belgickými facilitátormi, je vyjadrovanie príbehov, emócií, potrieb, atď., prostredníctvom rôznych predmetov (panáčikov, modelov zvieratiek, obrázkov, kariet a pod.). Práca s takýmito predmetmi je účastníkom mediácie ponúknutá len v prípade, že s tým účastník súhlasí, pričom samotný výber predmetov si vyberá dieťa. Táto forma komunikácie je vhodná najmä ak ide o citlivé situácie, o ktorých sa najmä obetiam ťažko rozpráva. Ak nie sú schopné o nich rozprávať, vyberú hračku, ktorou prezentujú seba. Následne je pre nich jednoduchšie ďalej hovoriť o objekte, ktorý je takto od ich osobnosti určitým spôsobom oddelený.

Podobne k ďalším predmetom dieťa priradí aj ostatné osoby, ktoré sú pre neho dôležité, ako aj tie, ktoré sú súčasťou konfliktného stavu. Zároveň sa tento prenos subjektívneho prežívania dieťaťa do priestoru objektívnej reality prostredníctvom spomínaných pomôcok začína vždy prítomnosťou a prítomnými okolnosťami. Pre obeť je to bezpečnejší spôsob vyjadrovania, kedy sa jej rozpráva jednoduchšie a môže tak prechádzať ťažkým opisom udalostí ako keby bola len nejaký nestranný pozorovateľ.

Výhodou týchto pomôcok je súčasne fakt, že mnohé detské obeť, ale i páchatelia, nie sú dostatočne emočne zrelé na to, aby dokázali slovami popísať vlastné emócie a očakávania. Dokážu ich však ľahšie vyjadriť prostredníctvom rôznych tematických obrázkov, kariet a pod. Podnetnou psychologickou pomôckou je tzv. čarovná palička, ktorú ponúkne mediátor detskej obeť alebo páchatelovi po vyobrazení konfliktného stavu s otázkou, čo by dieťa na tomto stave zmenilo, keby vlastnilo takúto čarovnú paličku aj v reálnom živote. Predstava vlastníctva neobmedzenej rozprávkovej moci, môže v niektorých prípadoch pomôcť dieťaťu prekonať zábrany a strach vyjadriť pranie. Napríklad aj také, ktoré z akýchkoľvek dôvodov môže považovať za nespĺniteľné.

Prípad/kazuistika:

Príkladom využitia uvedenej metódy v praxi bolo predmediačné stretnutie mediátorky a maloletej poškodenej v prípade konfliktu medzi deťmi v reedukačnom centre a pracovníčkou tohto centra. Išlo o poškodenú, ktorá nemala záujem rozprávať sama o tom, čo sa stalo. Prijala však možnosť použiť modely zvieratiek na to, aby vyjadrila seba a pre ňu dôležité osoby, zahŕňajúce kamarátov v centre, ako aj rodinu mimo reedukačného centra.

Zamestnankyni, s ktorou došlo ku konfliktu, priradila model tigra, a zaujímavosťou bolo, že aj ostatné poškodené deti tejto osobe priradili rovnakú postavu. Spomínaným postupom dieťa vyobrazilo aj konfliktný stav a výsledkom procesu bolo, že potom, ako poškodená dostala do rúk zázračnú paličku, aby mohla slobodne vyjadriť, čo by jej pomohlo na to, aby sa situácia pre ňu do budúcnosti zlepšila, spontánne vzala do rúk postavu tigra a energicky ju zahodila mimo stôl a ostatné postavy.

Následne sa mediátorka bez akéhokoľvek hodnotenia tejto reakcie poďakovala poškodenej za jej úprimné vyjadrenie. Výsledkom viacerých mediačných stretnutí bolo, že táto zamestnankyňa po tom, ako jej boli zreprodukované reakcie poškodených, sama podala výpoveď a odišla z tejto pozície.

Uvedený stručne zhrnutý prípad dokladoval ako facilitatívny proces pomohol dať hlas dieťaťu, ktoré nebolo schopné vlastnými slovami sa vrátiť k samotnému skutku, prípadne vyjadriť svoje potreby.

Prípad/kazuistika:

Význam v širšom kontexte uzdravujúceho restoratívneho procesu bol prezentovaný aj prípadom znásilnenia maloletej poškodenej jej neplnoletým bratom.

Súrodenci žili v naoko fungujúcej rodine a dievča skutok tajilo. Prezradilo ho až na školskom výlete spolužiačke, ktorá bola dcérou prokurátorky. Následne sa začalo trestné stíhanie jej brata, ktorý bol z rodiny odobratý do detenčného ústavu.

V danom prípade sa prejavilo, napriek tomu, že počas celého facilitatívneho procesu nedošlo k rozhovoru o samotnom skutku, aké dôležité pre obeť bolo nielen naplnenie jej zákonných práv vyplývajúcich z postavenia obeť a osoby poškodenej trestným činom, ale aj riešenie konfliktného stavu. A to nielen medzi obvineným a poškodenou, ale komplexne,

v rámci celej rodiny, v ktorej sa obeť pohybovala. Bola na nej závislá a preto bolo nevyhnutné nastaviť toto prostredie tak, aby sa v ňom obeť mohla vrátiť k bežnému životu.

V krátkosti zhrnuté zistenia v rámci facilitatívneho procesu boli, že matka poškodenej bola na dcéru nahnevaná za to, že nič doma nepovedala. Vinila ju z odobratia jej syna z rodiny a jediné čo chcela bolo, aby sa syn vrátil domov. Neverila, že sa mohol takého skutku dopustiť, a zároveň bola nahnevaná na systém, že jej zo dňa na deň zobral syna.

Obvinenému bola psychiatrickým vyšetrením diagnostikovaná porucha autistického spektra. Počas terapeutických sedení veľa pracoval na pochopení viktimizácie jeho sestry a lepšie si uvedomil, čo jej spôsobil. Ľutoval to a túžil sa jej pri osobnom facilitatívnom stretnutí ospravedlniť. Netušil ako bude reagovať a domov sa vrátiť nechcel. Po prepustení z detenčného ústavu žije u kamarátových rodičov a snaží sa osamostatniť. Je však rád, keď sa môže stretnúť s rodičmi a keď sestra nie je doma. Je šťastný, keď vidí, že rodičia sú šťastní. Myslí si, že zneužívanie sa nebude opakovať a ďalej pokračuje v terapiách. Dúfa, že ho sudca nebude súdiť ako dospelého, nakoľko má blízko k dosiahnutiu plnoletosti.

Poškodená stále nie je schopná rozprávať o tom, čo sa jej stalo. Postupom času je však presvedčená o tom, že zneužitie už sa nebude opakovať. Chce, aby sa jej brat mohol vrátiť domov a nechce, aby bol súdený ako dospelý. Kontakty s bratom, ktoré sa postupne obnovujú, sú dobré. Pomáha jej, keď má problémy napríklad s počítačom. Chce, aby boli jej rodičia šťastní. Vzťah s matkou sa zlepšil, ale v osobe otca má najväčšiu oporu. Môže sa mu zdôveriť s čímkoľvek.

Cieľom obsahu zdieľaného v tejto kapitole, bolo poukázať na význam a výhody pokračovať v pozitívnych zmenách vo vzťahu k vzdelávaniu, zvyšovaniu profesionalizácie a odbornosti profesií pracujúcich s obeťami trestných činov. Najmä vo vzťahu k obetiam a k osobám, ktoré sú alebo boli poznačené trestným činom v širšom kontexte.

7.1 PRÁCA S OBEŤAMI V OBLASTI PREVENČIE

Prístup štátu a pomáhajúcich organizácií k obetiam trestných činov sa vo všetkých krajinách postupne mení, čím sa prakticky čoraz viac eliminuje viktimizácia obetí. V tejto súvislosti máme na mysli vyspelé krajiny s demokratickým systémom, kde sú dodržiavané ľudské práva a medzinárodné dohovory. Prihliadnuc k faktu, že je ešte stále veľa krajín, kde nie je možné v plnej miere uplatniť ľudské práva.

Dôvodom zmeny prístupu k obetiam sú najmä nové výskumy a poznatky v tejto oblasti a následná akceptácia relevantne získaných faktov a ich zapracovanie do jednotlivých legislatív a metodík v príslušných štátoch. Vráťane tých, podľa ktorých pracujú aj niektoré mimovládne organizácie. Prax totiž potvrdzuje, že v niektorých oblastiach sú práve ony subjektmi, ktoré dávajú podnety k zmenám v štátnych inštitúciách. Nemenej významnú úlohu

v tejto oblasti poskytujú i kvalitné vysoké školy, a to konkrétne vlastnými výskumami, ktorými sa podieľajú na skvalitňovaní systému v spoločnosti.

V tejto časti našej odbornej publikácie sme sa v zmysle jej cieľov rozhodli prezentovať aj inovatívny prístup k obetiam trestných činov s využitím terapeutického psa, s ktorým sme aktívne pracovali takmer trinásť rokov.³⁵ Práve túto formu práce v prevencii kriminality a pomoci pre obeť sme v roku 2012 prezentovali ako prví v Európskej únii. Ohlas ostatných odborníkov bol vtedy veľmi pozitívny, pričom prejavovali osobný záujem o tieto aktivity, nakoľko išlo o metódu, pri ktorej sa využívali aj **doplňkové aktivity** s využitím biblioterapie, arteterapie a dramaterapie.

V tejto metóde prístupu ku klientovi ide v podstate o **canisterapiu** (liečebnú terapiu s využitím špeciálne vycvičeného psa), ktorej formy sú zapracované do metodiky prístupu ku klientom. Nejde teda o komplexný terapeutický výkon, ale iba využitie konkrétnych špecifik a výhod canisterapie, ktoré práca s terapeutickým psom poskytuje.

Pozitívny výsledok tejto inovatívnej formy komunikácie s klientom predstavíme najprv na prípade z praxe, kedy sme realizovali preventívne besedy pre žiakov druhého stupňa základných škôl. Hlavnou témou bola prevencia rizík na sociálnych sieťach, keďže bolo, a v súčasnosti naďalej stúpa, počet zaznamenaných prípadov sexuálneho obťažovania detí. V tom čase neboli ešte evidované na konkrétnej škole, ale napriek tomu bolo potrebné zvoliť citlivý prístup v komunikácii s touto cieľovou skupinou.

Príklad/kazuistika:

Počas preventívnej aktivity, ktorá bola vedená interaktívnou formou, sme deti oboznámili s obsahom témy zameranej na elimináciu online rizík. Doplnili sme ju úvodným a záverečným programom terapeutického psa. Napriek tomu, že sa mohli vyjadriť už počas realizácie hlavnej časti aktivity, žiadne z detí neuviedlo osobnú negatívnu skúsenosť vo vzťahu k hlavnej téme.

Ale po ukončení oficiálnej časti, kedy mali možnosť dlhšej osobnej interakcie so psom, sa pri hladení terapeutického psa jedno z dievčat zdôverilo, že malo nedávno negatívnu skúsenosť s obťažovaním neznámeho muža v blízkosti školy. Ten si podľa jej slov odhalil pred ňou genitálie, čo následne potvrdila aj jej spolužiačka. Po ďalších aktivitách sa zakrátko zdôverilo z iných tried a škôl ďalších 31 obetí. Predmetnú vec po našom oznámení následne začali riešiť orgány činné v trestnom konaní. Pozitívnou skutočnosťou boli aj viaceré spontánne poďakovania rodičov za to, že tieto skutočnosti boli zistené práve s využitím tohto inovatívneho preventívneho programu na školách.

³⁵ Išlo o aktivitu realizovanú s mimovládnu organizáciou (OZ-spoločne proti kriminalite) pôsobiace výhradne na báze dobrovoľníctva, ktorú jeden z autorov tejto publikácie založil v r. 2005. Cieľom jej vzniknutia a pôsobenia bolo skvalitnenie prevencie kriminality na národnej úrovni. Projekt, v rámci ktorého boli všetky aktivity organizované, viackrát podporila i Rada vlády SR pre prevenciu kriminality, nakoľko dosiahol šesťkrát úspech medzi najlepšími na národnej úrovni a štyrikrát reprezentoval Slovenskú republiku medzi najlepšími projektmi realizovanými v Európskej únii. Patrí teda medzi najlepšie projekty s dobrou praxou v EÚ.

Uvedený prípad dokladuje ako terapeutický pes pomohol obzvlášť zraniteľnej skupine (obetiam) prekonať osobné bariéry, hanbu i strach. Vďaka tejto aktivite následne, i keď nepriamo, požiadali o pomoc, o ktorú predtým nepožiadali rodičov, iné blízke osoby, ani nikoho z pedagógov na škole.

Podobné pozitívne skúsenosti sme zaznamenali s klientmi, ktorí vyhľadali naše pracovisko za účelom konzultácie ako obeť trestných činov aj u dospeléj populácie. U osôb, ktoré boli kontaktné s našim terapeutickým psom a súhlasili s jeho účasťou na konzultácii, sme zaznamenali u nich nasledovné **reakcie**:

- ✓ od začiatku konzultácie prejavovali väčšiu dôveru voči osobe alebo osobám poskytujúcim konzultáciu,
- ✓ po úvodnej zoznamovacej časti rozhovoru prejavovali menej napätia ako osoby, ktoré absolvovali konzultáciu bez účasti terapeutického psa, čo bolo pozorovateľné aj na ich neverbálnej komunikácii (držaní tela a gestách rúk),
- ✓ počas emočne náročnej časti rozprávania o svojom probléme aktívne vyhľadávali blízkosť terapeutického psa a dotýkali sa ho,
- ✓ všetky osoby, ktoré boli v kontakte s terapeutickým psom sa pozitívne vyjadrili k jeho prítomnosti na našom pracovisku a súčasne potvrdili, že jeho prítomnosť a osobný kontakt im pomohol lepšie prekonať negatívne emócie počas rozprávania.

Uvedené **reakcie klientov potvrdzujú** možnosť pozitívneho využitia canisterapie (ako jednej z liečebných metód animoterapie), v práci s obeťami trestných činov. A to aj v oblasti súdnictva, kde by mohli tieto asistenčné terapeutické psy byť súčasťou podpory počas komunikácie s obeťami v špecializovaných vypočúvacích miestnostiach. Samozrejme, pri splnení ďalších požiadaviek a kritérií.

K uvedenému dodávame, že známe sú tiež pozitívne výsledky canisterapie v práci s imobilnými, depresívnymi, traumatizovanými, aj hendikepovanými pacientmi. Taktiež v práci s klientmi domovov sociálnych služieb a osamelými seniormi.

7.2 VYUŽITIE TERAPEUTICKÉHO PSA V PRAXI

Vzhľadom k tomu, že zamestnanec súdu je limitovaný priestorovými a technickými možnosťami, vrátane náplne práce stanovenej nadriadenými, nie je možné, aby svojvoľne vykonával iný druh práce na pracovisku. Preto ďalej uvádzame príklady aplikácie takejto inovatívnej praxe, ktoré sú realizovateľné vtedy, ak by bol schválený projekt, ktorého súčasťou by bolo aj využívanie terapeutického psa na pracovisku.

Takáto práca by mohla byť realizovaná buď za podmienky, že konkrétny zamestnanec predtým absolvuje špecializované školenie so zameraním na prácu s terapeutickým psom alebo by tento druh činnosti vykonával v spolupráci s odborne vyškolenou osobou, ktorá

takým psom a školením disponuje. Pred samotným pracovným úkonom je potrebné dodržať nasledovné podmienky:

1. Poskytovateľ tejto služby musí mať úspešne absolvované odborné školenie zamerané na prácu s obeťami trestných činov s využitím terapeutického psa.
2. Terapeutický pes musí byť zdravotne spôsobilý vykonávať takýto úkon s klientom, musí byť čistý a označený na postroji, že ide o terapeutického psa.
3. Obeť musí byť vopred podrobne oboznámená s takouto formou komunikácie na pracovisku a musí s ňou súhlasiť.

Bez splnenia uvedených podmienok nie je možné takúto konzultáciu realizovať. Keď sú splnené, poskytovateľ tohto úkonu, (ak ide iba o externého spolupracovníka), by mal aspoň sčasti vedieť o obeti, ktorá bude jeho klientom. Dôvodom je jeho samotná príprava na tento špecifický úkon pomoci v prospech obete. Okrem vyššie uvedených postupov má mať osoba sprevádzajúca psa počas konzultácie ďalšiu povinnosť, a to sledovanie reakcií terapeutického psa v interakcii s obeťou. Na základe jeho prejavov môže totiž následne flexibilnejšie reagovať na vznikajúci problém alebo situáciu, ktorú by inak postrehol až vo fáze jej zintenzívnenia. V praxi by to mohlo znamenať predídanie vážnemu zdravotnému kolapsu a pod. Faktom je, že psy dokážu veľmi rýchlo identifikovať emocionálne naladenie klienta ako aj jeho zdravotný stav, čo bolo už vedecky zdokumentované. Psy sa totiž využívajú nielen v oblastiach bezpečnosti alebo počas záchranných akcií, ale aj pre účely vyhľadávania rôznych látok a výbušnín, vrátane pomoci a diagnostike v zdravotníctve.

Pracovný úkon odborného zamestnanca s využitím terapeutického psa počas komunikácie s obeťou, by mal vyzerať nasledovne:

- ✓ Odborný zamestnanec príde sám pre obeť buď do vestibulu alebo do čakárne vo vopred stanovenom čase. Tam prebehne úvodné zoznámenie a prvotné informovanie obete. Počas toho bude oboznámená s tým, že v kancelárii je už aj terapeutický pes, o ktorom bola pred pozvaním na výsluch informovaná. Prvotná informácia by mala byť formou ukážky fotografií a krátkych videí konkrétneho psa. Navodenie pozitívneho vzťahu k terapeutickému psovi môže byť napríklad nasledovné: „Už na vás čaká náš nový štvornohý pomocník“ a uvedie meno psa.
- ✓ Po vstupe do miestnosti dá odborný zamestnanec psovi malú odmenu v podobe piškóty (alebo inej chutnej odmeny), aby uistil obeť, že pes je pokojný a pripravený na prácu. Následne ponúkne obeti, či mu aj ona chce dať piškótu, čím vytvorí priestor na nadviazanie vzájomnej pozitívnej interakcie.
- ✓ V úvode takéhoto výsluchu za prítomnosti terapeutického psa musí odborný zamestnanec obeť najskôr zoznámiť so psom, aby nadviazali pozitívnu interakciu.

- ✓ Ďalej bude pokračovať predstavenie pracoviska a ďalších úkonov, ktoré budú nasledovať vo vzťahu k obeti. V tejto fáze sa zvyčajne terapeutický pes posadí alebo si ľahne k obeti a začína spontánne nadväzovať kontakt.
- ✓ Počas výsluchu, kedy môže dôjsť aj k zvýšenej miere rôznych prejavov emócií obete, vzhľadom k prežívanej traume, pozoruje odborný zamestnanec i správanie terapeutického psa. Ten je totiž schopný vopred ich vycítiť a oznámiť ich nejakým identifikovateľným prejavom. Tým môže byť požiadanie o pozornosť obete ako napr. privinutie, podanie labky alebo iný náznak, ktorý už bude odborný zamestnanec vedieť presne identifikovať. Následne bude profesionálne reagovať, pričom terapeutický pes mu pomôže svojim správaním k obeti primerane zmierniť jej negatívnu emóciu.
- ✓ V prípade, že obeť by potrebovala stabilizovať zdravotný stav, odborný zamestnanec musí byť pripravený na možnosť poskytnutia prvej pomoci alebo privolať rýchlu zdravotnú pomoc.
- ✓ V priebehu výsluchu môže využívať rôzne techniky komunikácie, aby predišiel neželaným silným emocionálnym reakciám. Napríklad ciele upriamenie rozhovoru na konkrétne témy a oblasti záujmov obete.
- ✓ Odborný zamestnanec si musí byť počas výsluchu vedomý svojich kompetencií a nepreberať či už vedome alebo nevedome kompetencie iných profesií. Napr. advokáta, psychoterapeuta a pod. Ak by ho obeť nejakým spôsobom nabádala k takýmto úkonom alebo by žiadala také odborné služby či poradenstvo, ktoré je už v kompetencii iného subjektu, je nutné, aby ju odborný zamestnanec citlivo delegoval na kompetentnú osobu alebo inštitúciu. Preto je vhodné mať pripravené kontakty na spolupracujúce subjekty.
- ✓ V priebehu výsluchu má odborný zamestnanec cielene komunikovať aj s terapeutickým psom alebo aspoň verbálne upriamiť pozornosť obete na neho. A to z dôvodu, že v tomto momente obeti vie pomôcť preniesť negatívne alebo inak traumatizujúce emócie na psa. Fyzický kontakt so psom a možnosť jeho hladenia počas konzultácie pomáha obeť lepšie stabilizovať a udržať jej naladenie.
- ✓ Na záver, keď budú splnené požiadavky obete súvisiace s predmetom výsluchu, je žiaduce, aby mala možnosť viac sa venovať psovi, čo následne pomôže stabilizácii obete po výsluchu. Obeť je totiž nevyhnutne potrebné po ukončení výsluchu stabilizovať a až následne jej umožniť odísť, aby nedošlo ihneď po výsluchu k traumatickej udalosti alebo k suicidálnym tendenciám.
- ✓ Záverečná fáza výsluchu má byť už menej formálna, smerovaná na pozitívnu motiváciu, povzbudenie a uistenie sa, že obeť porozumela všetkému, čo bolo predmetom výsluchu.

- ✓ Odprevadenie obete môže byť aj spolu s terapeutickým psom, čo rovnako pomáha udržať ju stabilizovanú. Obeť totiž v žiadnom prípade nemôže odísť rozrušená. Záverečné cielenie na stabilizáciu je dôležité z dôvodu predídenia nečakanej skratovej reakcie obete. Z uvedeného dôvodu je preto potrebné ísť s ňou vždy až ku vchodovým dverám inštitúcie, v ktorej bola obeť vypočutá.

K uvedeným postupom poukazujeme na skutočnosť, že každý majiteľ terapeutického psa natolko pozná jeho reakcie, že počas práce s klientom alebo obeťou vie podľa jeho reakcií čo oznamuje a čo očakáva od svojho majiteľa.

Preto aj v prípade poskytnutia takéhoto psa pre účely vypočutia obete, majiteľ psa vie vysvetliť inej osobe ako sa má v ktorých situáciách zachovať, aby predišiel nežiaducim situáciám. Taktiež vie identifikovať aj pozitívne situácie, takže vie odbornému zamestnancovi napomôcť udržať požadované naladenie obete.

Na záver dodávame, že v tomto prípade nejde o typický výkon terapie, ale o využitie prvkov canisterapie, ktoré zvládnu odborní zamestnanci aj bez dlhodobého odborného výcviku. Postačuje im na to ich vysokoškolské vzdelanie a odborný kurz pod vedením skúseného lektora, ktorý sa venuje canisterapii a školenie zamerané na prácu s obeťami trestných činov. Máme za to, že táto metóda práce s klientmi s rôznymi potrebami, vrátane obetí trestných činov, môže postupne nájsť širšie uplatnenie v praxi.

ZÁVER

Úroveň morálne vyspelej spoločnosti sa dá merať aj podľa nastavenia a funkčnosti jej právneho systému, ale aj na základe prístupov k obetiam trestných činov. Cieľom tohto odborného materiálu bolo zvyšovanie poznatkov o výhodách prevencie opakovanej viktimizácie, čo priamo poukazuje na pozitívne smerovanie k zvyšovaniu účinnosti súdnictva prostredníctvom ochrany/posilnenia postavenia obetí a zraniteľných strán.

Vychádzajúc z cieľov, bola táto publikácia odborníkmi zostavená tak, aby obsahla nielen teoretické, ale aj praktické poznatky. Dokladujú to jej viaceré časti, kedy je teória priamo podložená viacerými prípadmi z praxe, ktoré sú z pochopiteľných dôvodov anonymizované. Súčasne je v nej uvedené množstvo praktických návodov ako komunikovať s obeťami, a taktiež ako identifikovať rôzne úskalia komunikácie s nimi.

Autori v nej stručne objasnili rozdiel medzi sekundárnou viktimizáciou, opakovanou viktimizáciou a reviktimizáciou, pričom popísali právnu terminológiu vo vzťahu k obeti a poškodenému. Podrobne analyzovali zákon o obetiach trestných činov ako aj práva obetí a poukázali tiež na niektoré nedostatky v aplikačnej praxi.

Osobitne venovali pozornosť menej známym úskaliam súvisiacim s prejavmi obetí trestných činov. Vzhľadom k dlhoročnej praxi v tejto problematike, čerpali tiež z externých zdrojov a z poznatkov renomovaných odborníkov, čo taktiež prispieva k výslednej hodnote tejto publikácie.

V texte bolo využívané generické maskulínium a prihliadnuté na cieľové osoby, ktoré budú s týmto materiálom narábať. V tejto súvislosti je dôležité poznamenať, že problematika obetí trestných činov sa dotýka viacerých vedných odborov a je preto náročná na obsahové i rozsahové spracovanie. Z uvedených dôvodov nebolo preto možné venovať sa jednotlivým témam úplne podrobne. Napriek tomu konštatujeme, že jej autori ju spracovali tak, že obsiahli problematiku z viacerých odborných pohľadov komplexne.

V závere upriamili pozornosť sumarizácií v danej problematike a dostatok priestoru venovali inovatívnym intervenčným postupom v práci s obeťami trestných činov. Na základe publikovaných poznatkov vyjadrujeme presvedčenie, že tento odborný materiál bude hodnotnou pomôckou pre praktickú činnosť v súdnej praxi. Máme za to, že po jeho aplikácii do praxe nielen zvýši poznatky o výhodách prevencie opakovanej viktimizácie, ale aktuálne vytvoril aj podklady na ďalšie plánované zlepšenia v súdnictve.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BOČÁKOVÁ, O. a A. MARTOŠ. 2020. Politikum sociálnych problémov. 1. vyd. DMC, s.r.o. Nové Zámky. s 61. ISBN 978-80-972963-7-7.
2. BRENT, E. T. et al. 2001. Criminal Profiling. London : Elsevier Academic Press, 2001. 717 s. ISBN 0-12-705041-8.
3. BUFFARINI, R. et al. 2024. Unique and shared risk factors for early childhood victimisation and polyvictimisation in a Brazilian population-based birth cohort. In: The Lancet Regional Health - Americas 32(100715), DOI: 10.1016/j.lana.2024.100715.
4. ČÍRTKOVÁ, Ľ. 1998. Kriminální psychologie. Praha: EUROUNION, 1998, 255 s. ISBN 80-85858-70-3
5. ERNEKER, J. 2002. Komunikácia v riadiacej činnosti. Akadémia policajného zboru v Bratislave. 60 s. ISBN 978-80-8054-245-7.
6. GEURTS, R. et al. 2021. Assessing the Risk of Repeat Victimization Using Structured and Unstructured Police Information. In: Crime & Delinquency, 69(9), 1736-1757. Online: <https://doi.org/10.1177/00111287211047533>.
7. HAŠTO, J. – VOJTOVÁ, H. 2012. Trauma a posttraumatická stresová porucha, bio-psycho-sociálny prístup. In: Psychiatria-psychotherapia-psychosomatika, 2013. č. 1 s. 83 – 93.
8. HERETIK, A. 2019. Forezná psychológia. Bratislava: Lindeni, 2019. 608 s. ISBN 978-80-566-1213-2.
9. JAFFE, D. et al. 2019. Risk for Revictimization Following Interpersonal and Noninterpersonal Trauma: Clarifying the Role of Posttraumatic Stress Symptoms and Trauma-Related Cognitions. In: Journal of Trauma Stress. 2019, 32(1):42-55. DOI: 10.1002/jts.22372.
10. JUHÁSOVÁ, A., PAVELOVÁ, Ľ., & LULEI, M. 2021. The Adverse Childhood Experiences concept (ACE) in a research sample of imprisoned children of addicted parents. Adiktologie, 21 (3), 139–150. Online: <https://doi.org/10.35198/01-2021-003-0003>
11. KOBIERZYCKI, T. 2005. *Vybrané kapitoly zo psychológie*. 1. vyd. Warszawa/Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity. 81 – 82 s. ISBN: neuvedené.
12. KOENEN K. C. et al. 2017. Posttraumatic stress disorder in the World Mental Health Surveys. Psychological Medicine. 2017;47(13):2260-2274. DOI:10.1017/S0033291717000708.

13. LULEI, M. 2007. Význam viktimológie v intervenciách sociálnej práce. In: Akční pole sociální práce aneb sociálněpedagogické otázky současnosti [elektronický zdroj]. – Olomouc : Univerzita Palackého, 2007, s. 330-333 [CD-ROM]. ISBN 978-80-244-1665-6.
14. LULEI, M. – JUHÁSOVÁ, A. 2020. Pôsobnosť, aktivity a spolupráca organizácií v procese riešenia násillia v intímnych partnerských vzťahoch. In: PRUŽINSKÁ, J. et al., 2020. Násillie páchané na ženách v intímnych partnerských vzťahoch II. Nitra: Rea, 2020. 88 s. ISBN 978-80-972371-6-5.
15. MISTRÍK, J. 1999. *Vektory komunikácie*, 2. vyd. Univerzita Komenského Bratislava. 19. s. ISBN 80-223-1320-3.
16. OČENÁŠOVÁ, Z. – KARKOŠKOVÁ, S. – FICO, M. 2023. Násillie v tínedžerských partnerských vzťahoch. Bratislava: IVPR, 2023, 94 s. ISBN: 978-80-7138-191-4.
17. ROGGE, J. U. 1999. Děteské strachy a úzkosti. 1. vyd. Portál, s. r. o., Praha. 207 – 208 s. ISBN 80-7178-237-8.
18. SCOGLIO, A. et al., 2021. Systematic Review of Risk and Protective Factors for Revictimization After Child Sexual Abuse. In: TRAUMA, VIOLENCE, & ABUSE 2021, Vol. 22(1) 41-53.
19. SCHLESINGER, M. 2006. *Niečo nové pre život*. 1. vyd. Dobrá kniha. Trnava. 76 – 78 s. ISBN: 80-7141-529-4.
20. WHO. 2024. Violence - Deaths by sex and age group for a selected country or area and year (mortality database). Online: www.platform.who.int
21. ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P. a kol. 2007. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Grada Publishing, 2007. 191 s. ISBN 978-80-247-2014-2.
22. VÁGNEROVÁ, M. 1999. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha. Portál, s.r.o., 395 s. ISBN: 80-7178-678-0.
23. VYHLÍDALOVÁ, P. 1998. Trauma oběti trestného činu. Praha: MJF, 1998.
24. ZÁHORA, J. 2018. *Zákon o obetiach trestných činov – komentár*. Banská Bystrica: Wolters Kluwer. 416 s. ISBN 978-80-8168-850-8.
25. ŠLEPECKÝ, M. et al. 2021. Posttraumatická stresová porucha. Štandardné postupy. Bratislava: MZ SR. 38 s.
26. VÚDPaP. 2022. Odborné postupy v pedagogickej a poradenskej praxi. Dieťa po udalosti s traumatickým potenciálom. 11 s. Online: <https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2022/10/Dieta-po-udalosti-s-traumatickym-potencialom-v1.01.pdf>

Právne predpisy

Zákon NR SR č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon NR SR č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi.

Zákon NR SR č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon NR SR č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon NR SR č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon NR SR č. 586/2003 Z. z. o advokácii v znení neskorších predpisov.

Európska komisia. 2020. [online]. Dostupné na:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/ip_20_1168.

Európska únia. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov.

Iné zdroje:

Špeciálne výsluchové miestnosti pre detské obeť a ďalšie obzvlášť zraniteľné obeť trestných činov. [online] [cit. 2023-04-12] dostupné na:

< <https://www.akademiapz.sk/studium/celozivotne-vzdelavanie/rozsirujuce-studium/specialne-vysluchove-miestnosti>>

